MUUSEUM

Nr. 2 (15) 2003

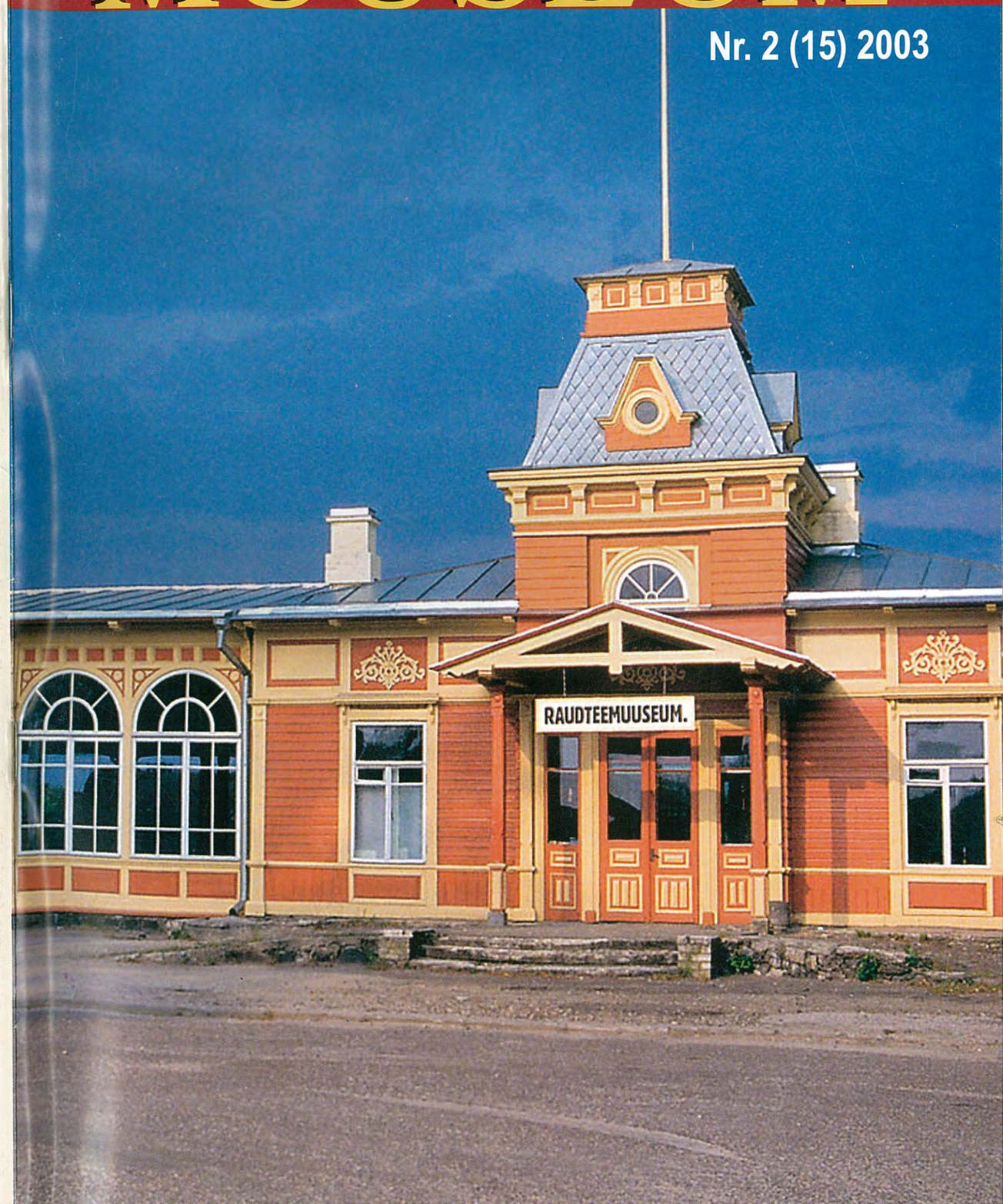

MUUSEUM

nr 2 (15) 2003
Eesti Muuseumiühingu ajakiri

Peatoimetaja ALEKSEI PETERSON

Tegevtoimetaja ILDIKE JAAGOSILD

Toimetuskolleegium: LEMMI JÕE, AINO LEPP, EVE PEETS, HEIKI PÄRDI ja MARGE RENNIT

Makett ja küljendus IVI TAMMARU

Korrektor IVI TAMMARU

Tõlked TIINA MÄLLO, SVETLANA KARM jt

Esikaanel:
Eesti Raudteemuuseum

On the front cover:
Estonian Railway Museum

На передней обложке:
Эстонский железнодорожный музей

Esikaane siseküljel:

Kaitseliidu näituse avamine Eesti Okupatsioonide Muuseumis Tallinnas 11. novembril 2003.

Kaitseliidu ülem major Benno Leesik (vasakul) surub kätt näituse koostajal Kaitseliidu Tallinna maleva pealikul major Mart Puusepal.

Näitusel on väljas 1930. aastatel Kaitseliidu Peastaabis töötanud isikutest tehtud sõbralike saržide originaalid. Võreseina teisel küljel I ja II maailmasõjas Eestis kasutusel olnud käsirelvad Kaitseliidu malevate kogudest.

Riikliku teenetemärgi Kotkaristi erinevaid klasse uudistab Kaitseliidu Peastaabi ülem kapten Urmas Muld (vasakul).

II maailmasõjas Wehrmacht'i käsutuses olnud külgkorviga mootorratas Zündapp (valmimisaasta 1942) kaitseliitlase Fredi Lepa kogust.
Fotod Ardi Hallismaa

Inside of the front cover:
Opening of the Defence League exhibition at the Estonian Occupations Museum in Tallinn on November 11, 2003

На внутренней стороне передней обложки:
Открытие выставки, посвященной 85-й годовщине Кайтселийт, в Эстонском музее оккупаций в Таллинне 11 ноября 2003 года

Muuseum nr 2 (15) ilmus tänu
Eesti Vabariigi Kultuuriministeeriumi
ja Eesti Kultuurkapitali toetusele.

ISSN 1406-3484

SISUKORD

Peatoimetajalt 3

Küsimustele vastab kultuuriminister Urmas Paet 5

Teadusmuuseumide võimalustest ja kohast Eesti muuseumimaastikul 6
Anton Pärn

Teaduskeskused ja muuseumid kui õpilaborid 7
Hannu Salmi

Näitused Narva festivalil 9
Piret Õunapuu

Näituste festivali järelmõtteid 10
Olavi Pesti

Varahoidja argipäeva probleemid 11
Kaie Jeeser

Kooliõpilased Narva festivali näitustest 12

Kuidas püüda tänast päeva? Bo Larssoni ettekandest Narva muuseumide festivalil 13

Vastne Eesti Okupatsioonide Muuseum 15
Heiki Ahonen

Kaitseliidu 85. aastapäeva näitus Eesti Okupatsioonide Muuseumis 17
Kaupo Deemant

Eesti Põllumajandusmuuseumi ajategur 18
Merike Ivask

Geoloogiamuuseumi kogud kui alus õppimiseks ja teadustööks 20
Tõnu Pani

Muuseum keiserlikus jaamahoones 21
Tõnu Tammearu

Häädemeeste Muuseum 22
Tiiu Pukk

Milleks Nõmmele oma muuseum? 23
Piret Loide

Pilk bürgeri puhvetisse 24
Aime Kärner

Rahvusvaheline suurnäitus Arhitektuurimuuseumis 26
Karin Hallas-Murula

Ajaloomuuseumi uued museaalid 28
Eve Peets

Viina vits Eesti Põllumajandusmuuseumis 29
Ruth Metsallik

Internetinäitus juutide ajaloost 31
Urmas Eelmäe

Vana Narva kirikukell 31
Galina Sinjakova

Uus fotonäitus Kiek in de Kökis 33
Maruta Varrak

Elamuslik muuseum. Saksa muuseumipedagoogide konverents Bonnis 34
Mariann Raisma

Kuidas suurendada publikuhuvi? Tartu Ülikooli Kunstimuuseumi huvitunnid 35
Külli Valk

Soome muuseumitöö uudiseid 39
Merja Herranen

Muuseumist ja giiditööst ühe maakonnamuuseumi töötaja pilguga 41
Tiiu Saarist

Eesti Rahva Muuseumi kogude komplekteerimisest ja uuest hoidlast 43
Aleksei Peterson

CONTENTS

From the Editor-In-Chief 3

Urmas Paet, Minister of Culture, Answers Questions 5

Possibilities and Position Science Museums 6
Anton Pärn

Science Centres and Museums as Learning Laboratories 7
Hannu Salmi

Exhibitions at Narva Festival 9
Piret Õunapuu

Afterthoughts from the Exhibition Festival 10
Olavi Pesti

Treasurer's Everyday Problems 11
Kaie Jeeser

Bo Larsson's Paper at Narva Museum Festival 13

Estonian Occupations Museum 15
Heiki Ahonen

Exhibition Dedicated to the 85th Anniversary of the Defence League at the Estonian Occupations Museum 17
Kaupo Deemant

Estonian Agricultural Museum – 35 18
Merike Ivask

Collections of the Museum of Geology 20
Tõnu Pani

Estonian Railway Museum 21
Tõnu Tammearu

Häädemeeste Museum 22
Tiiu Pukk

Why should Nõmme Have its Own Museum? 23
Piret Loide

A Glance into the Citizen's Buffet 24
Aime Kärner

International Exhibition at the Museum of Architecture 26
Karin Hallas-Murula

New Museals at the Estonian History Museum 28
Eve Peets

Exhibition "The Rod of Vodka Whips Painfully" 29
Ruth Metsallik

Internet Display on Jewish History 31
Urmas Eelmäe

Old Church Bell in Narva 31
Галина Синякова

Photographical Exhibition at Kiek in de Kök 33
Maruta Varrak

Conference of German Museum Educators in Bonn 34
Mariann Raisma

Increasing Public Interest in the Art Museum of Tartu University 35
Külli Valk

News from the Finnish Museum World 39
Merja Herranen

About Museums and Guide Work through the Eyes of a County Museum Worker 41
Tiiu Saarist

About Compiling Collections at the Estonian National Museum 43
Aleksei Peterson

СОДЕРЖАНИЕ

От главного редактора 4

На вопросы отвечает министр культуры Урмас Паэт 5

О возможностях и месте научных музеев 6
Антон Пярн

Научные центры и музеи как научные лаборатории 7
Ханну Сальми

Выставки на Нарвском фестивале 9
Пирет Ыунапуу

Размышления после фестиваля выставок 10
Олави Пести

Ежедневные проблемы хранителя фондов 11
Кайе Йеэзер

Выступление Бо Ларссона на Нарвском музейном фестивале 13

Эстонский музей оккупаций 15
Хейки Ахонен

Выставка, посвященная 85-летию Кайтселийт, в Эстонском музее оккупаций 17
Каупо Деэмант

Эстонскоий сельскохозяйственный музей – 35 18
Мерике Иваск

Коллекции Геологического музея 20
Тыну Пани

Эстонский железнодорожный музей 21
Тыну Таммеару

Хяэдемеэстеский музей 22
Тийу Пукк

Для чего Нымме свой музей 23
Пирет Лойде

Сервизы из буфета бюргера 24
Айме Кярнер

Международная выставка в Архитертурном музее 26
Карин Халлас-Мурула

Новые музеалии в историческом музее 28
Эве Пеэтс

Выставка об алкоголе 29
Рутх Метсаллик

Интернет-выставка об истории евреев 31
Урмас Ээлмяэ

Старинный нарвский колокол 31
Галина Синякова

Выставка фотографий в Kiek in de Kök 33
Марута Варрак

Конференция немецких музейных педагогов в Бонне 34
Марианн Райсма

Как привлечь публику? Музейные уроки Художественного музея Тартуского Университета 35
Кюлли Валк

Новости из музейного мира Финляндии 39
Мерья Херранен

О музее и работе гида глазами одного сотрудника уездного музея 41
Тийу Саарист

О комплектовании фондов Эстонского национального музея и об обставлении фондохранилища 43
Алексей Петерсон

PEATOIMETAJALT

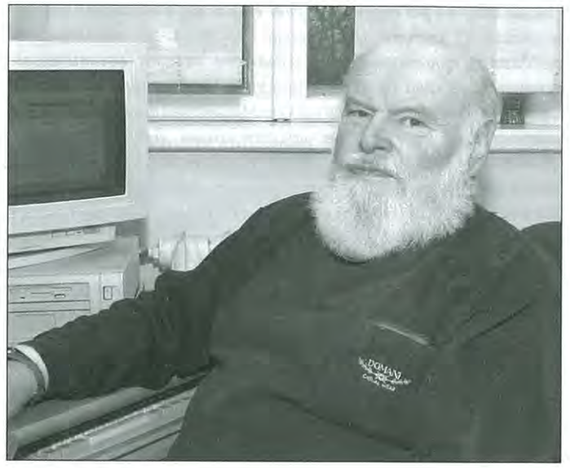

Laual on ajakirja Muuseum 15. number. Ei ole kahtlust, et aegade jooksul on ajakiri muuseumitöötajatele üha tuttavamaks saanud. Sellest annab tunnistust kaastööde kasv ja mõneti on paranenud ka ajakirja levitamine muuseumides. Käesolevas numbris on rohkesti infot meie muuseumide kohta üldse, ka väikemuuseumide tegemiste kohta. Ajakirja juhatavad sisse kultuuriministri Urmas Paeti vastused ajakirja küsimustele. Ta annab ülevaate muuseumide hetkeolukorrast ja osutab muuseumide probleemidele.

Toimetusse on laekunud rohkesti artikleid Narva muuseumifestivali kohta, mis toimus septembri lõpus. Esitatud oli kaheksa näitust. Et konkurents oli tihe, näitas asjaolu, et esimest kohta jagasid kaks väljapanekut: Tartu Linnamuuseumi "Inimesed, puunõud, märgid" ja Eesti Rahva Muuseumi "Mees kahe kaameraga". Jagamisele läks ka teine koht: Eesti Vabaõhumuuseumi näituse "Vaiba võlu ja valu" ja Eesti Meremuuseumi "Piirideta piirituse" vahel. Lisaks näitustele toimusid muuseumitöötajate erialased seminarid. Festivali töö kohta võtavad mitmed muuseumitöötajad üsna kriitiliselt sõna. Olavi Pesti arvab, et võistunäitustel tuleks eraldada n-ö väikesed muuseumid keskmuuseumidest, kellel on alati paremad võimalused väljapanekute korraldamiseks. Narva Eesti Gümnaasiumi õpilased külastasid festivali näitusi ja andsid neile oma hinnangu. Sellega seoses on mõned mõtted avaldatud ka ajakirja veergudel.

Eesti muuseumide elus toimus palju muudki peale. 31. juulil 2003 kinnitas kultuuriminister Urmas Paet, et tulevikus ehitatakse Eesti Rahva Muuseum välja Raadile. Teatavasti on meie emamuuseum senini tegutsenud ilma oma majata. Enne I maailmasõda oldi valmis alustama muuseumihoone ehitamist, see mõte jäi pooleli sõja tõttu. Eesti Vabariik andis muuseumile Liphartidele kuulunud Raadi lossi, mis hävis 1944. aastal. Vene okupatsiooni aastatel ei tehtud midagi, et meie rahvusmuuseumile vajalikud ruumid ehitada. 1980. aastate lõpus alustati rahva survel Raadi taastamist Poola restauraatorite abiga. 1992. aastal tõmbas tollane kultuuriminister Märt Kubo sellele kriipsu peale. Järgnevatel aastatel kavatseti muuseum teha kesklinna Liivi ja Veski tänava piirkonda. See oliaga ebaõnnestunult valitud asukoht. Nüüd lõpuks peale pikki ooteaastaid ütles minister Urmas Paet selge sõnaga, et Eesti Rahva Muuseum tuleb ehitada Raadile. Jääme lootma, et lõpuks alustatakse lähema paarikolme aasta jooksul meie esimuuseumi ehitamist.

Ei saa mööda minna veel ühest olulisest sündmusest – 27. juunil 2003 avati Tallinnas Eesti Lähiajaloo Okupatsioonide Muuseum. Ligi 30 miljonit krooni maksma läinud muuseumi ehitustööd rahastas Olga Kistler-Ritso. Okupatsioonimuuseumist on ajakirjas pikemalt juttu.

Lugejal on võimalus tutvuda veel paljude muuseumitöö probleemidega. Järvamaa Muuseumi direktor Tiiu Saarist kirjutab muuseumiga seotud giiditööst, meie ajakirjale ikka kaastööd teinud Karin Hallas-Murula rahvusvahelisest suurnäitusest arhitektuurimuuseumis. Galina Sinjakova annab ülevaate Narva muuseumis hoitavast ajaloolisest kirikukellast. Oma töid-tegemisi tutvustavad ajakirja veergudel Eesti Ajaloomuuseum, Eesti Põllumajandusmuuseum, Tallinna Linnamuuseum, Tartu Linnamuuseum, Harjumaa Muuseum, Eesti Raudteemuuseum, Häädemeeste ning Nõmme muuseum jt. Aktiivselt on asutud organiseerima esinduslikku Euroopa Muuseumi Brüsselis. On selge, et edaspidi tuleb ka Eesti muuseumidel sellega tihedat koostööd teha.

Edastada on kurb sõnum Soomest. 20. novembril läks manalateele tuntud soome rahvakultuuri uurija, ka eesti etnoloogide lähedane sõber Maija-Liisa Heikinmäki. Meie poolt siiras kaastunne kõigile soome ja eesti etnoloogidele, kes teda tundsid ja austasid.

ALEKSEI PETERSON
peterson@erm.ee

FROM EDITOR-IN-CHIEF

The 15th issue of the magazine Museum has reached the reader. It is beyond doubt that in the course of time the magazine has become more and more familiar to the museum workers. The increase in the number of contributions and the somewhat wider distribution of the magazine in museums testify to that. This issue contains much information about our museums in general, including the so-called small museums. It starts with the answers given by Urmas Paet, Minister of Culture, to the questions posed by the magazine. He gives a survey of the current situation in museums and points out several problems related to them.

The editorial office received much material from the museum festival in Narva, which was held at the end of September. Eight exhibitions were presented there. The competition was tough, which was proved by the fact that two displays shared the first prize: exhibitions of the Tartu City Museum and the Estonian National Museum. The second prize was given both to the Estonian Open Air Museum and the Estonian Maritime Museum. In addition to exhibitions, specialist seminars were organised for museum workers. The majority of the papers read there are also briefly presented in this magazine. Several museum workers discuss the work at the festival and are rather critically-minded about it. Olavi Pesti maintains that in case of competitive exhibitions central museums should be regarded separately from the so-called small museums, as the former always have better opportunities for staging their displays. It is interesting to mention that the schoolchildren from Narva Estonian Gymnasium also visited the festival exhibitions and assessed them. Some thoughts related to this topic are also published in the magazine.

It is especially worth mentioning that on July 31, 2003, Urmas Paet, Minister of Culture, eventually confirmed at Raadi that in the future the Estonian National Museum would be built on that very spot. As we know, our mother museum has until now been operating without its own house. Before World War I everything was ready for starting the building of a new museum; how-

ever, the idea remained unfinished due to the war. The Republic of Estonia gave into the possession of the museum Raadi Manor, which had formerly belonged to the Liphart family, but it was set to fire in 1944. In the years of the Russian occupation nothing was done to build a house necessary for our national museum. In the late 1980s, on public initiative, the restoration of Raadi Manor was started with the help of Polish restorers. In 1992 Märt Kubo, the then Minister of Culture, terminated this project. In the following years it was intended to build the museum in the town centre, in the area of Liivi and Veski Streets. This choice was an absolute failure. Now at last, after long years of expectation, minister Urmas Paet clearly expressed his opinion that the Estonian National Museum should be built at Raadi. We are looking forward to the beginning of construction works of our primary museum in a couple of years' time.

We cannot miss another important event – on June 27, 2003, the Estonian History Occupations Museum was opened in Tallinn. The construction works of the musem, which cost almost 30 million kroons, were financed by Olga Kistler-Ritso. The magazine publishes a longer survey of the occupations museum.

The readers can familiarise themselves with quite a few problems faced in museum work. Tiiu Saarist, Director of the Järvamaa Museum, writes about guide work at the museum, and Karin Hallas-Murula, who has always contributed to our magazine, gives a survey of the international exhibition at the Museum of Architecture. Galina Sinjakova tells the reader about an old church bell preserved at the Narva Museum. The Estonian History Museum, the Estonian Agricultural Museum, the Tallinn City Museum, the Tartu City Museum, the Estonian Railway Museum, the Harjumaa Museum, the Häädemeeste and Nõmme Museums and some others introduce their work in the magazine. So the magazine includes much information about our museums. Finally I would like to mention that a representative European Museum is being organised in Brussels, and it goes without saying that in the future Estonian museums are supposed to work in close cooperation with it.

A sad message from Finland. On November 20 Maija-Liisa Heikinmäki, the renowned researcher of Finnish folk culture and also a close friend of Estonian ethnologists, passed away. Our sincere condolences to all the Finnish and Estonian ethnologists who knew and respected her.

ALEKSEI PETERSON
peterson@erm.ee

ОТ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

На столе очередной 15 номер журнала "Muuseum". Нет сомнения, что журнал становится все более известным для музейных сотрудников. Об этом свидетельствует рост количества корреспондентов, улучшилось и распространение журнала в музеях. В данном номере много разной информации о музеях Эстонии в целом, в том числе о деятельности так называемых малых музеев. Вступительная статья журнала – это ответы министра культуры Урмаса Паэта на вопросы журнала. Он дает обзор сегодняшнего положения музеев и указывает на ряд музейных проблем.

В редакцию поступило много материалов о музейном фестивале в Нарве, прошедшем в конце сентября. На конкурс было представлено 8 выставок. О том, что конкуренция была тесная, показало обстоятельство, что первое место было присуждено двум выставкам: Тартуского городского музея и Эстонского национального музея. Было поделено и второе место: между выставками Эстонского музея под открытым небом и Эстонского морского музея. Кроме выставок, прошли рабочие семинары по музеологическим специальностям. Большинство докладов, прозвучавших на фестивале, представлено в данном номере журнала. О работе фестиваля берут слово музейные сотрудники, некоторые высказывают весьма критические замечания. Олави Пести считает, что при конкурсе выставок т.н. малые музеи следует рассматривать отдельно от центральных, у которых возможности для организации экспозиции всегда лучше. Было интересно, что учащиеся Нарвской эстонской гимназии тоже посетили конкурсные выставки и дали им свою оценку. Некоторые размышления об этом имеются и на страницах журнала.

Особенно следует подчеркнуть обстоятельство, что 31 июля 2003 года министр культуры республики Урмас Паэт наконец подтвердил, что в будущем Эстонский национальный музей будет построен на Раади. Как известно, наш головной музей до сих пор действовал без личного здания. Начать строительство музейного здания были готовы еще до I мировой войны, но в результате войны эта мысль осталась непретворенной. Эстонская Республика передала музею принадлежавший Липхартам дворец на Раади, который был сожжен немцами в 1944 году. В годы русской оккупации не делалось ничего для того, чтоб построить необходимые помещения для нашего национального музея. В конце 1980-х годов под напором народных масс с помощью польских реставраторов началось восстановление Раади. В 1992 году Мярт Кубо, тогдашний министр культуры, поставил крест на восстановительных работах. В последующие годы началось планирование музея в центре города в районе улиц Лийви и Вески. Эта территория не могла стать удачным местом для музея. Теперь снова, после долгих лет ожидания, министр культуры Урмас Паэт ясно провозгласил, что Эстонский национальный музей стоит строить на Раади. Будем надеяться, что в конце концов за пару лет начнется и строительство нашего ведущего музея.

Нельзя обойти еще одно важное событие – 27 июня 2003 года в Таллинне открылся Эстонский музей оккупаций. Работы по строительству музея, обошедшиеся в почти что 30 млн. крон, финансировала Ольга Кистлер-Ритсо. Об оккупационном музее подробно рассказывается и в журнале. Читателю предоставляется возможность познакомиться и с многими другими музейными проблемами. Директор Музея Ярвамаа Тийу Саарист пишет о работе музейного гида, Карин Халлас-Мурула, уже давно сотрудничающая с нами, сообщает о международной выставке в Архитектурном музее. Галина Синякова знакомит со старым церковным колоколом, хранящимся в Нарвском музее. Со своей деятельностью знакомят на страницах журнала Эстонские исторический и сельскохозяйственный музеи, Таллиннский и Тартуский городские музеи, Музеи Харьюмаа, Хяадемеэсте и Нымме и др. Таким образом, журнал содержит много информации о наших музеях. Вдобавок замечу, что активно приступили к организации представительного Европейского музея в Брюсселе. Понятно, что в будущем и эстонским музеям придется тесно сотрудничать с ним.

Скорбная весть из Финляндии. 20 ноября 2003 г. ушла из жизни известная исследовательница финской народной культуры и близкий друг эстонских этнологов Майя-Лийза Хейкинмяки. Наше глубокое соболезнование всем финским и эстонским этнологам, кто знал и уважал ее.

АЛЕКСЕЙ ПЕТЕРСОН
peterson@erm.ee

Küsimustele vastab kultuuriminister Urmas Paet

Eesti kultuuri oluline osa on muuseumid. Kõige muu hulgas kuulub Teie haldusse enam kui 220 muuseumi, otseselt küll 11 kesk- ja 15 maakonnamuuseumi. Kas olete viimatimainitud muuseume juba külastanud?

Olen mitmes käinud, kuid kõikidesse ei ole veel jõudnud. Kindlasti külastan neid võimaluse avanedes.

Kas mäletate oma esimest muuseumikülastust? Missugune muuseum Teile koolipoisina enam meeldis? Kas nüüd on mõni meeliköitvam? Kuidas Teile tundub muuseumide seis praegu?

Ma ei suuda meenutada, milline oli minu esimene muuseumikülastus. Küll aga käisin koolipoisina tihti näiteks loodusmuuseumis, tervishoiumuuseumis, ajaloomuuseumis, aga ka Kuressaare ja Narva linnuses. Kindlasti vaatan ma muuseumide ekspositsioone nüüd teistsuguse pilguga kui lapsena, seega on keeruline võrrelda. Muuseumide seisu hindan heaks, kuigi arenguruum on loomulikult olemas.

Kas praegusel ajal täidavad muuseumid oma funktsioone nii, et on olemas side muuseumide ja ühiskonna vahel?

Muuseumidel on kindel koht Eesti ühiskonnas. Muuseumide kui oluliste mäluasutuste tähtsust tunnetab ka ühiskond ikka rohkem ja rohkem.

Missugust töölõiku peaksid muuseumid just tänasel päeval edasi arendama, pidades silmas ka Euroopa Liidus osalemist?

Ühinemisel Euroopa Liiduga tõuseb muuseumide tähtsus eesti kultuuri ja rahvusliku pärandi tutvustamisel. Moodustame ju osa kogu Euroopa tervikust. Aina enam ja enam on tähtis muuseumi kogudesse talletatu mõtestamine ja külastajatele kättesaadavaks tegemine. Väga oluline on koostöö nii omavahel kui teiste Euroopa muuseumidega.

Viimastel aastatel on muuseumides oluliselt arendatud pedagoogilist tegevust. Kas pole karta, et kogude täiendamine ja hoiutöö jäävad teisejärguliseks?

Pedagoogilisel tegevusel on oluline tähtsus noorte harimisel ja kasvatamisel. Milleks koguda ja säilitada, kui seda informatsiooni edasi ei anta? Kogude täiendamine ja säilitamine on oluline eeldus pedagoogiliseks tööks. Kõiki tegevusi tuleb vaadelda ühtse tervikuna.

Kas Teil pole tekkinud mõtet, et Eestis on liialt palju muuseume, eriti kui arvestada nende majanduslikke võimalusi? Paar aastat tagasi tehti ettepanek liita näiteks ajaloomuuseumid jms. Kas Te soovitaks muuseume reformida?

Ei ole sellist mõtet. Liitmised vaid liitmise eesmärgil ei too kasu. Loomulikult on oluline leida paremaid ja ökonoomsemaid lahendusi muuseumide majandamiseks. Kuid kunagi ei tohi ühte aspekti teistest lahus käsitleda.

Kas olete saanud ülevaate sihtasutuse Virumaa Muuseumid tegevusest? Kuidas toimub kogude komplekteerimine, korrastamine ja säilitamine, kui kokku on pandud eriilmelised asutused? Kas soovitate ka teistele muuseumidele seesuguseid ühinemismõtteid?

SA Virumaa Muuseumid on oma tegevuse päris hästi käivitanud. Oluline on, et muuseum ise suudab seada selged piirid oma tegevuste vahele. Kui mõnele tundub, et Rakvere linnuses toimuv on kommertslikum, siis seda tasakaalustab Muuseumimajas ja Linnakodaniku majas tehtav. Riik on andnud nende hoida, korrastada ja täiendada endise Rakvere Muuseumi kogu. Valmimas on uus hoidlahoone. Palmse mõisast on kujunemas nüüdisaegne külastuskeskus, kus kõik tegevused on tasakaalus. Sihtasutuse loomine on peamiselt majanduslik otsus. Ennekõike tuleb selgelt analüüsida olemasolevat ja tulevikuvõimalusi.

Aastaid on tegeldud kultuuriväärtuste infosüsteemiga (KVIS). Tulemused on olemas, osa muuseume kasutab KVISi kogude kataloogimisel. Kas ja kuidas kavatsetakse seda edasi arendada? Millal on võimalik näiteks Tallinnas arvuti taga istudes tutvuda Saaremaa Muuseumi kogudega?

KVISi arengus ootame järgnevatel aastatel tõsist edasiminekut. Kavas on alustada programmi uue versiooni väljatöötamisega, mis muudab põhimõtteliselt infosüsteemi tehnoloogilist lahendust. Muuseumidele tähendab see, et infosüsteemi kasutamine muutub senisest probleemivabamaks ja mugavamaks, väheneb oluliselt infosüsteemi töökorras hoidmiseks tehtavate kulutuste vajadus. Enam ei pea muuseum muret tundma programmi versioonide uuendamise pärast või kutsuma kohapeale hästimakstud spetsialiste tarkvara seadistama.

14. juulil 2003 vastu võetud otsus ehitada ERM Raadile oli igati põhjendatud. Ligi kümme aastat venitati selle meie rahvale väga olulise sammutegemisega. Mida Te omalt poolt sellele otsusele veel lisaksite?

Loodan, et need vaidlused on nüüd vaieldud ning saab selgelt Raadi piirkonda arendama asuda. Esmane on ERMi hoidlate rajamise vajadus, et näiteks Pauluse kirikust ERMi varad välja tuua.

ERM on kahtlemata eesti rahvuskultuuri vundament, tema väljaehitamine Raadile on tõeliselt oluline meie kultuuri ja rahva säilitamiseks. Kas ministeerium kuulutab välja muuseumi peahoone ja selle ümbruse planeerimise tarvis rahvusvahelise konkursi?

Kindlasti tuleb ERMi peahoone ehitamiseks uus konkurss. Seda näeb ette riiklik arhitektuuripoliitika. Praegu on esmaülesandeks lõpule viia hoidlakompleksi rajamine, et vabastada Tartu kirikud muuseumi hoidlatest ja viia museaalid normaalsetesse hoiutingimustesse. Samal ajal käivad ettevalmistused uue hoone konkursi väljakuulutamiseks ja ehitamise ettevalmistamiseks.

Räägitud on Eesti Kunstimuuseumi ja Eesti Rahva Muuseumi ehitusest. Kuidas on lood Eesti teiste muuseumidega?

Jõudumööda parendatakse ka teiste muuseumide tingimusi. Hetkel on rajamisel Ajaloomuuseumi hoidlad, Harjumaa Muuseumi maja remonditööd tahaksime paari aastaga lõpule viia. Ettevalmistused Pärnu Muuseumi ehitamiseks peavad algama järgmisel aastal. Otsime võimalusi Euroopa Liidu struktuurifondide vahendite kasutamiseks.

Ajakirjal Muuseum puudub palgaline toimetus ja kindel finantseerimine. Kuidas saab tulevikus ajakirja perioodiliseks muuta?

Erialaajakirjadel on täita väga olulised ülesanded. See on võimalus tutvustada oma tegevusi kolleegidele ja teistele huvilistele. Ajakirjast võiks leida eelinformatsiooni ka uute näituste ja sündmuste kohta. Et aidata kaasa ajakirja Muuseum väljaandmise parendamisele, ootaksime eelkõige ettepanekuid ajakirja tegijailt ja Muuseumiühingult.

Küsis ALEKSEI PETERSON

Teadusmuuseumide võimalustest ja kohast Eesti muuseumimaastikul

Anton Pärn

Alljärgnev on pigem mõtisklus kui analüüsiv ülevaade teadusmuuseumide osast Eesti muuseumide seas. Kultuuriministeeriumi esindajana tunnetan end mõneti kõrvaltvaatajana, kuna teadusmuuseumide teine omandisuhe on hoidnud neid meie senisest vaateväljast eemal. Seetõttu ei pruugi me tunnetada kõiki tänaseid teadusmuuseumidega seonduvaid arenguid.

Eesti ülikoolide, samuti Haridus- ja Teadusministeeriumi teadus- ja arendusasutuste muuseumides säilitatakse kõrge teadusliku ning kultuuriväärtusega, tihti Eesti ja globaalses mastaabis ainulaadseid humanitaar- ja loodusteaduslikke kollektsioone.

Ent kuidas me ise tunnetame nende kohta tänasel Eesti muuseumimaastikul?

2003. aasta sügisel trükist ilmunud „Eesti muuseumide käsiraamatu" temaatilises registris avaneb meile järgmine pilt. Me leiame omaette teadus- ja tehnikamuuseumide valdkonna, ent selle loend ei sisalda teadusmuuseume ja nende kogusid nii, nagu nad ise ennast määratlevad. Nii leiame ülikoolide muuseume ajaloo- ja etnoloogiamuuseumide, kunstimuuseumide, samuti ka loodus- ja teemamuuseumide alajaotusest.

Ülalöeldu ei ole kriitika muuseumide käsiraamatule, arvan, et tegemist on viimaste aastate ühe tähelepanuväärsema sammuga meie muuseumide elus. Pigem osutab see kujukas näide, et nende asutuste koht muuseumide süsteemis on hajus. Nii mõnelgi juhul pole selge, kas tegu on üldse muuseumiga või eeskätt suhteliselt kitsale uurijateringile suunatud kollektsiooniga, mida võiks võrrelda pigem arhiividega (nt Ajaloo Instituudi arheoloogiakogud). Üksikud tipud, näiteks Tartu Ülikooli Ajaloomuuseum ja Kunstimuuseum, ei loo tervikpilti ega aita kogu valdkonda tunnetada.

Nähtavasti vajaks täpsustamist ka mõiste *teadusmuuseum*. Praegu tundub, et selle nimetuse põhiliseks kriteeriumiks on muuseumi kuulumine ülikooli kui avalik-õigusliku juriidilise asutuse või siis Haridus- ja Teadusministeeriumi riigi teadus- ja arendusasutuse koosseisu. Mõlemal juhul on tegemist institutsiooniga, kus põhitegevus on teadus ja õppetöö ning muuseumikogudel kitsalt õppetöökeskne ülesanne. Selline muuseumitöö oluline valdkond nagu oma kogude laiale üldsusele vahendamine, mis ülemaailmse muuseumide nõukogu (ICOM) põhikirja kohaselt on üks kõige olulisemaid kriteeriume muuseumi määratlemisel, on vähem arendatud. Samas ei saa väita, et n-ö klassikalistes riigimuuseumides teadust ei tehtaks.

Seega tundub, et teadusmuuseumide ja teaduskogude ebamäärasus on kõige otsesemalt seotud nende mõneti määratlemata seisundiga nii kogu Eesti muuseumide seas kui ka kõrgkoolide ja uurimisasutuste endi struktuuris.

Näib, et ülikoolimuuseumide ja teaduskogude suurim erinevus riigimuuseumidega võrreldes ilmnebki eeskätt **tegevuse rahastamises**. Esimeste puhul toimub see eeskätt õpperahade, teadusgrantide ja spetsiaalsete programmide (nt Eesti keel ja rahvuskultuur) kaudu. Selline projektipõhine rahastamine tähendab liikumist viieaastaste tsüklite kaupa, mis võib endas kätkeda ohtu nii kogude järjepidevusele kui ka suurematele investeeringutele. Kogude üldsusele vahendamine ja näitusetegevus on jäänud enamasti muuseumide endi isiklikuks asjaks. Seda ei näe ette eelarve. Riigimuuseumides seevastu on töö kogudega ja selle tegevuse väljapoole suunatus muuseumi esmaseid põhitegevusi, hõlmates suurema osa muuseumi tegevuskuludest. Samas on nendes asutustes tegelikult rahastamata teaduslik ja uurimuslik pool.

Ka jääb näitusetegevus välja teadusmuuseumide tegevusaruandlusest ega ole üks hindamise aluseid nende töö tulemuslikkuse mõõtmisel. Siit tuleneb ka tagasiside puudumine muusemidele olulises valdkonnas. Teadusmuuseumide näitusetegevuse vastu tunneb ainsana püsihuvi vaid Statistikaamet. Soovimata riigi- ja teadusmuuseumide võrdlemisel kasutada "parem-halvem võrdlust" arvan, et just **staatuse ebamäärasus** ei ole lubanud paljudel teadusmuuseumidel keskenduda oma kogude lahtimõtestamisele ning nende atraktiivsele vahendamisele.

Missugused on teadusmuuseumide võimalused?

Heites põgusa pilgu teadusmuuseumide 2002. aasta statistikale, näeme, et arvestust on peetud kümne avalik-õigusliku juriidilise isiku muuseumi osas. Need kümme muuseumi moodustavad kokku 5% ligikaudu 200 statistiliselt käibes olevast muuseumist. Nimetatud arv võib olla ligikaudne ning täpsustub teadusmuuseumide endi sisemisel määratlemisel.

Teadusmuuseumide osakaal on 5–7% kõigi muuseumide kogudest, külastajatest, näitustest ja tuludest. Sellest allapoole jääb ekspositsioonipinna osa, mis on veidi üle 3% ehk kokku ligi 5000 m². Eraldi väärib esiletoomist teadusmuuseumide probleemsem valdkond – näitusetegevus. Nimetatud muuseumidesse tehti 2002. aastal kokku üle 95 000 külastuse. Muuseumid korraldasid 71 näitust ehk seitse näitust aastas keskmiselt iga muuseumi kohta, mis on väga hea saavutus.

Toodud arvud näitavad, et teadusmuuseumid osalevad aktiivselt kõigis muuseumitöö valdkondades. Erinevus riigimuuseumidest väljendub nn teenuspakettide ebaühtluses – on väljaarendatud pedagoogiliste programmidega muuseume ning muuseume ja teaduskogusid, kus on praegu lahendatud esmatasandi probleem, loodud külastusvõimalus. Paljuski on see ebaühtlus tingitud nappidest rahalistest võimalustest.

Eesti muuseumimaastikul on teadusmuuseumide laiem hariduspotentsiaal paljuski veel ära kasutamata, niisamuti ootavad ka paljud teaduskogud laiemasse käibesse toomist. Siin avaldubki teadusmuuseumide suurim arenguvaru – pedagoogiline töö kogude atraktiivsemal lahtimõtestamisel, milles uusi arenguteid on loonud näiteks AHHAA tüüpi teaduskeskused.

Kultuuriministeeriumi tegevus on senini teadusmuuseumide valdkonda vähe hõlmanud. Samas näeme tihedaid koostöövõimalusi Haridus- ja Teadusministeeriumi ning ülikoolidega, et tekiks aktiivne tagasiside teadusmuuseumide näitusetegevuse kohta ning töö kohta avalikkusega. Näeme oma rolli muuseumide arendustegevuses erinevate ministeeriumide vaheliste piiride ületamisel, puudutagu see kõigile muuseumidele suunatud infosüsteemide loomist ja sellealast koolitust, koostöökohtumisi turismi alal tegutsejatega või arenduprogramme muuseumide parema majandamise küsimustes. Kõigis neis valdkondades loodame teha tihedat koostööd teadusmuuseumidega.

Anton Pärn on Kultuuriministeeriumi asekantsler.

Artikli aluseks on ettekanne Tartu Ülikooli Kunstimuuseumi seminaril "Muuseum ja teadus – kuidas eksponeerida atraktiivselt?" 10. oktoobril 2003.

Teaduskeskused ja muuseumid kui õpilaborid

Hannu Salmi

Teadusmuuseumid on alguse saanud selliste nimekate teadlaste nagu Francis Baconi, Rene Descartes'i ja Benjamin Franklini ideedest.[1] Industrialiseerimine pani aluse maailmanäitustele, mis tutvustasid tööstuse ja tehnika viimaseid saavutusi, kaasates samal ajal ka kunsti. Tihti olid näituste põhjuseks lihtsalt rahvusluse ilmingud.[2] Enamiku tähtsamate teadusmuuseumide juured ulatuvad maailmanäitustesse. Aastatel 1850–1940 rajatud teadusmuuseume iseloomustasid lisaks eelpoolmainitule veel järgmised tunnusjooned: rahaline toetus erakogudele, millele tagati ka avalikkuse juurdepääs; teadusalase hariduse edendamise tunnetatud vajadus; tugevaloomulised ja uuendustele altid muuseumidirektorid, kellel oli isiklik toetus ühiskonna kõrgkihtides.[3]

Sarnaselt eelnevatega tekkisid 1800. aastatel rahvusmuuseumid ja galeriid, mis kasvasid välja vajadusest toetada rahvusriiki ja rahvuslikke aateid retoorikaga ning vihjetega kangelaslikele sõdadele ja ajaloole.

USAs hoogustas kaasaegsete teaduskeskuste laienemist 1960. aastatel nn Sputniku fenomen. Otsest sidet ei saa küll dokumentaalselt tõestada, kuid rahvusliku usalduse kriis, mis tekkis Sputniku õnnestunud lennu järel, sai liikumapanevaks jõuks kogu USA haridussüsteemis. Järsult muutus suhtumine loodus- ja täppisteaduste õppimisse ja õpetamisse. USA haridussüsteem reformiti täielikult.[4]

1970.–1980. aastatel korraldasid teaduskeskused peaaegu identseid näitusi, kopeerides eksponaate ning isegi terveid näitusi teistelt teaduskeskustelt. Selle peamiseks allikaks olid väljaanded pealkirjaga *Exploratorium Cookbooks*[5], mida põhiliselt just sellel eesmärgil trükis avaldati. Paljud vastloodud keskused kasutavad veel seniajani põhialusena just seda kontseptsiooni. See on üsna kõnekas fakt teaduse ja teaduskeskuste rahvusvahelise iseloomu kohta. Loodusseadused ja teaduslikud põhimõtted on universaalsed ning erinevate maade teaduskeskused saavad kasutada samu eksponaate.[6] Siiski kohandavad teaduskeskuste töötajad, tehes näituse sisu, kujundust ja programmi puudutavaid valikuid, rahvuslikke ja kohalikke jooni omaenda ideedega.[7]

Teaduskeskuste ja muuseumide arengut tuleb vaadelda ühiskonna laiemate arengusuundade taustal. Teaduskeskuste kasv alates 1980. aastate lõpust on kahtlemata olnud seotud tähtsamate arengusuundadega ühiskonnas, nagu näiteks teadusliku kirjaoskuse kriis ja kujutlused tuleviku infoühiskonnast. Tšernobõli katastroof näitas selgelt meedia võimetust edastada avalikkusele tehnilisi ja teaduslikke probleeme. Lisaks tõstis see tähelepanu keskmesse ekspertide endi jagatava mõtestatud ja arusaadava teadusliku informatsiooni puuduse. Teisalt samastub praegusaja geneetiliste uuringute ja infotehnoloogia kiire areng 1960. aastate kosmose- ja aatomitehnoloogia ajastuga.[8]

Avalikkuse teadusemõistmise uued vormid

Teaduskeskuste kasv alates 1990. aastatest on olnud tihedalt seotud infoühiskonna arenguga. Teadussaavutuste edastamine avalikkusele erinevate meediakanalite kaudu ei tähenda mitte ainult küllaldast toetust teadusuuringutele ja akadeemilisele haridusele ühiskonnas, vaid ka kodanikele nende teadusliku informatsiooniga seotud põhiliste demokraatlike õiguste garanteerimist[9].

Maailmas jätkub teaduskeskuste teemadevaliku laiendamine ning näituste temaatika interdistsiplinaarse lähenemisviisi intensiivistamine. Üks tähtsamaid probleeme, mis on tõstatunud teaduskeskuste ja ülikoolide rolle käsitlevates aruteludes, on seotud sõna "teadus" (*science*) tähendusega. Inglise keeles tähistab see sõna üldjuhul loodus- ja täppisteadusi ning selle tähendus piirdub sageli füüsika, keemia ja bioloogiaga. Samas hõlmavad saksa, soome ja eesti keeles sõnad *Wissenschaft*, *tiede* ja *teadus* ka humanitaarteadusi, ajalugu, psühholoogiat, sotsiaalteadusi ja lingvistikat. Kaasaegne teaduskeskus peab tutvustama nähtusi, mis on seotud kogu akadeemilise uurimistööga.

Soome teaduskeskuse Heureka sisu on planeeritud interdistsiplinaarselt. Keskus avati külastajatele 1989. aasta aprillis. Heurekat toetava Teaduskeskuse Fondi asutajad olid Helsinki Ülikool, Helsinki Tehnikaülikool, Soome Õpetatud Seltside Föderatsioon ning Soome Tööstuse ja Tööandjate Konföderatsioon. Heureka sai Soomes otsekohe üheks suuremaks tõmbenumbriks. Uuringute põhjal on keskus külastatavuselt tavaliselt olnud neljandal kohal ning Soome vaba aja tõmbenumbrite edetabelis esimene või teine. Alates avamisest on Heurekat külastanud aastas keskmiselt 300 000 inimest, kellest 23% moodustavad kooliõpilased, kes külastavad keskust grupiti. Järelikult külastab teaduskeskust aastas rohkem kui üks vanusegrupp õpilasi.

Heureka näituste sisu toetab ka ajutiste näituste lai temaatika. See loob suurepärase õpikeskkonna teadusalastele ja integreeritud õpingutele.

Teaduskeskused pole enam isoleeritud kohad, mis on asutatud paari teadusefriigi poolt, ega jaga vaid praktilist kogemust, vaid on saanud osaks laiemast liikumisest, mis edendab avalikkuse arusaamist teadusest. Neid mõjutab mitte ainult teadlaskond, vaid ka ühiskonna teised grupid ning see mõju on vastastikune.[10]

Teadusalane haridus ei ole seotud ainult areneva tehnoloogia või nõudmistega teaduslikult kvalifitseeritud tööjõu järele, vaid ka sotsiaalsete eesmärkidega. Nagu Coombs on lühidalt kokku võtnud: „Eesmärgiks ei ole mitte ainult toota rohkem teadlasi ja tehnoloogе, vaid ka uut generatsiooni kodanikke, kes on teaduse alal kirjaoskajad ning seetõttu paremini ette valmistatud funktsioneerimaks maailmas, mida järjest enam mõjutab teadus ja tehnika"[11].

Mitteformaalse õppimise teooria

Selleks, et arendada avalikkuse arusaamist teadusest, otsitakse aktiivselt uusi õpivorme. Tohutu hulk informatsiooni, eriti kaasaegsete nähtuste kohta, saadakse isiklikul tasandil perekonnalt, sõpradelt, samatasemelistes gruppides. Ka televisioon, raamatukogud, ajakirjad ja ajalehed mängivad siin tähtsat rolli. Külastajate arv muuseumides ja teaduskeskustes on viimase kümnendi jooksul regulaarselt tõusnud. Enamikku nende õpivormidest võib klassifitseerida kas mitteformaalse õppimisena, mis keskendub noortele inimestele mitteformaalsete kooliväliste haridusprogrammide kaudu, või täiesti mitteametliku õppimisena, mis on mõeldud noortele ja täiskasvanutele ning toimub väljaspool haridusasutusi.

Mitteformaalset haridust peetakse sageli formaalse vastandiks. Isegi selle ala

klassika hulka kuuluvate raamatute pealkirjad – *Deschooling Society*[12] (autor Ivan Illich) ja *The Unschooled Mind*[13] (autor Howard Gardner) – on provokatiivsed. Need raamatud sisaldavad karmi kriitikat kooliharidusе kohta, mis õpilasi mõtestatud õppimisest võõrandab. Veelgi enam, nad väidavad, et õppimine mitteformaalsetest allikatest on efektiivne ja motiveeriv.

Alates 1990. aastatest on mitteformaalne haridus olnud koolisüsteemi laialdaselt aktsepteeritud ja integreeritud osa. Siiski võib mitteformaalset haridust käsitlevaid teoreetilisi ja empiirilisi uurimistöid kohata suhteliselt harva.[14] Viimasel ajal on pedagoogikateadus hakanud mitteformaalset õppimist rohkem aktsepteerima, kuigi teadusuuringuid näiteks sellistе oluliste teemade kohta nagu õppimine interneti kaudu on veel väga vähe. Internet on selge näide õpiallikast, mis on algselt loodud teisel otstarbel. See on efektiivne mitteformaalne õpiallikas, mille esmalt võtsid kasutusele üksikud õpetajad ning seejärel ametlikult ka koolid ning teised ametlikud haridusinstitutsioonid. Teiste sõnadega võib internetti kirjeldada mõistega "kooliväline haridus", mis hõlmab koole, kes kasutavad mitteformaalseid õpikeskkondi ja -allikaid oma õppekava osana.

Frank Oppenheimerit peetakse teaduskeskuste pedagoogika loojaks. Tema kriitika teadusalase hariduse passiivse pedagoogika kohta[15] tuleneb otseselt Dewey teesist *learning by doing* (õppimine tegevuse kaudu). Sama lähenemist võib kohata teaduskeskuste pedagoogika kaasaegsetes arengusuundades. Oppenheimeri väljendatud kuulus praktilise kogemuse põhimõte on vastastikuse mõju põhimõtte nurgakivi kaasaegsetes teaduskeskustes. Dewey'le ja kaasaegsele teaduskeskuste pedagoogikale on ühine see, et mõlemad rõhutavad motivatsiooni, vaba tahet ja õppija enese aktiivsust, mida stimuleeritakse, kuid ei sunnita peale.

Kokkuvõtteks

Millised on erinevused hea ja halva teaduskeskuse vahel? Vastus võib olla, et halb teaduskeskus oli hea viisteist aastat tagasi, kuid seda ei arendatud edasi ning sellest sai kas kulunud näitusеväljapanek või teadusmuuseum, mis tutvustab ainult ajast ja arust asju.

Edendada avalikkuse arusaama teadusest ja mitteformaalsest õppimisest on võtmeküsimus, kuidas tõmmata ligi laiu masse ja nende huvi alal hoida. Selleks on vaja hästikavandatud haridusalaseid programme ning ilma usaldusväärse ning asjakohase haridusalase uurimistööta pole võimalik tõestada teaduskeskuste tähtsust.

Järeldused Heureka näituste kohta tehtud uuringutest toovad selgelt esile järgmist. Teadmistealaste testide tulemused näitavad selgelt mõju õppimisele. Siiski on tähtsam motivatsiooni mõjutamine. Mitteformaalsed õpiallikad, näiteks teaduskeskused, avaldavad samuti mõju nii kooliõpilaste kui üliõpilaste elukutsevalikule.[15]

Mõtestatud õppimine koosneb kahest komponendist. Esiteks peab sisu olema õppija jaoks mõtestatud. Teiseks peab õpiprotsess olema korraldatud pedagoogiliselt mõtestatud viisil (vastavalt õppija vanusele, varasematele teadmistele ja oskustele ning samuti õpetatava teema loogilisele struktuurile). Kõik suured haridusalased uuendused rajanevad nende kahe põhimõtte praktikasse rakendamisel.

Teaduskeskused on ühiskonnas tugevalt kanda kinnitanud ning see on pinnas, mis neid toidab ning jätkuvalt toetab. Ühiskonna, teaduse ja tehnika areng on olulise tähtsusega teaduskeskuste rajamise ja arendamise juures. Kui need institutsioonid ei ole võimelised reageerima ühiskondlikele muutustele ning end uuendama, võivad nad väga kergesti kaotada oma ideoloogilise usaldusväärsuse ja rahalise toetuse. Selle protsessi peamiseks koostisosaks on esile kutsuda ja edastada tulemusi, mis on seotud avalikkuse arusaamadega teadusest ja mitteformaalsest õppimisest.

Teaduskeskus on õpilabor kahes mõttes. Eelkõige on see koht, kus külastajad saavad iseseisvalt omandada teaduslikke ideid, kasutades interaktiivseid näituseeksponaate. Teiseks aga on see koht, kus inimene omandab mitteformaalset haridust avatud õpikeskkonnas.

Kirjandus

1 Hudson, K. 1988. *Museums of Influence*. Bath: Cambridge University Press.
2 Gregory, R. 1988. *Hands-on science. Introduction to the Bristol Exploratory*. London: Duckworth.
3 Danilov, V. 1982. *Science and Technology Centers*. Massachutsetts: MIT.
4 Salmi, H. 1993. *Science centre education: motivation and learning in informal education*. Doctoral thesis. University of Helsinki, Department of teacher education, Research report 119.
5 *Exploratorium Cookbook. A Construction Manual For Exploratorium Exhibits*. 1976. Ed. by E. Bruman. San Francisco: Exploratorium.
6 Persson, P.-E. 2000. Science centers are thriving and going strong. – *Public Understanding of Science*. Vol.9, No 4, pp. 449–460.
7 Duensing, S. 1999. *Cultural Influences on Science Museum Practices: A Case Study*. A doctoral dissertation. Graduate faculty of California institute of integral studies.
8 Salmi, H. 2001. Public Understanding of Science: Universities and Science Centres. – *Managing University Museums*. Paris: OECD Publications, pp. 151–162.
9 Popli, R. 1999. Scientific literacy for all citizens: different concepts and contents. – *Public Understanding of Science*. Vol.8, No 1, pp. 123–137.
10 Falk, J. & Dierking, L. 1992. *The Museum Experience*. Washington DC: Whalesback Books.
11 Coombs, P. 1985. *The world crisis in education. The view from the eighties*. Oxford: Oxford University Press.
12 Illich, I. 1971. *Deschooling Society*. New York: Harper and Row.
13 Gardner, H. 1991. *The Unschooled Mind*. BasicBooks.
14 Salmi, H. 2003. Science centres as learning laboratories: experiences of Heureka, the Finnish Science Centre. – *International Journal of Technology Management*. Vol. 25, No. 5, pp. 460–476.
15 Oppenheimer, F. 1968. A rationale for a science museum. – *Curator*. Vol. 11, Nov, pp. 208–211.

Hannu Salmi on Soome Teaduskeskuse Heureka teadus- ja arendusjuht.

Artikli aluseks on ettekanne Tartu Ülikooli Kunstimuuseumi seminaril "Muuseum ja teadus – kuidas eksponeerida atraktiivselt?" 10. oktoobril 2003.

The growth of modern science centres can be traced down to the resurgence of interest in the West and in the USA in particular following the launch of Sputnik. Similarly, the growth of science centres and renewing of science museums since the1990s has clearly been connected to two major developments in society: the crisis of scientific literacy and the visions of information society. Rapid advances in genetic research and information technology have created new challenges for the public understanding of science. The role of universities has been crucial in creating the contents of modern science centres. The amount of research and results related to informal education and museum learning have considerably increased since the beginning of the 1990s. This has also led to the development of the theory and terminology of informal learning. The science centres and museums have traditionally underlined their role as cognitive learning sources. However, the main results of the research of museum learning as a part of informal learning are related to motivation and its relation to learning in an open learning environment. It seems to be an effective way to explain also the long-term impact of interactive exhibition experience both with young children, school groups and adults. An interesting field of research is the role of museum learning in young people's career choice processes.

Näitused Narva festivalil

Piret Õunapuu

Igal aastal septembri lõpus Narvas toimuvat Eesti muuseumide festivali peeti juba kuuendat korda. Narva Muuseum on pea ainuke koht, kus on ruumipuudust kartmata võimalik välja panna suurem hulk näitusi. Sel aastal võistles kaheksa näitust. Näitusi hindab žürii, kuhu seekord kuulusid Narva abilinnapea Galina Moldon (esimees), Toomas Abiline Tallinna Linnamuuseumist, Daimar Lell Eesti Spordimuuseumist, Peeter Mauer kultuuriministeeriumist, Aivar Põldvee Eesti Ajaloomuuseumist, Arthur Ruusmaa Eesti Muuseumiühingust ja Galina Smirnova Narva Muuseumist. Sel aastal hindas näitusi ka publik.

Fotod Anu Järs

♦ Tartu Linnamuuseumi näitus "Inimesed, puunõud, märgid"
♦ Exhibition by the Tartu City Museum
♦ Выставка Тартуского городского музея

♦ Eesti Rahva Muuseumi näitus "Mees kahe kaameraga"
♦ Exhibition by the Estonian National Museum
♦ Выставка Эстонского национального музея

Muuseumide võimalused on väga erinevad. Näituste hindamise aluseks oli algselt ridamisi nõudmisi, mida žürii otsustas kokku võtta neljaks kriteeriumiks: sisuline kandvus, atraktiivsus, tehniline teostus ja pedagoogiline aspekt.

Selle aasta näitused olid väga võrdsed ning seetõttu rebimine tihe ja otsustamine raske. Esikoht läks jagamisele tartlaste vahel: Tartu Linnamuuseumi näitusele "Inimesed, puunõud, märgid" ja Eesti Rahva Muuseumi näitusele "Mees kahe kaameraga" ehk Pääsukese näitusele. Žüriiga ühel meelel oli ka publik.

Pärjatud näitused olid täiesti erinevad: üks pakkus arheoloogilist materjali ja teine vaid fotosid. "Inimesed, puunõud, märgid" (kuraator Rünno Vissak, kujundus Kadri Kuusk ja Maarja Roosi) näitas väljakaevamisel leitud esemeid. Sellist klassikalise sisuga näitust on kahtlemata võimalik eksponeerida väga igavalt, Tartu Linnamuuseumil see aga ei õnnestunud. Kasutati juba ka oma varasemate samasisuliste näituste juures äraproovitud nippi: esemete juures olid reproduktsioonid tolleaegsete kunstnike teostest, millel oli võimalik näha vitriinis olevaid esemeid nende igapäevases kasutuses. Ilmselgelt tohutult aega nõudnud eeltöö tulemus oli suurepärane nii sisu, atraktiivsuse kui pedagoogilisuse plaanis. Loomulikult paigutatud vitriinid olid nii teema kui ka näituseruumiga väga heas kooskõlas. Lisaks originaalesemetele vitriinides sai lahtistel laudadel vahetumalt vaadelda nende koopiaid. Väljapanekut täiendasid nii video kaevamistest kui nutikas slaid kõrgel laes. Linnuse keldri kiviseinad moodustavad näitusele vägagi kohase tausta.

"Mees kahe kaameraga" oli juba enne Narvatki kuulsust kogunud. Näitus valmis Eesti Rahva Muuseumi ja Tartu Kõrgema Kunstikooli koostöös ning pildivaliku oli teinud Toomas Kalve. Suurepärase tulemuse taga oli kolme teguri kombinatsioon. Esiteks muidugi Johannes Pääsukese fotod, mis on kaasaja dokumenteerimine sellisel tunnetuslikul tasemel, et tänapäeva inimene vaatab neid lausa ammuli sui. Teiseks vapustavalt hea tehniline teostus, mis toob välja viimse kui pisiasja piltidel. Kolmandaks õnnestunud ruumivalik: pildid mõjusid Narva kindluses eriti võimsalt. Siinkohal võib muidugi öelda, et suurema osa esikohast pälvis tegelikult Pääsuke – aga tegi ju temagi tööd Eesti Rahva Muuseumile, kuigi 90 aastat tagasi.

Jagamisele läks ka näitusekonkursi teine koht: Eesti Vabaõhumuuseumi "Vaiba võlu ja valu" ning Eesti Meremuuseu-

mi "Piirideta piirituse" vahel. Vabaõhumuuseumi näituse idee iseenesest oli intrigeeriv. Nii nagu sünnib, elab ja sureb inimene, sünnib, elab ja sureb ka vaip. Paraku, kui väljas olnuks poole vähem esemeid, oleks ka näitus olnud poole parem ning mõte poleks ehk kippunud asjade seas ära kaduma. Hoolimata vaheldusvatest näitusekoostajatest on mõnel muuseumil siiski täiesti kindlalt välja kujunenud käekiri – nii arvasid mõnedki vaatajad, et nad on seda näitust juba enne näinud. (Varem on samas ruumis olnud hoopis teine näitus.)

Piirituseveo näitus oli hästi informatiivne ning mõõdukalt atraktiivne. Huvitavaks osutus hoopis žüriis osalevate Narva linna esindajate reaktsioon: nimelt leiti, et sellise teema käsitlemine on täiesti lubamatu ning mõjub vaatajatele kahjulikult, peale selle puudub õpetlik moraal, et joomine on kahjulik. Kas siis tõesti ei ole Eesti ajaloos midagi ilusat ja väärikat, mida näidata ja mille üle uhke olla?

Otsustati välja anda ka ergutusauhind, mis läks Iisaku muuseumile näituse "Ketra vokki, keerdu lõnga" eest. Lammas oligi muuseumifestivali seekordne lemmikloom, kes oli esindatud mitmel näitusel ja teraste külastajate tähelepanekul vähemalt viiel kujul. Kõige rohkem lambaid oli eelduspäraselt lõnganäitusel. Näitus oli eelkõige õpetlik ning jagas palju praktilisi näpunäiteid, alates lõnga värvimisest. Näitusega oli võimalik siduda pedagoogilisi programme mitmetele sihtgruppidele – ühesõnaga, kasulik näitus. Kõigi eelmiste muuseumide kõrval on Iisaku muuseum väike ja nende võimalused kesisemad, aga tulemus oli täiesti konkurentsivõimeline.

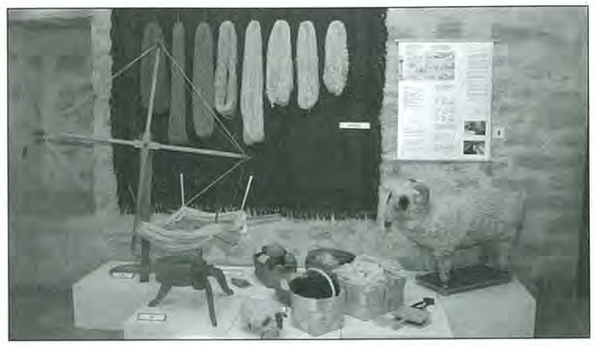

♦ Iisaku muuseumi näitus "Ketra vokki, keerdu lõnga"

♦ Exhibition by the Iisaku Museum

♦ Выставка музея Ийзаку

Kokku kaheksast näitusest sai auhinna viis. See on väga tubli tulemus ja näitab muuseuminäituste stabiilselt kõrget taset. Paari sõnaga ka neist, kes seekord auhinnata jäid. Saaremaa Muuseumi "Unistus Ruhnust – 60 aastat kodust ära" koosnes väga heast esememateriajalist, tutvustades 2002. aastal Elias Schönbergi muuseumile tehtud annetust. Soovida jättis näituse vormistus.

Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumi näitus "Kolm musketäri" Agu Püümani kujundatud kostüümidest etendusele ja Harjumaa muuseumi "Juutide ajaloost ja holokaust" olid siiski kergemast kaalukategooriast.

Narva festival on muutunud aastatega järjest populaarsemaks. Kindlasti on meil veel arenguruumi, aga igal juhul on selge, et vaatamata mitmetele, eelkõige majanduslikele raskustele ei ole väljasuremist karta.

Piret Õunapuu on Eesti Rahva Muuseumi teadur-kuraator.

The article gives a survey of the museum festival held in Narva. The evaluation of exhibitions was rather complicated and had to proceed from four criteria: the execution of the idea of the exhibition, its attractiveness, the technical realisation and the pedagogical aspect. The first prize was shared by the exhibition staged by the Tartu City Museum and the one by the Estonian National Museum. The second prize was given both to the Estonian Open Air Museum for the exhibition and the Estonian Maritime Museum.

В статье делается обзор музейного фестиваля, прошедшего в Нарве. Оценить представленные выставки, исходя из четырех критериев: содержательность выставки, аттрактивность, техническое выполнение и педагогический аспект, было довольно сложно. Первое место поделили между собой выставки Тартуского городского музея и Эстонского национального музея, второе место было присуждено выставкам Эстонского музея под открытым небом и Эстонского морского музея.

Näituste festivali järelmõtteid

Olavi Pesti

2003. aasta septembri lõpupäevil sai Narva juba kuuendat korda Eesti "muuseumipealinnaks" – toimus järjekordne näituste festival koos seminariga. Osavõtjad olid üksmeelel, et näituste tase oli (paari erandiga) väga kõrge ja ühtlane. Ilmselt peegeldub selles meeldivas arengus ka Eesti elu üldine kiire edenemine.

Tavapärane oli festivali seitsmeliikmelise žürii otsustusvõimetus. Ühtlase kõrgtaseme puhul on mõistagi raske kolme parimat selgelt järjestada, kuid seda tuleks siiski teha. (Kui näiteks Saaremaa Muuseumi esindajad moodustanuks žürii, olnuks järjestus selline: Eesti Meremuuseum, Iisaku Muuseum, Tartu Linnamuuseum.) Seega võiks öelda, et žürii otsus oli õiglane, kuid ebamäärane. Enim küsitavusi tekitas kuluaarides ERMi näituse esikoht – paljud ütlesid, et selle sai (postuumselt) Johannes Pääsuke, mitte aga näituse koostaja. Ilmselt jäi žürii liikmetel ka liiga vähe aega näitustega tutvumiseks.

Näituseid vaadates tekkis ketserlik mõte, et järgmine kord võiks vahelduse mõttes keelata üheks aastaks igasuguse videotehnika kasutamise. See on saanud omamoodi stambiks, "aameniks kirikus", põhjenduseks see magus sõna "atraktiivsus".

Seminar kaasaja jäädvustamisest

algas Pille Runneli paljutõotava – ehkki nii mõnelegi liiga filosoofilisena tundunud – ettekandega ning oli asjalikult juhitud, kuid õiget hoogu sisse ei saanud. Arvan, et enamikul muuseumitöötajatest on eelkõige südame peal igapäevaste praktiliste küsimuste lahendamine ja lahenduste ühtlustamine ning seetõttu ei suuda nad esialgu(?) filosoofilistesse kõrgustesse tõusta. Sellega ei taha ma väita, et vajadus muuseumitöö mõtestamiseks n-ö metatasandil puudub. Iga museoloog peaks olema väikest viisi ajaloofilosoof, kes oskab ette näha, mida meie kogutust ka näiteks 2053. aastal säilitamisväärseks info- ja emotsioonialikaks peetakse.

Uppsala muuseumitöötaja Bo Larssoni ettekanne oleks olnud omal kohal, kui see olnuks umbes kolm korda lühem ja jätnuks aega avaramaks diskussiooniks teemal "Muuseumid ja kaasaeg". Tema uurimismeetod on kahtlemata huvipakkuv ja (mõnede mööndustega) järgimist vääriv, kuid Eesti muuseumide praegust olukorda arvestades on see ilmselt kättesaamatu luksus.

Räägitule tagasi mõeldes tuli pähe, et kesk- ja kohamuuseumide funktsioonid tuleks selgemalt piiritleda. Suurekooseisulised keskmuuseumid peaksid kahtlemata tegelema üsna palju ka mentaliteediajaloo ning kultuuri- ja sotsiaalantropoloogiaga, kasutades nii moodsaid kui vanamoodsaid meetodeid. Maakonnamuuseumide ülesanne on eelkõige oma "valduste" spetsiifika jäädvustamine ning ajaloo ja looduse talletamine. Muidugi on seegi keeruline: kui me tegeleme kõigega, siis me ei tegele õieti mitte millegagi.

Saaremaa Muuseumil on mõnevõrra lihtsam – maakonnal on meri ümber ja piirid paigas. Püüame eelkõige talletada kõike, mis Saaremaa ja saarlastega seotud. Näiteks tänu "sundeksemplari koostööle" kohalike trükikodadega saame iga viimasegi pisitrükise. Kuna tootva töö "atraktiivsus" on viimasel kümnendil langenud ja avalikkus sellest suurt midagi ei tea, tuli meil mõte korraldada suur majandusnäitus "*Made in* Saaremaa" (vt "Muuseum" 2003, nr 1, lk 27–28), mis tekitas elavat huvi. Näituse üks eesmärk oli arvukate (mõnikord küllaltki salapäraste) väikeettevõtete tegevust kajastava esemelise ja dokumentaalmaterjali kogumine, millega peale muuseumi ju (peaaegu) keegi ei tegele.

Juhuse osa museoloogias

on suurem kui paljudel teistel elualadel. Moodsas maailmas tahetakse muidugi kõike ette planeerida ja tulemusi "projektide" kaudu saavutada, kuid Juhuse vastu alati ei saa. Seepärast arvame, et plaan muuta kogumistöö finantseerimine n-ö projektipõhiseks ei ole hea plaan. Ning pole paha, kui oma "Moskvitš" või "Zaporožets" on mitmel Eesti muuseumil – vanadel autodelgi on oma elulood...

Olavi Pesti on Saaremaa Muuseumi teadusdirektor.

The festival held in Narva showed high standards. The displays were supported by seminars treating of several practical tasks faced by museums. The author of the article maintains that it was questionable to award the first prize to the exhibition of Johannes Pääsuke's photographs staged by the Estonian National Museum. He claims that central museums should be regarded separately from the so-called small museums, as the former always have better opportunities for arranging their displays. Little time was left for the discussions on the topic "Museums and Present Time".

Фестиваль, прошедший в Нарве, был на высоком уровне. К выставкам добавились семинары, на которых рассматривались разные практические музейные задачи. По мнению автора, много вопросов вызвало присуждение первого места выставке ЭНМ, подготовленной из фотографий Йоханнеса Пяэзуке. Он находит, что т.н. малые музеи следует рассматривать отдельно от центральных, у которых всегда имеются лучшие возможности для организации экспозиций. Мало времени осталось и для дискуссии на тему «Музеи и современность».

Varahoidja argipäeva probleemid

Kaie Jeeser

Narva muuseumifestivali heaks tavaks näituste konkursi kõrval on saanud erialased seminarid muuseumitöötajaile. Neist on kujunenud asjalikud mõttevahetustalgud, mis pakuvad kõneainet veel hiljemgi. Tänavuaastasel festivalil olid töögrupid pedagoogidele, teaduritele ja varahoidjatele.

Huvipakkuvad olid kõik teemad, kuid igaüks pidi vastavalt oma ametile muuseumis tegema valiku. Allkirjutanu jaoks kõige vajalikum oli varahoidjatele mõeldud loeng "Digitaalkujutise säilitamine – kus ja kuidas". Ettekandja oli Eesti Ajalooarhiivi infotehnoloogia osakonna juhataja Leeni Langebraun.

Varahoidjate huvi välja pakutud teema vastu oli suur – juba praegu saabuvad uued fotod muuseumisse tihtipeale ainult CD-l, museaali kohta käiv informatsioon koos digitaalkujutisega on elektroonilises andmebaasis, lisaks e-posti teel toimuv kirjavahetus jne – kõik see on varahoidja jaoks juba igapäevane asi. Kuidas säilitada kõike seda materjali?

Ettekandest lootsid varahoidjad lahendust probleemile. Leeni Langebrauni ettekanne oli väga hästi ette valmistatud ja tugines informatsioonile, millega on tegeldud juba paar aastat – seega on tegemist tõsise uurimistööga.

Esialgu asusid varahoidjad hoogsalt märkmeid tegema, kuid õige pea sai selgeks, et kogu teavet optiliste plaatide ülesehitusest ja nende omapärast ei suuda keegi üles kirjutada. Kostus isegi arvamusi, et lõpetame loengu kohe ära. Õnneks taibati, et üldhariv loeng digitaalkujutise säilitamisest kulub kõigile ära. Loodan, et iga varahoidja tegi sealt vastavalt oma eelteadmistele kasulikke järeldusi. Selgus, et probleem on palju keerulisem, töömahukam ja kulukam kui asjatundmatul lähenemisel. Üldiselt sai selgeks, et muuseumide jaoks kõige kindlam säilitusvahend on ikka veel paber. Digitaalkujutis on eelkõige kasutamiseks ja see tagab ju ka eseme säilimise. Loomulikult ei visata minema fotosid CD-del ja muid optilisi plaate ning elektroonilist informatsiooni, mis muuseumisse on juba saabunud ja mida paratamatult igapäevaste tegemiste kõrvalt juurde tekib, kuid eraldi digitaalkujutisi pikaajaliseks säilitamiseks juurde produtseerida ei ole kindlasti mõtet. Ei ole mõtet säilitada kontrollimata tehnikaga kontrollimata plaadile digitaliseeritud kujutist, see võib täita kasutuskoopia ülesannet, mis muudaks info kättesaamise käepärasemaks ja ühtlasi tagaks originaalobjekti säilivuse. Seega peaks praeguste võimaluste juures muuseume huvitama eelkõige digitaalkujutis kasutusees

märgil ehk nn kasutuskoopia.

Ettekannet kuulates kujunes minul arvamus, et digitaalkujutise pikaajaline säilitamine ei saagi kunagi olla muuseumide ülesanne, kuna see vajaks igasse muuseumisse uut osakonda, kuid majanduslikult poleks see mõttekas. Digitaalkujutise pikaajalise säilitamise peaks koondama asja tundvate inimeste kätte. Kindlasti tuleks see odavam ja tulemuslikum kui asjatundmatu lähenemine, mis ainult neelab raha.

Kokkuvõttes on tegelikult rõõm tõdeda, et probleemiga tegeldakse ja peavarahoidjad ei ole sunnitud katse ja eksituse meetodil selgust saama.

Kõige kasulikum informatsioon peavarahoidjate jaoks oli see, et Narvas peetud ettekanne ilmub veel sellel aastal trükisena. Juba praegu on osa sellest kättesaadav Rahvusarhiivi kodulehekülgel (http://www.ra.ee) /Asutustele/ Juhised – *CD-Ri kasutamine* (http://www.ra.ee/juhised/cd_juhis_kavand.pdf) ja juhiste all on kirjas ka *Arhiivipüsivate materjalide soovituslik loetelu 2003*. Peatselt lisandub ka ülevaade optiliste plaatide säilitustingimustest.

Kaie Jeeser on Eesti Spordimuuseumi kogude osakonna juhataja.

At Narva festival work groups were organised for treasurers as well. Leeni Langebraun's paper on the preservation of digital images aroused much interest. While listening to the paper, an opinion was formed that the long-term preservation of digital images cannot be regarded as the task of museums only; the solution of this problem should come from experts.

Kooliõpilased Narva festivali näitustest

Narva Eesti Gümnaasiumi õpilased käisid sel sügisel ajalootundide raames vaatamas Narva linnuses eksponeeritud näitusi. Ajaloo õpetaja Tanel Mazur palus pärast külastust õpilastel kõigi nähtud näituste kohta kirja panna: mis tüüpi näitusega oli tegemist, mis oli näitus eesmärk; mis meeldis ja mis ei meeldinud. Õpilaste töödest väljanopitud lõigud annavad meile aimu, millisena nemad neid näitusi nägid ja kuidas nende sisust aru said.

Fotod Anu Järs

♦ **Saaremaa Muuseumi näitus "Unistus Ruhnust – 60 aastat kodust ära"**

♦ **The exhibition by the Saaremaa Museum**

♦ **Выставка Сааремааского музея**

Vaiba võlu ja valu

Näitusel oli näidatud villa saamise meetod vanal ajal, kuidas seda käsitleti. Samas oli seal ka linase töötlemise näidiseid. Seintel rippusid käsitsi tehtud vaibad. Mulle meeldis vaadata lindilt linatöötlemisest. Ei meeldinud see lammas, mille villakate mitte kuidagi ei olnud päris lamba karva moodigi. (10. kl)

Selle eesmärk oli näidata, kuidas vanasti eestlased vaipu tegid ning milleks neid kasutati. Samuti pidi see selgitama villa teekonda lamba seljast koerakuuti. Mulle meeldisid kõik vaibad, samuti ka muud eksponaadid nagu kaarik ja puidust lammas, mis oli villaga kaetud. Mulle ei meeldinud film, mida samal ajal näidati. (11. kl)

Oli seganäitus, mis oli jagatud kaheks. Võlu: valmisvaiba ilu; valu: vaiba raske saamisviis. Näituse eesmärk oli anda ettekujutus vaiba valmistamisest lamba pügades ja lõpetades ketramisega. Meeldis see, et kompsitsioon oli püsti pandud huvitavalt ja visuaalselt väga hästi arusaadav. (11. kl)

♦ **Eesti Vabaõhumuuseumi näitus "Vaiba võlu ja valu"**

♦ **The exhibition by the Estonian Open-Air Museum**

♦ **Выставка Эстонского музея под открытом небом**

Oo, puu...

Näitus taldrikutest. Seal olid vanaaegsed puust taldrikud, millele olid joonistatud mingid märgid. Jäid meelde lusikad, sest nad olid suuremad võrreldes tänapäevaga ja muidugi puust tehtud. Üldiselt meeldis. (11. kl)

See tutvustas puunõusid, nende valmistamist. Näitusel olid üleval töövahendid (treipink) ja valmis nõud, tünnid. Meeldis huvitav teema ja eksponaadid. (11. kl)

Mees kahe kaameraga

Näidati pilte mingist mehest, kes filmis. Seal oli hulk tema tehtud pilte ja isegi vist oli kaamera. Pildid olid tehtud ajavahemikus 1911–1917. See näitus oli huvitavam, kui see Ruhnu oma, kuid ka see jättis mu küllaltki külmaks. Pildid olid kohati huvitavad, kus kujutati vanaaegset elu. (10. kl)

Eesmärgiks tutvustada Pääsukese fotosid, mis olid oma aja kohta väga erilised. Mulle meeldis selles näituses, et pildid olid suured ja selged ning nende ideed ja sisu. (11. kl)

Ühe mehe fotod, kellest algab Eesti fotokunst. Taustaks mängis muusika ja loeti teksti, mis oli kokku pandud Johannes Pääsukese reisipäeviku põhjal. Kuigi tegu on 20. sajandi algusega, olid kõik fotod (originaalis klaasnegatiivid) väga teravad ja ka pildid ise olid väga asjatundlikult tehtud. Tänapäevalgi ei suuda enamus inimesi nii palju ja tõetruult oma loodus- ja olustikufotodega edasi anda. Huvitav lahendus oli merefotode puhul, mille negatiivid olid siniseks värvitud. Need mereteemalised fotod mõjusid juba päris värvifotodena ja oli päris suur kunst tol ajal foto peal merd tõepoolest sinisena kujutada. See näitus meeldis kõigist kõige enam. (11. kl)

Ketra vokki, keerdu lõnga

See oli näitus kootud riietest. Seal oli hulk kindaid ja muid kootud esemeid, oli ka paar kuju. Mulle see näitus ei meeldinud, sest see teema on minu jaoks ebahuvitav. Võib-olla tüdrukutele meeldis. Meeldis ehk esemete rohkus. (10. kl)

Tegemist oli esemenäitusega , mis tutvustas eestlaste villavärvimise- ja töötlemise kunsti. Mulle meeldisid kindad ja tabel, mis näitas, kuidas mingit värvi saadi, samuti vana Singeri õmblusmasin. (11. kl)

Piirideta piiritus

Näitus jutustas sellest, kuidas Eestist veeti Soome 30ndatel aastatel salaja piiritust, mis oli loomulikult keelatud. Mulle meeldis see näitus kõige enam, sest arvatavasti läks sinna kõige rohkem aega. Oli erinevaid materjale, nii esemeid kui ka fotosid. Ning seda teemat käsitlesime ka eelmine aasta ajalootundides. Näitus lõi tõelise elamuse tolleaegsest riskantsest, kuid vägagi tasuvast ärist. (10. kl)

Unistus Ruhnust – 60 aastat kodust ära

See oli fotonäitus Ruhnu elanikest ja nende saatusest. Üldiselt meeldis, eriti fotod. (11. kl)

Eesmärgiks oli jutustada Ruhnu ajaloost. Tema algusest lõpuni. Suurem osa näituseasjadest oli loovutatud ühe pere poolt, kes pidi Ruhnu saarelt lahkuma. See oli kõige huvitavam näitus kõigist vaadatutest. (11. kl)

Kuidas püüda tänast päeva?

Bo Larssoni ettekandest Narva muuseumide festivalil

2003. aasta Narva muuseumide festivali arutlusteemaks olid meie kaasaja ja lähiajaloo jäädvustamisega seotud probleemid. Peaesinejaks oli kutsutud **Bo Larsson** Upplandi Muuseumist, kes pidas ettekande teemal **"Muuseumid ja tänapäev"**.

Bo Larsson on rootsi ajaloolane, kes on tegelnud kaasaja dokumenteerimise ja välitöödega juba ligi 15 aastat. Ta on osalenud viies pikaajalises ja mahukas projektis ning mitmes väiksemaski. Kuus aastat töötas ta Põhjala Muuseumis (*Nordiska Museet*), 2000. aastast tegeleb kaasaja uuringutega Upplandi maakonnamuuseumis. Bo Larsson vahendas ettekandes oma praktilisi kogemusi välitöödelt, illustreerides omi mõtteid ja tähelepanekuid rohke slaidimaterjaliga.

Rootsis koordineerib kaasaja uurimist SAMDOK – Rootsi kultuuriajalooliste muuseumide ühendus või võrgustik, mis loodi 1977. aastal. See on omamoodi katusorganisatsioon, milles osaleb vabatahtlikkuse alusel peaaegu 90 muuseumi, kes jagavad ühist huvi kaasaja dokumenteerimise vastu. Tegeldakse päevaprobleemide nagu kultuur, poliitika ja usuküsimused, töö ja tööpuudus, uus tehnoloogia, elukultuur ja pereelu, keskkonnaküsimused, globaliseerumine, turism, kultuuripärand jms jäädvustamisega. Muuseumid koguvad intervjuusid, kirjeldusi, fotosid ja asjakohaseid esemeid.

SAMDOKis on kaheksa töögruppi, millest igaüks keskendub oma teemale – vaba aeg, kodune elu, kohalik ja regionaalajalugu, loodus ja loodusressursid, ühiskond ja poliitika, saamide elu, tootmine, teenindus.

SAMDOK annab välja ajakirja ***Samtid & museer*** (Muuseumid & tänapäev), mis annab ülevaate osalejamuuseumides käimasolevatest projektidest ja uurimustest, teooria ja metoodika küsimustest. Alates 1970. aastatest on kogunenud umbes 1000 kaasajauurimust, mis on koondatud osalevate muuseumide ühisesse andmebaasi – SAMDOKi registrisse.

Upplandi Muuseum, kus Bo Larsson praegu töötab, on oma teadustöös keskendunud traditsiooniliselt kolmele põhisuunale: põllumajandus, metallitööstus ja administreerimine/haldus (Uppsala kui peapiiskopi elupaik ja kunagine riigivõimu keskus). Muuseum osaleb kahes SAMDOKi töögrupis, millest üks tegeleb loodusega ning teise tähelepanu keskmes on ühiskond ja poliitika.

Esimene pikem ja tõsisem välitöö oli **1993. aastal uurimus vanamoelisest väiketalust: Lillolastugan** Gräsis, Värmlandi maakonnas Kesk-Rootsis. Projekt toimus Põhjala Muuseumi kam-

Foto Anu Järs

♦ **Bo Larsson ja Maret Tamjärv tutvuvad Eesti Rahva Muuseumi näitusega**

♦ **Swedish historian Bo Larsson and Maret Tamjärv looking at the exhibition**

♦ **Шведский историк Бо Ларссон и Марет Тамярв знакомятся с выставкой**

paania "Päästke 20. sajand" raames – nimelt puudus muuseumil 1920. aastatest tänapäevani ulatuv materjal ja esemekogud. Konkreetse taluprojekti taustaks oli Rootsis 1960. aastatel toimunud suur põllumajanduse ratsionaliseerimine ja struktuurimuutused, mille käigus kadusid paljud väiketalud ning suur osa talunikest likvideeris oma piimakarja. Tänapäeva Rootsis on väiketalud väga haruldased.

Dokumenteerimisel keskendus Bo Larsson Lillolastugani vanade töömeetodite (käsitsilüps, heina kuivatamine rõuguredelitel, 1950.–60. aastate põllundustehnika, mahepõllundus) kirjeldamisele ja nende püsimise põhjuste otsimisele. Ta kasutas osalusvaatluse meetodit – korduvate mitmepäevaste külaskäikude ajal talutööde juures viibides intervjueeris ta taluelanikke, kaht õde ja venda ning nende n-ö majasõpra. Argisituatsioonis talu lõhnade ja helide maailmas viibides (lüpsiaeg kui parim aeg intervjuuks!) saadakse kiiresti jutule, kaob piir mõnusa vestluse ja välitöö tegemise, intervjueerimise ja pildistamise vahelt ning üsna kergesti jõutakse jutuga ka sügavamate eluküsimusteni. Selliste kõneluste pinnalt leidis Bo Larsson põhjendused, miks vanad töövõtted on säilinud – selleks oli taluelanike sügav usklikkus, vanade tavade järgimine, loomaarmastus ja ökoloogiline kvaliteetmõtlemine. Uurimuse keskpunkti tõusid selles talus elavad inimesed, nende isikuomadused, tunded ja mõtted. Bo Larssoni arvates lähevad inimesed kui isiksused sageli teadustöödes kaotsi. Võib lugeda hulgaliselt artikleid ja kaasajauurimusi, kus uurimisobjektideks olnud inimesed on taandunud vaid tsitaatide tasemele. Needki on uurija välja valinud just enda seisukohtade illustreerimiseks. Sellistes kirjatükkides puuduvad elumahlad, lõhnad ja värvid. Loomulikult nõuab inimesteni jõudmine pikemaajalisi välitöid, et oleks piisavalt aega usalduse tekkimiseks ja üksteise tundmaõppimiseks. Näiteks Lillolastugani puhul jäigi üks talus elanud eakatest õdedest kuni projekti lõpuni uurija suhtes tõrjuvaks.

Ka järgmine Bo Larssoni projekt oli talu-uurimus – **1998. aastal** dokumenteeris ta tüüpilist **kaasaegset suurtalu Solleröl**, ühel Kesk-Rootsi Siljani järve saarel. Projekti keskmes oli kultuuripärand, kultuurmaastiku muutumine jms ning Bo Larssoni teemaks talu põllumajandusliku tegevuse dokumenteerimine. Ta kasutas varasemat meetodit – mitmeid 2–3-päevaseid külaskäike aasta jooksul, mil ta salvestas intervjuud, tegi märkmeid ning pildistas taluelu ja inimesi. Talus tegeldi peamiselt piimakarja pidamisega, hiljem lihaloomade kasvatamisega. Kasutusel oli moodsam tehnoloogia – 1970. aastatel tehnika viimase sõna järgi ehitatud laut (mis praegu vajaks küll juba uuendamist), moodne külvimasin (talul peab olema piisavalt võimsust ja tehnikat, et põllutöödeks sobivat ilma kasutada), uute töövahenditena mobiiltelefon (efektiivsem töökorraldus) ja arvuti (raamatupidamine). Projekti lõppedes kogus Põhjala Muuseum täiskomplektina kogu talukontori sisustuse koos arvuti ja kõigi selle programmidega.

Kaasaja uurimisega seonduvad keerulised eetilised küsimused. Bo Larssoni arvates on neil, kellest kirjutatakse, õigus artikli või raamatu materjaliga eelnevalt tutvuda – need on ju nemad, luust ja lihast inimesed, kellest kirjutatakse, need on nende elud, mis avalikkuse ette tuuakse. Väikestes maakohtades läbiviidud uurimustes pole mingit kasu ka uurimisobjektide anonüümseks jätmisest – nad tuntaks niikuinii ära, pealegi ilmuvad neist fotod.

Ka selle uurimuse lõpul saatis Bo Larsson taluperemehele materjali enne trükki minekut läbi vaadata. Polnud just kosutav kuulda – pärast enam kui aastapikkust tööd ja vaeva –, et kõik on valesti. Pärast järelepärimisi selgus, et asi puudutas lahkarvamusi peremehega immigrantide ja naiste küsimustes, millel polnud töö terviku seisukohalt erilist tähtsust. Olgugi et tookord tegi Bo Larsson tekstis väikseid muudatusi, rõhutas ta, et küsitletute soovidele vastutulekul on teatud piirid. Kriitilises olukorras ei jää uurijal muud üle kui avaldada artikkel või raamat võtmetegelaste nõusolekuta või seda üldse mitte avaldada. Otsustada on äärmiselt raske, eriti arvestades kõike seda tööd, aega ja raha, mis on projektile kulunud…

1999. aastal tegeles Bo Larsson täiesti teiselaadse projektiga – **Norrsundet, paberivabrik Kesk-Rootsis**. Vastupidavat paberit ja pappi tootev paberivabrik oli rajatud 1920. aastatel. 1980. aastatel viidi kogu tootmisprotsess üle arvutite juhtimisele. Vabriku töölised, nn operaatorid jälgivad kogu tootmist neljas ruumis monitoridelt.

Uurimismeetod oli sama mis varasemateski projektides – korduvad külastused ühe aasta jooksul, kuid siiski olid need välitööd varasematest erinevad. Bo Larsson ei teinud regulaarseid intervjuusid ega osalenud küsitletavate igapäevatöös. Ta jalutas lihtsalt ringi ja vestles töötajatega. Võttis aega, enne kui ta üldse hakkas toimuvast aru saama – arvutiga juhitav töö ei ole silmaga nähtav nii nagu traditsiooniline füüsiline töö, kus kogu protsess on hästi jälgitav. Välitööde lõpetuseks tegi ta ühe pikema ja põhjalikuma intervjuu ühe töötajaga igast kontrolliruumist. Fotodega koos sai sellest hea materjal, kuid siiski oli põhjusi ka rahulolematuseks.

Selline välitöö oli ühe inimese jaoks liiga mahukas. Korduvkülastused kaotasid oma mõtte, sest vahetustega töö tõttu olid jälgimisruumis iga kord uued inimesed ja selle asemel, et asjast sügavamat selgust saada, muutus pilt hoopis segasemaks. Teiseks häirivaks asjaoluks oli see, et välitööd ei andnud kohest tulemust: üks väike artiklike SAMDOKi ajakirjas ja üks loeng pärast nii suuremahulist tööd oli ilmselgelt liiga vähe. Samas on väga oluline, et välitöödele järgneks kohe mingisugune kokkuvõte: näitus, raamat, artiklid, loengud vms. See on tähtis mitmel põhjusel.

Tööd planeerides tuleb arvestada ka selle ajaga, mis praktilistele välitöödele tegelikult järgneb, s.o materjali korrastamine ja artikli või raamatu kirjutamine, näituse tegemine vms. Bo Larssoni hinnangul kulub tegelikele välitöödele 25% ajast ja 75% kulub n-ö järeltöödele.

Bo Larsson alustas viimast kaasaja dokumenteerimise projekti, n-ö **töökodade projekti** 2000. aastal juba Upplandi Muuseumis töötades. See on tema senistest töödest mahukaim. Eesmärgiks on uurida maakohtades asunud väikesi töökodasid ja väiketööstusi, mis tegelesid põllundustehnika tootmise ja parandamisega. Kokku uuriti 20 väikest töökoda, kuid lähemalt tutvustas ta ühte, mille puhul oli oluline osa õnnelikel juhustel. Väikesest ajalehekuulutusest hargnema hakanud niidiots juhatas uurija järjest uute inimeste juurde, kel kõigil oli selle töökojaga lähedane seos (kunagine töökoht, sugulus vms): tulemuseks oli neli pikka ja põhjalikku intervjuud töökojast ja selle töökorraldusest, töökoja algusaegade sissetulekuid-väljaminekuid kajastav haruldane arveraamat, vanad fotod töökojast ning viis muuseumi poolt kogutud põllundusmasinat-tootenäidist (kogu projekti tulemusel on praeguseks kogunenud umbes 600–700 lk litereeritud intervjuusid, 50 vana fotot, kümme masinat muuseumikogudes, lisaks arvukalt uurija enda tehtud märkmeid ja kaasaegseid pildistusi).

Et töökodade projekt on ka Bo Larssoni doktoritöö teema, jätkab ta uurimist. Sügavama arusaamise huvides kavatseb ta asjaga seotud inimesi intervjueerida töökojas toodetud masinate kõrval, et n-ö näppupidi juures ja peadpidi sees olles teada saada, kuidas üks või teine masinaosa tehti, milliseid oskusi see nõudis, kust tuli toormaterjal, kes masinaid ostis, kuidas need töötasid jms. Bo Larssoni arvates koguvad muuseumid küll esemeid, kuid need ei muutu analüüsiprotsessi osaks. Tema kavatseb teisiti – eseme kaasamisega intervjuusse tahab ta muuta selle teadusliku analüüsi orgaaniliseks osaks. Ese poleks siis enam mitte pelgalt illustreeriv materjal või näituseobjekt, vaid oluline kaasarääkija kogu uurimisprotsessis.

Muuseumitöötajaid huvitasid küsimused kaasaja piiridest, "õige" kogumise võimalikkusest. Bo Larssoni vastustest ilmnes, et üldiselt käsitleb SAMDOK kaasaega kui midagi praegusel ajahetkel toimuvat, eksisteerivat. Upplandi Muuseum on oma määratluses paindlikum, nende käsitluses ulatub kaasaeg sama kaugele kui praegu elusolevate inimeste mälu ja kogemus. Kahtlemata on tänases kirevas maailmas, kus kõik nii kiiresti muutub, raske otsustada, mida koguda. Õnneks ei uurita ainult "ilusaid" asju, vaid tegeldakse ka ühiskonna varjupoolega – valmimisjärgus on uurimus Stockholmi kodututest naistest, on tegeldud immigrantidega, vanglaeluga. Üldiselt valivad muuseumid oma uurimisteemad vastavalt enda spetsiifikale ja traditsioonidele. Seda, kas valikud on olnud õiged, ei suuda meie praegu hinnata, küllap jääb see tulevaste uurijate otsustada. Oluline on, et kogutaks võimalikult palju kontekstikohaseid esemeid.

Rootsi valitsus on küll SAMDOKi tegemistest huvitatud, kuid reeglina neid rahaliselt ei toeta ega kasuta ka muuseumide kaasajauurimuste tulemusi ühiskondlike protsesside prognoosimisel vms, välja arvatud riikliku tellimustööna valminud vanglaprojekt. Reeglina finantseerivad muuseumid oma projekte ise.

Narva festivalil Johannes Pääsukese fotonäitust vaadates jõudis Bo Larsson rõõmsale äratundmisele, et need ülesvõtted esindasid puhtal kujul kaasaja dokumenteerimist aastaist 1912–1913. Pääsukese kõnekail piltidel kujutatud inimesed on oma loomulikus olekus, sealt õhkub lõhnu, värve, helisid, õhkuvisatud nalju ja jutukatkeid – elavaid inimesi, tõelist elu. Bo Larssoni enda uurimistööde puhul on ääretult sümpaatne tema suhtumine inimestesse, inimese väärtustamine. Kui ehk saja aasta pärast keegi Bo Larssoni välitööde pilte vaatab, saab ta teada, et see on Gunnar või Lisbeth see-ja-see sealt-ja-sealt, nii-ja-nii-vana, nagu me praegu Pääsukesegi piltidel kujutatute kohta teada saame. Kuid tänapäevaselt täpne kaasaja dokumenteerimine annab lisaks sellele tulevikus aimu ka pildil kujutatud õhustikust, inimeste iseloomudest, saatusest, mõttemaailmast, unistustest ja kõnepruugistki.

Ehk õnnestub tänast päeva kildhaaval siiski püüda…

Bo Larssoni ettekande ja küsimustevastuste põhjal koostanud
MARET TAMJÄRV.

Vastne Eesti Okupatsioonide Muuseum

Heiki Ahonen

Ameerika Ühendriikide lääneranniku Seattle'is elab silmaarst dr Olga Kistler-Ritso, kes pages Eestist 1944. aastal. Koos abikaasa, šveitslasest teadlase ja leiduri Walter Kistleriga otsustas ta midagi oma endisele kodumaale kinkida (asutada mingi stipendiumi vms.). Riigikogu aseesimehe Tunne Kelami soovitusel sugenes sellest idee rajada Tallinnas Eesti okupatsioonide aega valgustav muuseum. Nii asutas Olga Kistler-Ritso 1998. aastal Kistler-Ritso Sihtasutuse (*Kistler-Ritso Foundation*), mis on registreeritud USAs. Ta on selle sihtasutuse nimeandja, president ja tegelik finantseerija. Samal 1998. aastal rajati tütarasutusena Kistler-Ritso Eesti Sihtasutus, mis hakkas tegelema Eesti lähiajaloo uurimisega peaeesmärgiga rajada Tallinnas Eesti Lähiajaloo Okupatsioonide Muuseum.

Isamaalise mõtlemisega ameeriklanna üritus oli väga kiiduväärt, suure rahvusliku ja riikliku tähtsusega. Eriti sellepärast, et Eestis ei olnud lähimineviku probleemidele pühendatud riiklikku uurimisasutust ega muuseumi. Olemasolevad Eesti muuseumid ja uurimisasutused tegelesid lähiajalooga paljudel objektiivsetel põhjustel üpris tagasihoidlikult. Teistes okupatsiooni all kannatanud Ida-Euroopa maades on need asutused olemas. Budapestis on suur ja esinduslik okupatsioonimuuseum, Vilniuses on Leedu Genotsiidi Ohvrite Muuseum (*Lietuvos Genocidu Aukų Muziejus*). Riias asub vanalinna südames Väina jõe kaldal juba 1993. aastal asutatud Läti Okupatsioonimuuseum (*Latvijas Okupacijas Muzejs*). Praeguseks on isegi Usbekistanis ja Kasahstanis olemas repressioonide muuseum. Neid asutusi finantseerib riik.

Eesti lähiajaloo uurimine on ometi vajalik rahvuspoliitilistel, riiklikel, rahvuspsühholoogilistel ja ajalooteaduslikel põhjustel vältimaks amneesiat, ajaloolise mälu kaotust, kindlustamaks rahvuslikku ja riiklikku identiteeti. Mälu kaotus on rahvale sama ohtlik kui üksikisikule. Totalitaarsed režiimid on seda muidugi alati hästi mõistnud, nad tunnevad mälu hävitamise kunsti.

Muuseumi nimi osutab tema tegevuse haardele ja töösuundadele. Mitmuse vormi kasutamine näitab, et kajastada tahetakse kõiki kolme okupatsiooni: esimest Nõukogude aastat (1940–1941) koos selle eellooga, nn baaside ajaga (1939–1940), Saksa okupatsiooni (1941–1944) ja teist, kauakestvat Nõukogude okupatsiooni (1944–1991). Parema ülevaate saamiseks on muuseumi ekspositsioon liigendatud tinglikult seitsmeks alajaotuseks, arvestades sealjuures, et minevik ei alga ega lõpe järsult, et igal ajajärgul on oma eel- ja järellugu. Esimene osa kajas-

Toompea 8, Tallinn
Avatud teispäevast pühapäevani
kella 11–18
www.okupatsioon.ee

♦ **Vaade Eesti Okupatsioonide Muuseumi väljapanekule**

♦ **View of the display at the Estonian Occupations Museum**

♦ **Вид на выставку Эстонского музея оккупаций**

tab esimest Nõukogude okupatsiooni (23.VIII 1939 – 28.VIII 1941), mille algus on märgistatud juba Molotov-Ribbentropi pakti sõlmimisega. Teine osa näitab Saksa okupatsiooni (28.VIII 1941 – 22.IX 1944). Kolmandat osa (22.IX 1944 – 25.III 1949) on tinglikult nimetatud Stalini ajaks, neljandat (25.III 1949 – 4.XI 1956) stalinismi ajaks, sest seltsimees Stalini surmaga ei surnud tema ideed ega kadunud kohe nende elluviimise meetodid. Ajajärgu lõppu tähistavad Ungari sündmused, mis olid illusioonide lõpuks neile, kes lootsid, et süsteem muutub inimlikumaks. Järgneb stabilisatsiooniaeg (4.XI 1956 – 20.VIII 1968) Tšehhoslovakkia sündmusteni, stagnatsiooniaeg (20.VIII 1968 – 23. VIII 1987) Hirvepargi sündmusteni, mil aastakümnete pikkune hirm hakkas kokku varisema, ning lõpuks vabanemise aeg (23.VIII 1987 – 20.VIII 1991). Mõeldud on kajastada mitte ainult okupatsiooni, vaid kogu Eesti ajalugu okupatsiooniperioodil. Muuseum jäädvustab eesti sõjameeste, metsavendade ja teisitimõtlejate mälestuse ning teiselt poolt käsitleb julgeolekumeeste, küüditajate ja nuhkide tegevust. See on küll vabadusvõitluse ja vabaduse saavutamise muuseum ning selle põhieesmärk on selgitada ja näidata, kuidas allasurutud Eesti ühiskonnal õnnestus end säilitada ja esimese võimaluse saabudes jälle pead tõsta ning riiklik iseseisvus taastada. Kuid muuseumi suur ülesanne on säilitada meie lähiajalugu, aidates hoida rahva ajaloolist mälu. Selleks peab ta andma võimalikult tervikliku ja kõikehaarava objektiivse läbilõike kogu Eesti ühiskonna elust poole sajandi jooksul. Ta peab andma selge poliitilise ja moraalse hinnangu totalitaarsete võõrvõimude inimsusevastastele massikuritegudele, aga arvestama sealjuures tolleaegseid olusid. Olmeline taust on suurepärane ekraan, millele ilmekalt projitseerub totalitaarse ühiskonna kogu skisofreenilisus, ületamatu lõhe haiglaslike illusioonide ja ohjeldamatu propaganda ning võika tegelikkuse vahel.

Sihtasutus alustas 1998. aasta lõpul tööd kolmes suunas: muuseumile ehituskrundi hankimine ja hoone ehitamise ettevalmistamine, kogude komplekteerimine ning teaduslik uurimistöö.

Uurimistöö osakaal oli esialgu suur. Sihtasutus korraldas konverentse ja seminare, avaldas trükiseid. Pearõhk oli esialgu lähiajaloo allikaõpetuse ja metodoloogia küsimustel, sest need aspektid olid meie uurijatel paraku üpris söödis. Suurema uurimisprojektina tuli käsile võtta

♦ **Muuseumi sisevaade**
♦ **Estonian Occupations Museum**
♦ **Эстонский музей оккупаций**

Nõukogude okupatsioonivõimu institutsioonide uurimine, esmajoones käsitleda parteistruktuure kui kõige olulisemaid. Suurema vaheresultaadina ilmus 2002. aasta lõpul raamat "Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee organisatsiooniline struktuur 1940–1991".

Kogude komplekteerimine edenes järjekindlalt, kuigi ajastut iseloomustavaid lähimineviku esemeid leida on raskem, kui esialgu võis arvata. Nelja tegevusaastaga (alates 1999. aastast) on kogunenud üle 15 000 nimetuse. Kogutud esemed kajastavad põhiliselt kolme eluvaldkonda: okupatsioonivõimude poliitilist survet, repressioone, terrorit; võimude värvikõllast propagandat ning mitmesuguseid tunnustusavaldusi (lipud, vimplid, märgid); rahva aktiivset vastupanu nii relvastatud võitluse kui põrandaaluse vastupanuliikumise näol. On hea valik KGB tehnikat Pagari tänavalt (pealtkuulamis- ja lindistusaparatuur, eriotstarbelisi võtmed, puurid jms.). On kogum Eesti vanglate kongiuksi. Väga palju on vangide ja väljasaadetute tarbeesemeid (kruusid, lusikad) ja eriti meeneid (tekstiilist, metallist, puust, õnnitluskaardid), paberipuudusel kasetohule kirjutatud kirjad koju ja isegi kaebus prokuratuuri. Sügava mulje jätab pikk omatehtud kohvrite rida, millega asumiselt või laagrist 1950. aastatel naasti. Muuseumil on Rootsis imekombel säilinud paadipõgeniku paat, millega 1943. aastal Hiiumaalt Ojamaale mindi. On omakirjastuslikke põrandaaluseid väljaandeid ja paljundusvahendeid, sealhulgas ümbertehtud kirjutusmasin, kus ladina tähed on joodetud kirillitsa asemele, ja Jehoova tunnistajate omatehtud paljundusaparaat.

Ehituskrunt õnnestus muuseumil saada suurepärasele kohale, Tallinna kesklinna Kaarli puiestee ja Toompea tänava nurgale. 51 osalejaga arhitektuurikonkursi võitsid noored arhitektid Siiri Vallner ja Indrek Peil. 22. oktoobril 2002 pandi hoone nurgakivi, talitusel pidas piduliku kõne sihtasutuse patroon president Lennart Meri. Muuseumi pidulik avamine ja hoone õnnistamine toimusid 27. juunil 2003. Hoone maksumuseks kujunes 22 miljonit krooni, sisustuse hinna lisamisel ulatuvad kulud 30 miljoni piirimaile.

Okupatsioonimuuseumi maja on Eestis kõigi aegade esimene hoone, mis on spetsiaalselt muuseumi tarbeks ehitatud – seni on alati midagi varasemat muuseumiks kohaldatud. Et muuseumihoone on midagi väärt, nähtub juba tähelepanust, mida avalikkuses on temale pühendatud, eriti arvamuste vastakusest. Noored kiidavad arhitektuuri ja moodne hoone meeldib neile väga, keskealised ja vanemad inimesed on tihti kriitilised – ehitis ei vasta just nende ettekujutusele muuseumist. Ajakirjandus, olgu kodu- või välismaine, on muuseumihoonesse suhtunud kiitvalt. Seda on nimetatud Eesti arhitektuuri pärliks ja Tallinna vaieldamatult kõige huvitavamaks kaasaegseks ehitiseks.

Okupatsioonimuuseumil on kolm erinevat ülesannet. Ta on memoriaal, mälestusmärk kümnetele tuhandetele okupatsioonirežiimi ohvritena hukkunuile, näitustepaik ja seminaride korraldamise koht. On olemas ka oma väikese mahuga püsiekspositsioon. Majal on erinevaid kasutusvõimalusi, ta ei ole klassikalise muuseumi laadi. Memoriaali funktsiooni tähistab eelkõige siseõu, saja ruutmeetri suurune tühik hoone sees, kus kasvavad kõrged noored kased. Hoone sisemus kujutab endast üht suurt musta betoonist põrandaga saali. Selle kahekorruseliseks muutuvas tagaosas paiknevad tööruumid ja keldris asuvad hoidlad jäävad külastajale vähemärgatavaks. Saal võimaldab liigendamist, üles seada mitmesuguseid vahetatavaid näitusi. Oktoobris paiknes seal Leedu sõjajärgse partisanivõitluse näitus. Saali kõrvale on paigutatud seminariruum trepina tõusvate tooliridadega.

Praeguse, mõneti esialgse ekspositsiooni kujundas prof Leonhard Lapin. Ekspositsioonipind, arvestades hoone paljufunktsioonilisust, on teadlikult jäetud väikeseks. Muuseumi ekspositsioonis kasutatakse rõhutatult ainult autentset materjali. See materjal, autentsed kolmemõõtmelised esemed, on kondikava, selgroog, millele kõik on üles ehitatud. Selle materjali sidumisel seostatud jutustuseks on tähtsal kohal audiovisuaalne materjal. Okupatsioonimuuseumis seob jutustust ühtseks tervikuks seitsmest ajaloolisest dokumentaalfilmist koosnev seeria "Eesti lähimineviku okupatsioonid", mille on tootnud videofirma Aya. Neid näeb ekspositsioonis monitoridel (valida saab eesti ja inglise keele vahel), videotoas saab samu filme jälgida suurel ekraanil. (Muuseumi käsutuses on veel sadu videointervjuusid jäädvustamist väärivate elulugudega.) Kui püsiekspositsiooni edasi arendatakse, saab arvutiekraanilt edaspidi lugeda ülevaateid, vaadata skeeme jms. Virtuaalsus hakkab täiendama ja elavdama traditsioonilist väljapanekut. Kõike saab rikastada originaalsete heliülesvõtetega. Muuseumi ülesehitamisel on olnud eesmärgiks kasutada võimalikult ulatuslikult kaasaegse teaduse ja tehnika võimalusi, eriti arvutitehnoloogia osas. Sihtasutuse kodulehekülg on üks virtuaalse ekspositsiooni algmeid, tulevikueesmärk on muuseumi virtuaalse osa laiendamine.

Muuseumi külastatavusega võib rahul olla, keskmiselt käib päevas umbes 100 inimest. Kõige rohkem oli rahvast juulis, tingituna ilmselt muuseumi uudsusest ja suvisest turistiderohkusest. Veel külastavad muuseumi peamiselt vanema põlvkonna eestlased ja õppiv noorsugu. 23. novembri 2003. aasta seisuga oli muuseumi külastanud 14 126 inimest.

Piletihind on mõõdukas, pigem sümboolne (täispilet 10 kr, pensionäridele ja õpilastele 5 kr).

Okupatsioonimuuseumi ehitamist ja ülalpidamist on seni täielikult rahastanud Kistler-Ritso Eesti Sihtasutus. Muuseum on kingitus eesti rahvale. Riigi toetus on seni olnud poliitiline ja moraalne. Tuleb loota, et tulevikus paneb Eesti riik teiste Ida-Euroopa maade eeskujul muuseumile õla alla.

Heiki Ahonen on Eesti Okupatsioonide Muuseumi juhataja.

On June 27, 2003, the Estonian Occupations Museum was opened in Tallinn. The museum introduces the first year of the Soviet time (1940–1941) together with its antecedents, the so-called period of the bases (1939–1940), the German occupation (1941–1944), as well as the second, long-term Soviet occupation (1944–1991). Until now the building and upkeep of the museum have completely been financed by the Kistler-Ritso Estonian Foundation.

27 июня 2003 года в Таллинне был открыт Эстонский музей оккупаций. Музей отражает первый год советской власти в Эстонии (1940–1941) вместе с его предысторией, т.н. временем военных баз (1939–1940), немецкую оккупацию (1941–1944) и следующую за ней советскую оккупацию (1944–1991). Строительство музея и его содержание до сих пор полностью финансировало целевое управление Кистлер-Ритсо Ээсти Синхтазутус.

Kaitseliidu 85. aastapäeva näitus Eesti Okupatsioonide Muuseumis

Kaupo Deemant

Kaitseliidu 85. aastapäevast oli ajakirjanduses, raadios ja teleris vähe juttu. 2003. aasta 11. novembri Postimehest said lugejad teada, et sel päeval kell 15 osaleb kultuuriminister Urmas Paet Kaitseliidu 85. aastapäevale pühendatud näituse avamisel okupatsioonimuusumis.

Väljapandud eksponaadid pärinevad mitmete kaitseliitlaste ja kollektsionääride kogudest. Näituse koostas ajaloohuviline Kaitseliidu Tallinna maleva pealik major Mart Puusepp.

Muuseumi esimesel korrusel on välja pandud I maailmasõjas, Vabadussõjas, Talvesõjas ja II maailmasõjas kasutusel olnud vintpüssid, automaadid, kuulipildujad, püstolid, revolvrid ja külmrelvad, suurim neist relvadest on Harju maleva kuulipilduja Maxim, mis laiemale avalikkusele on tuntud filmist "Nimed marmortahvlil". Sõjalist hõngu lisab haruldus – 1941. aastast pärinev saksa mootorratas Zündapp, millele on kinnitatud sõjaaegne kuulipilduja. Peale eelmainitute näeme veel sõjaeelse Kaitseliidu mundreid ja paarikümmet erinevatesse aegadesse kuuluvat kiivrit.

Teisel korrusel jätkub rikkalik ja mitmekesine väljapanek. Esmajoones tuleb mainida Eesti Vabadusristide täielikku kollektsiooni, mille kõrvale on välja pandud Vabadusristi kavaleri diplom ja Vabadusristi kavaleride album.

Esinduslikud on ka Kaitseliidu Kotkaristid. Hulgaliselt on välja pandud Kaitseliidu malevate ja malevkondade rinnamärke. Nende lähikonnas on eksponeeritud allveelaevade sihtkapitali rinnamärgid ja tunnistused ning rannakaitse toetamise diplomid. Esile tulevad erinevate järgunumbritega ümmargused laevamotiiviga plekist märgid, millel on äärekiri "Toetanud rannakaitset". Annetajad võisid äsjamainitud märgid kinnitada oma hoonete seintele. Võime tõdeda, et esimese Eesti Vabariigi kodanikud, kelle hulgas oli ka palju kaitseliitlasi, toetasid rahaliste annetuste ja vanametalli kogumisega riigikaitset. Samas tuleb mõttesse kurb ja kiuslik küsimus, miks meie praeguses verehinnata 13-aastases vabariigis ei ole näiteks õhukaitse ja lennuväe toetamise vabatahtlikke üleriigilisi fonde. Meie väga kesist riigikaitse eelarvet arvestades nad peaksid olema!

Peale Eesti Vabariigi sõjaliste autasude on vitriinides Tsaari-Venemaa ja mitmete riikide ordenid, medalid ja rinnamärgid. Välja on pandud ka külmrelvi: Tsaari-Venemaa autasu saabel (graveeringuga "Vapruse eest"), mõned Eesti kaitseväe ja politsei esindusrelvad ning paar Läti kaitseväe paraadmõõka. Omal kohal on mitmesugune

Kaitseliidu-teemaline kirjandus ja Kaitseliidu malevate käelindid.

Kolme omaaegset iseseisvat Balti riiki meenutavad külastajatele Eesti, Läti ja Leedu mündid. Tsaari-Venemaa mitmesuguste tähtpäevade metallrahad on ilmselt välja pandud atraktiivsuse pärast ega haaku Kaitseliidu juubelinäitusega.

Väärt ja ka mõtlemapanev eksponaat on Tallinna Arsenalis valmistatud sportpüss. Kaitseliit andis tuhandetele eesti meestele ning õppuritele hea laskmisoskuse ning selles oli kaalukas osa ka sadadel Arsenalis valmistatud sportpüssidel.

Ühele vitriiniäärsele seinale on kinnitatud mitmed julgeolekuagentide täitmata blanketid. Need tuletavad meelde möödunud julma Nõukogude okupatsiooniaega. Kahjuks see aeg käesolevas näituses ei kajastu. Mõningad arhiivimaterjalide koopiad kaitseliitlaste arreteerimismäärustest, vangifotodest, surmaotsustest ja nende täideviimistest oleksid toonud selle esile.

Näituse alguses oleksid võinud olla ka kokkuvõtlikud andmed Kaitseliidu algusest, tegevusest, koosseisudest, likvideerimisest 1940. aasta suvel ja taassünnist.

Käesolev näitus on eksponaatide poolest väga rikkalik ja erakordselt hinnaline. Sellest tingituna turvavad seda erandlikult mundris relvastatud kaitseliitlased.

Näitus on avatud 21. detsembrini 2003.

Kaupo Deemant on Nõmme kaitseliitlane ja endine muuseumitöötaja.

Foto Ardi Hallismaa

♦ Kaitseliidu ülem major Benno Leesik ja Eestisse akrediteeritud Hiina Rahvavabariigi sõjaväeatašee vanemkolonel Liu Yongping (paremal) jagavad muljeid näitusest

♦ Major Benno Leesik, Chief of the Defence League, and senior colonel Liu Yongping, military attaché of the People's Republic of China accredited to Estonia (on the right), sharing their impressions of the exhibition

♦ Начальник Кайтселийт Бенно Леэзик и аккредитированный военный атташе Китайской Республики в Эстонии Liu Yongping (справа) делятся впечатлениями о выставке

On November 11 a temporary exhibition dedicated to the 85th anniversary of the Defence League was opened at the Estonian Occupations Museum. The displayed exhibits mainly originate from the collections of the members of the Defence League, and the curator of the exhibition was major Mart Puusepp, Chief of the Tallinn Unit of the Defence League.

11 ноября в Эстонском музее оккупаций была открыта временная экспозиция, посвященная 85-летию Кайтселийт (Эстонские вооруженные силы). Представленные экспонаты происходят в основном из личных коллекций членов Кайтселийт, составил выставку майор Март Пуусепп, начальник Кайтселийду Таллинна Малев.

Eesti Põllumajandusmuuseumi ajategur

Merike Ivask

Uuema aja edutegur. Unikaalne põllumajandustehnika Eesti Põllumajandusmuuseumis. A factor for success in the modern age. Unique agricultural machinery at the Estonian Agricultural Museum. Ülenurme: Eesti Põllumajandusmuuseum, 2003.

Koostanud Merike Ivask, tõlkinud Ilmar Part ja Kerle Arula, toimetanud Sirje Otstavel, kujundanud Kalle Müller, kirjastus Väike Vanker. Raamatus leiduvad Eesti Põllumajandusmuuseumi esemetest tehtud fotod on pildistanud Jaak Nilson ning fotode reprod on teinud Aivar Jakobson ja Priit Pauskar.

Eesti Põllumajandusmuuseumi 35. aastapäev ja selle tähistamine

2003. aasta 2. juulil võis Eesti Põllumajandusmuuseum tähistada oma 35. aastapäeva, kuna 1968. aastal moodustati ühiskondlikus korras Eesti Põllumajanduse Akadeemia juurde Eesti Põllumajanduse Muuseum. Nüüd on muuseum leidnud endale koha keskmuuseumide seas ja allub oma eripärast sõltuvalt põllumajandusministeeriumile.

Aastapäeva tähistamiseks otsustas muuseum välja anda trükise, mis tutvustaks kõige paremini muuseumi ja tema haruldasemaid esemeid. Tänu eestlaste uuendusmeelsusele ja samas ka alalhoidlikkusele on meil tänagi võimalik näha uuendusi, mis toimusid Eesti põllumajanduse mehhaniseerimise algusaegadel. Eesti Põllumajandusmuuseumisse on kogutud unikaalseid põllutöömasinaid, mis oma kaasajal moodustasid tehniliste võimaluste tipu. Trükise sisu valikukriteeriumiks sai see, et masinad oleksid valmistatud enne 1940. aastat, seega kaks esimest rida masinaid meie näituseväljakult. Trükises avaldatud valik osutab muuseumi ühele suuremale valupunktile – museaalide hoidmistingimustele, mis ei vasta tänapäevastele nõuetele.

Fotod Jaak Nilson

Raamat on jagatud kaheks. Esimene osa, „Uuema aja edutegur" annab ajaloolise lühiülevaate mehhaniseerimise ajaloost Eestis ning teine osa, „Unikaalne põllumajandustehnika Eesti Põllumajandusmuuseumis" kujutab endast kataloogi, mis tutvustab muuseumis olevaid lokomobiile ja traktoreid.

Raamatu esimeses osas vaadeldakse kaasaegse ajakirjanduse, kirjanduse, mälestuste ja fotode põhjal põllumajandusmehhaniseerimise põhiaspekte. Räägitakse uuest ajast, mis tingis uute masinate kasutuselevõtu, masinatest ja põllumeestest, proovikündidest ja reklaamist, masinistide kursusest ja eelkõige kaasaegse ajakirjanduses kajastamist leidnud viljapeksmisest ja sellega seotud probleemidest.

Aastal 1929 leiti ajakirja Põllumees kolmandas numbris, et põllutöömasinates on suur kapital. "Seda tuleb hästi hoida ja viljakalt kasutada. Masin on tähtis Eesti põllumajanduse uuemaaja edutegur. Meie põllumehed on oma masinatesse matnud nii suure kapitali, kui meie riigi aastane eelarve, see on üheksa miljardit marka."

Raamatu teine osa, kataloogis, esitletakse kahtteist masinat: kaks järelveetavat ja neli iseliikuvat lokomobiili ning viis ratas- ja üks roomiktraktor. Kataloog sisaldab põllutöömasinate fotosid, valmistajaid, kasutajaid ja muuseumisse jõudmise asjaolusid.

Kogumistöö ja säilitamine

Muuseum nägi algaegadel ülesannet Eesti põllumajanduses nii varem kasutusel olnud kui ka tänaste tööriistade ja masinate, põllumajanduskultuuriloolise väärtusega dokumentaal- ja käsikirjaliste materjalide, kirjanduse, fotode jms kogumises, säilitamises ja eksponeerimises.

Algaastatel tehtigi ära suur ja tänuväärne kogumistöö. Samas aga puudusid muuseumil nõuetekohased hoidlad, konserveerimise, restaureerimise ja eksponeerimise võimalused. Samuti puudusid vajalikud muuseumitöö teadmised.

Oluliseks on peetud eseme omandamist ja kollektsiooni loomist ning seetõttu jäi tagaplaanile info korjamine kogutud esemete kohta. Muuseumis on ese, kuid inimlik info selle juures pahatihti puudub. Praegu ei tea me paljude esemete kohta legende, kust nad pärinevad, kes ja millal neid kasutas ning millistel tingimustel nad muuseumisse sattusid. Eseme kartoteegikaartidelt võime selle asemel leida tehnilisi kirjeldusi. Nii võime näiteks 1929. aastal toodetud ratastraktori Fordson kohta teada saada peale tema valmistamise koha ja aasta ka seda, et tema jõuallikaks on neljataktiline neljasilindriline vesijahutusega karburaatormootor. Kütuseks käivitamisel bensiin, töötamisel petrooleum ja nii edasi 18 rida tihedat tehnilist andmestikku, kuid teadmata jääb, kust ta on saadud, kes ja millal teda kasutas.

Soovida jätavad ka muuseumikogude hoidmistingimused. Muuseumil on küll üks spetsiaalselt hoidlaks ehitatud hoone, kuid selle kliimatingimused ja sisustus ei vasta kaasaja nõuetele. Samuti mahub sinna hoiustamiseks ainult väga väike osa muuseumi kogudest. Kõige suurema valupunkti moodustavadki just need unikaalsed põllumajandusmasinad, mis on eksponeeritud näituseväljakul lageda taeva all, kus esemete säilimine sõltub looduslikest mõjudest.

Muuseumi arengukava näeb ette eelkõige nende masinate säilitustingimuste parandamist uue ekspositsioonihoidla rajamise näol, kuid millal selleks raha saadakse, on veel lahtine. Senikaua, kui ehitatakse uus hoidla, jääb peavarahoidjal koos metallikonservaatoritega üle võidelda hävimisprotsessiga nende võimuses olevate vahendite abil, alustades konserveerimist kõige halvemas olukorras olevatest esemetest.

Vaatamata raskustele ja probleemidele peame me rõõmsad olema, et Eestis leidub üks koht, kus saab tutvuda ühe olulisema majandusharu, põllumajanduse ajalooga. Kuigi viimati mainitud majandusharu positsioon on poliitilistel, ajaloolistel ja majanduslikel põhjustel viimasel aastasajal kõikuma löönud, võib siiski väita, et põllumajandus oli, on ja jääb oluliseks Eesti identiteedimäärajaks. Ja mida kaugemale suurem osa ühiskonna liikmetest põllumajandusest jääb, seda olulisemaks muutub esiisade eluviisi kujutuse säilitamine ja tutvustamine.

Merike Ivask on Eesti Põllumajandusmuuseumi teadusosakonna juhataja.

The Estonian Agricultural Museum was founded on July, 2nd 1968. To celebrate its 35th anniversary, the Museum published a work that would best describe the Museum and its most unique collection of exhibits – large agricultural machinery. The article introduces this publication and highlights the successes and problems encountered by the Agricultural Museum.

2 июля 2003 года Эстонскому сельскохозяйственному музею исполнилось 35 лет. Это событие было отмечено выходом в свет музейного издания о больших сельскохозяйственных машинах из коллекций Эстонского сельскохозяйственного музея. Статья знакомит с музейным сборником, а также с радостями и заботами сельскохозяйственного музея.

♦ Väljaande kaanel on Daniel Härmsi poolt isesõitjaks ümber ehitatud lokomobiil. Foto 1930. EPM F 290

♦ A portable engine converted to a traction engine by Daniel Härms. Photo 1930

♦ На обложке издания локомобиль, переделанный Даниелом Хярмсом на трактор. Фото 1930 г.

Geoloogiamuuseumi kogud kui alus õppimiseks ja teadustööks

Tõnu Pani

Koos Tartu ülikooli taasavamisega 1802. aastal asutati ka looduskabinet ja said alguse meie praegune Geoloogiamuuseum ja Zooloogiamuuseum. Kollektsioonide kujunemisele jättis oma jälje Tartu ülikooli omapärane seisund: ühelt poolt Venemaa keiserlik ülikool, teiselt poolt saksakeelne õpetus ja Lääne-Euroopaga seotud professuur. Seetõttu osteti ja kingiti kollektsioone nii idast kui läänest. Kui mainida vaid mõnda kollektsiooni mineraloogiaprofessuurieelsest ajast: suurvürst Konstantin Pavlovitš kinkis suure loodusesemete kollektsiooni ülikooli (taas)avamise puhul, 1802–03 osteti oma aja ühe tuntuma geoloogi, Saksi-Weimari mäenõuniku J. C. W. Voigti süstemaatiline mineraalide kogu, mis sisaldas enamiku tolleks ajaks teadaolevatest mineraalidest; 1806. aastal kinkis Tartu ülikoolile oma ümbermaailmareisi materjale A. J. von Krusenstern.

Teaduslikud kogud on eelkõige tehtud töö säilitamiseks. See töö võib kogudes kajastuda mitmel moel. Üks võimalikke jaotusi on järgmine:

- Originaaluurimuste kaudu väärtustatud kollektsioonid
  - Paleontoloogiliste (paleobotaaniliste, paleozooloogiliste) taksonite tüüpmaterjal*
  - Mineraalsete liikide tüüpmaterjal*
  - Teaduslike kirjelduste, interpretatsioonide (sh geoloogiliste kaartide) tõendusmaterjal (petrograafilised, litoloogilised, üldgeoloogilised jne kogud)
- Võrdlusmaterjal teistest piirkondadest
- Reiside materjal
- Muu kogutud materjal
- Õppekogud

Esimene originaaluurimuse juurde kuuluv geoloogiline kollektsioon Tartus on 1818. aastast pärinev Moriz von Engelhardti Soome kivimite kogu, mis moodustab suurema osa „Darstellungen aus dem Felsgebäude Russlands. Geognostische Umriss von Finland" alusmaterjalist. M. von Engelhardt aitas korrastada Tartu ülikooli geoloogilisi kogusid juba enne Tartus professoriks saamist, sest oskas hinnata muuseumikogude tähtsust. Põhines ju tema ja ta sõbra, Breslau ülikooli geoloogiaprofessori K. von Raumeri sisuliselt esimene – juba 1808. aastal koostatud, aga alles 1816. aastal trükis ilmunud ja suurt osa Lääne-Euroopast käsitlev töö „Geognostische Umrisse von Frankreich, Grossbritannien, einem Theile Deutschland und Italiens" Pariisi Ecole des Mines' hiiglaslikel kogudel.

Tartu ülikooli esimeseks mineraloogiaprofessoriks sai M. von Engelhardt 1820. aastal. Aastaks 1827, kui läbi Tartu reisisid oma aja kuulsamad geoloogid G. Rose ja A. von Humboldt, oli esimese loodusteaduste professori G. A. Germanni, kes õpetas ka mineraloogiat, looduskabineti inspektori ja koguhoidja E. M. Ulprechti ja prof. M. von Engelhardti tegevuse tulemusena ülikooli kogutud hea ülevaade meie piirkonna kivimitest ja kivististest.

Võrdlusmaterjal teistest piirkondadest või ka kaugetel reisidel kogutu võib olla aluseks nii uutele uurimustele selle materjali enda põhjal, aga ka võrdluseks uuritavaga ja selle alusel teatud järelduste tegemiseks, näiteks fossiilide alusel kivimite vanuse kohta.

1818 oli zooloog Fr. Eschscholtz kinkinud looduskabinetile Põhja-Ameerika lääneranniku materjale ja 1819 von Richter Süüria ja Palestiina kollektsiooni. Need kollektsioonid olid aluseks kahele prof Engelhardti teadustööle.

Korralikult kogutud ja leiuandmetega varustatud, seni veel põhjalikult läbi uurimata materjal vaid ootab õiget hetke – väärtustamist uurimise kaudu. On ju palju lihtsam ja kiirem saada materjali muuseumi kogudest kui hakata välitöödel-ekskursioonidel läbi uurima ulatuslikke piirkondi.

Muuseumis talletatu võib osutuda oluliseks ka juhul, kui kunagisest leiukohast ei ole võimalik enam saada uurimismaterjali – näiteks maavarade leiukoht (karjäär, kaevandus) on ammendatud.

Teadus ei püsi paigal – kasutusele võetakse üha uusi ja paremaid uurimismeetodeid ja vahendeid. Kordusuuringutel võib uute uurimismeetoditega saada samast objektist uut teavet või ka vajadusel varasemaid interpretatsioone ümber hinnata. Vanade ja uute meetodite võrdlemine on lihtne, kui varasemate uurimuste materiaalne osa on muuseumis hoiul.

Lisaks kivimaterjalile on Geoloogiamuuseumis ka fotokogu ja arhiivimaterjale. Fotodest on olulisimad trükistes (eelkõige TÜ Geoloogia Instituudi Toimetistes) kasutatud fotod. Osa prof A. Õpiku 1930. aastatel tehtud fotosid on nii hea kvaliteediga, et leiavad veel praegu trükistes kasutamist. Lisaks on veel fotosid mitmesugustest geoloogilistest objektidest, sh maastikest – võimalik on jälgida nende muutusi aastakümnte jooksul.

Mineraalide, kivimite, kivististe tundmaõppimine ei ole võimalik ainult kujutise abil, vaid selleks on vaja reaalseid objekte. Neid reaalseid objekte saab vaadata Geoloogiamuuseumi näitusel, aga väga oluline on füüsiline kokkupuude vähemalt olulisematega nendest.

Peale seda, kui olid juba välja kujunenud teatud (kuigi esialgu veel ametlikult kokku leppimata) klassifitseerimise ja kirjeldamise alused ning oli nimetatud teatud hulk objekte, sai seda uurimistööst saadud teavet hakata levitama võrdluskogude või juba spetsiaalsete õppekogude abil. Enamlevinud on mineraalide, kivimite, fossiilide ja maavarade õppekogud. 1836. aastal osteti Tartu ülikoolile Heidelbergist suur (600 näidist) inglis-, prantsus- ja saksakeelsete etikettidega õppekogu, mis sisaldas peale tüüpilistest leiukohtadest pärit tardkivimite ja settekivimite ka kivistisi.

Lähemas tulevikus lisandub Geoloogiamuuseumile ruum, kuhu peaksid mahtuma ajutised näitused, väike õppekogu kooliõpilaste jaoks ja oleks võimalus teha õpilaste rühmatööd.

Tõnu Pani on Tartu Ülikooli Geoloogiamuuseumi varahoidja.

Artikli aluseks on ettekanne Tartu Ülikooli Kunstimuuseumi seminaril "Muuseum ja teadus – kuidas eksponeerida atraktiivselt?" 10. oktoobril 2003.

Paper describes shortly the early history of the Museum of Geology of the University of Tartu, which suits well to describe the united development of science and (scientific and study) collections supporting it.

* Kirjeldus ja kujutis trükitakse, aga teadusliku prioriteedi ja süsteemi püsivuse kindlustab vastavalt rahvusvahelistele kokkulepetele vaid kivimaterjali olemasolu.

Muuseum keiserlikus jaamahoones

Tõnu Tammearu

Ligi sada aastat tagasi saabus tänu Tema Kõrgeususe Vene Imperaatori Nikolai II toetusele Haapsallu esimest korda raudruun. Tänaseks reisirongid Euroopa pikima kaetud perrooni ees enam ei peatu, kuid ajaloolisest hoonest pole raudteevaim sugugi kadunud.

1997. aasta suvel taasavati 1907. aastal "kroonitud peade" vastuvõtuks eriprojekti järgi valminud Haapsalu vaksalihoones Eesti Raudteemuuseum, mis tegutseb Eesti esimese raudteemuuseumi mantlipärijana. Vaevaliselt sündinud ja mitmeid nimesid kandnud Eesti Raudteekonnale kuuluv muuseum avati Eesti raudtee 100. aastapäeval 1970. aastal, tuginedes lõviosas muuseumi esimese varahoidja ja direktori aastail 1965–1979 Oskar Nurga kollektsioonile. Tuhande eksponaadiga alustanud väikemuuseumi väljapanek oli tollele ajastule omasest klassivõitluse toonitamisest hoolimata põnev ning unikaalne, sisaldades rohkesti esemeid ja trükiseid Eesti raudtee algaegadest 19. sajandil. Paraku ei piirdunud aastatega täienenud muuseumikogu vintsutused üksnes korduvate varguste, kolimise ja küttesüsteemide ülesütlemisega, ka punane kukk jättis oma jälje. 1990ndate keskpaigas hakati hävimisohus muuseumikogule otsima uut omanikku ja asupaika. Raudteesõprade algatusel sai vahepeal seiskunud muuseumitöö uue hoo sisse Vene keisririigi, Eesti Vabariigi ja NSV Liidu raudteevõrgustiku nullpunktina tuntud Haapsalus – kohas, kust algas ja kus lõppes raudtee.

Fööniksina tuhast tõusmine pole munitsipaalomanduses muuseumi jaoks kuigi lihtne ülesanne olnud, ehkki eestlased on "raudteerahvas", nagu muuseumi külastanud välisturistid kinnitavad. Siiski on muuseum kuue Haapsalus oldud aasta jooksul saanud laiarööpmelise raudtee vedurite ja vagunite näol välisekspositsiooni, kuhu lisandub ka puitpitsilise historitsistliku arhitektuuriga jaamahoone. Muuseumi juures tegutses mõnda aega ka noorteklubi, aktiivselt on osaletud linna kultuurielus. Viimased paar aastat on väike, aga tegus muuseumipere tegelnud põhiliselt kogude ja püsiekspositsiooni korrastamise ning uuendamisega.

Püsiekspositsioon Haapsalu jaama Imperaatoripaviljonis on pärast mitmete ruumide remonti 2003. aastal saanud uut lahendust temaatiliste tubade näol: jaamaülema kabineti ja ootesaali taastatud miljöö kõrval on kujundamisel side- ja signalisatsiooniruum ning veeremituba.

Muuseumi planeering võimaldab korraldada hooajalisi näitusi. Hetkel on võimalik tutvuda sõidudokumentide ja piletitega piletinäitusel "Teie pilet, palun!", mis kajastab reisijatevedu Eesti raudteedel mõlema iseseisvusperioodi kestel. Varem on koostöös huviliste ja teiste muuseumitega valminud näiteks näitus "Soomusrongid Vabadussõjas 1918–1920". Ajutiste näituste osas ongi muuseum avatud koostööks teiste muuseumitega, kuna Raudteemuuseumi kogude suurus on vaid umbes 9000 säilitusühikut, kui Eesti raudtee lapsepõlve ja tänapäeva kajastav fotokogu välja arvata.

Foto: Deana Põder

♦ **Artikli autor koos mannekeen-jaamakorraldajaga kevadisel turismimessil muuseumi tutvustamas**

♦ **Author of the article together with dummy-stationmaster introducing the museum at a tourism fair**

♦ **Автор статьи и манекен «дежурный вокзала» на туристической ярмарке**

♦ **Temaatilised toad: 1930. aastate jaamaülem 20. sajandi algusest pärineva mööbliga sisustatud töökabinetis**

♦ **Thematic rooms: stationmaster of the 1930s in his office furnished with items dating from the early 20th century**

♦ **Тематические комнаты: начальник вокзала 1930-х годов в кабинете, обставленном мебелью начала 20 века**

Vanimad esemed Raudteemuuseumis on 1838. aastast pärit Venemaa esimese üldkasutatava raudtee metallist korduvkasutusega sõidupiletid, vanimad Eesti raudteedega seotud museaalid aga Balti raudtee kauba arve-saateleht 1871. aastast ja 1877. aastast pärinev "Balti raudtee vahtide säädus". Ajaloolisest veeremist on välisekspositsioonis eakaimad Venemaal 19. sajandi lõpus ehitatud standardsed kaubavagunid ning 1943. aastal Saksamaal ehitatud sõjaauruvedur 52 3368.

Aastatel 2002–2003 on muuseumi kogud täienenud mitmete huvitavate objektidega alates 1958. aastal Riias ehitatud elektrirongi juhtvagunist ja lõpetades Phylax-süsteemi plaatsaua-aparaadiga. Viimane on muuseumi jaoks erilise tähendusega, kuna sellised liiklusreguleerimise aparaadid võeti 1932. aastast Eesti raudteedel kasutusele kitsarööpmelistel liinidel. "Laiarööpmelise" renomeega Raudteemuuseum üritab sellisest mainest vabaneda ja muutuda kohaliku tähtsusega muuseumist tsentraalseks raudteemuuseumiks, kus kajastatakse nii kitsa- (600 ja 750 mm) kui laiarööpmeliste (1435, 1524 ja 1520 mm) raudteede ajalugu Eestis. Ajalooliselt oleks see korrektne, sest 1926. aastaks olid kitsa- ja laiarööpmelised raudteed ühendatud ühtse valitsuse alla riigiraudteede süsteemiks ning eksisteerisid nii kuni kitsarööpmeliste raudteede kaotamiseni Eesti NSV-s 1960. aastate lõpus ja 1970. aastate alguses. Külastajate suhtes oleks see samuti ausam, kuna tõenäoliselt ei külastata ühte muuseumi, mis on niigi üsna spetsiifilise sisuga, sellest temaatikast killustatud ülevaate saamiseks. Külastajate arvu suurendamine pole muidugi muuseumi põhieesmärk. Eesti Raudteemuuseumi siseekspositsiooni külastas 2002. aastal umbes neli ja pool tuhat inimest ning see arv kasvab. Kui varem moodustasid põhiosa külastajaist eestlased, siis nüüd on pooled uudistajatest välismaalased.

Tervikliku muuseumi taastamist ja arendamist eeldab muuseumi ajalooline pärand, kuivõrd Eesti esimeses raudteemuuseumis oli võrdselt kajastatud nii kitsa- kui laiarööpmeliste raudteede ajalugu. Muuseumi kaotamise süngetes meeleoludes anti paljud kitsarööpmeliste raudteede ajalugu puudutavad dokumendid, esemed ja fotod 1990ndatel üle tollal noorele ja efektiivselt toimivale Lavassaare muuseumraudteele.

Ajaloo uurimise ja väljapaneku kujundamise muudab keerukaks raskendatud kogumistöö, sest paljud Eesti raudteedega seotud materjalid on kas hävitatud või erinevate okupatsiooniaegade jooksul Eestist välja viidud. Kohati näib, et isegi praegu on välisriikide kodanikud Eesti raudteeajaloost rohkem huvitatud kui eestlased ise. Seetõttu kutsuksingi siinkohal raudtee kasutajaid, raudteelasi ja nende järeltulijaid üles tihedamale koostööle Raudteemuuseumiga, et ajal, mil raudteede tulevik Eestis on küsimärgiga, säiliks vähemasti kunagiste "kuldaegade" mälestus. Eesti ajaloos kolme sajandi jooksul olulist rolli etendanud arengufaktor väärib tähelepanu ja tõhusalt toimivat muuseumi.

The first Estonian Railway Museum was opened in Tallinn in 1970, on the 100th anniversary of the local railway. The treasures of the museum, which suffered a tragic fate, were in danger of destruction in the mid-1990s and in 1997 some people interested in them found a new owner and a new home for the remaining treasures in the imperial railway station building in Haapsalu.

In this new place the museum has again started with a new impetus: by now, in addition to the newly designed indoor exposition, which last year was visited by four thousand five hundred people, the museum also has an outdoor exposition – a historic rolling stock and a unique station building. Among the 9000 museals in the basic collection of the Railway Museum the oldest are the first railway tickets from Russia dating from 1838. The collection supplemented by the materials of the narrow-gauge railway line confirms the vision of the museum staff of restoring and developing a central railway museum studying and preserving the history of Estonian narrow and broad-gauged railways.

Первый эстонский железнодорожный музей был открыт в Таллинне в год 100-летия местной железной дороги в 1970 году. В середине 1990-х годов фонды музея подпали под опасность исчезновения, и в 1997 году друзья железной дороги нашли нового собственника и новое помещение для оставшихся музейных ценностей в здании императорского вокзала в Хаапсалу.

В новом здании музей начал свою работу в полную силу: на сегодня у музея, кроме внутренней экспозиции с обновляющейся планировкой, которую в прошлом году посетило четыре с половиной тысячи заинтересованных, имеется и экспозиция под открытым небом в лице исторического подвижного состава и уникального здания вокзала. Видение-мечту музейной семьи о восстанавлении и развитии центрального железнодорожного музея, изучающего и сохраняющего историю как узкоколейной, так и широколейной железной дороги, подтверждают фонды, пополняющиеся материалами о узкоколейной железной дороге.

Häädemeeste Muuseum

Tiiu Pukk

Häädemeeste muuseumis on avatud püsinäitus kohalikest töö- ja majapidamisriistadest. Lisaks sellele saab näha ajutisi näitusi, mis tutvustavad muuseumikogusid, siinsete inimeste kogusid jne. Muuseumis on hoiul üle kolmesaja uurimuse kohaliku eluolu kohta. 2002. aastal Häädemeeste kihelkonna 140. sünnipäevaks väljakuulutatud konkursile laekus 25 tööd. Sisukamate tööde autoreid auhinnati kodukandipäevadel, mis on Häädemeestel toimunud 1986. aastast alates igal augustikuul. Päevi korraldavad Häädemeeste huvikeskus ja muuseum.

Praegu on muuseumi kogudes ligi 3000 museaali. Aastas külastab muuseumi umbes tuhat inimest ning muuseumi korraldatud näitustel ja üritustel käib aastas umbes 3000 inimest. 2003. aastal on piirkonna koolide õpilastele korraldatud 12 muuseumitundi, mille teemad olid "315 aastat hariduselu Häädemeestel", "Vanad asjad jutustavad", "Eesti Vabariik – 85". Muuseumiga teevad koostööd Häädemeeste vallavalitsus, Häädemeeste huvikeskus, Häädemeeste Keskkool, kohalikud kodu-uurijad, käsitööring Rääk jt.

1995. aastast on Häädemeeste muuseumi filiaal **kapten-reeder Jakob Marksoni talumuuseum Kablis**. Kapten-reederi elamus ja kõrvalhoonetes on hoiul koduorel, merekaarte, majapidamisriistu, vanu fotosid, mööbel, kangasteljed, ligi 100 omavalmistatud nukku, tööriistu. Muuseum on avatud 1. aprillist 15. oktoobrini. Talvel tuleb külastus eelnevalt kokku leppida muuseumi perenaise Dora Kesperiga. Muuseumi aadress on 86002 Kabli, Pärnumaa ja telefon 053 426 481.

Valmistanud Johannes Juhansoo 1993

♦ Häädemeeste muuseumi väljapanek
♦ Exhibition at the Häädemeeste Museum
♦ Экспозиция Хяэдемеэстеского музея

Milleks Nõmmele oma muuseum?

Piret Loide

Muuseume on Eestimaal palju – igal neist kanda oma mõte. Paikkondade omanäolisus annab muuseumile võimaluse atraktiivselt kajastada erinevate kultuurivaldkondade seotust läbi aegade. Muuseumi teeb külastaja jaoks elavaks ootamatu leid, teadasaamine, mõne eksponaadi lugu, sest asjad iseeneses on ju elavad, kui nad nii palju mälestusi endas kannavad. Äratundmine tekitab teatud eseme, koha või miljöö suhtes emotsionaalse sideme, mis rikastab tundeelu ja aitab meil määratleda enda kuulumist kuhugi – antud juhul Nõmmele.

Balti-saksa mõisnik, hilisem Nõmme maade omanik Nikolai von Glehn püstitas oma tegevusega endale ise ausamba. Legend räägib, et ülemöödunud sajandi lõpul Mustamäe nõlval seistes olevat ta sõnanud: "Seie saagu lenn!"

Nõmme iseseisvus kestis 1926–1940. 1936–1940 tegutses endises Glehni vorstivabrikus, hilisemas Nõmme algkoolis muuseum. Eesti taasiseseisvumisega tärkas Nõmme linnaosavalitsusel ja Nõmme Heakorra Seltsil soov jätkata ning edasi arendada kunagise muuseumi tegevust. Nii alustaski Nõmme endises jaamahoones 2002. aasta veebruaris uuesti oma tegevust muuseum, mis sisuliselt on kohalik haridust ja kultuuri toetav keskus, ametlikult aga linnaosavalitsuse üks osakond. Muuseumis on kaks töötajat: Elina Parra ja Piret Loide.

Muuseumi töös on esiplaanil olnud mõistetavalt Nõmme teema nii väljapanekutes, näitustes kui kogumistöös. Samuti saab muuseum oma igapäevases tegutsemises kajastada ning nii propageerida linnaosas toimuvat, olles kohaliku loomeelu säilitaja ja edasiarendaja.

Enamikus elanike annetatud esemetest koosnev püsiekspositsioon annab ülevaate Nõmme asustuse kujunemisest 19. sajandi teisel poolel kuni linna iseseisvumisaja lõpuni 1940. Nõmmekate elu ja loomingut tutvustavaid näitusi on olnud paarikümne ümber, viimane neist Tallinna Tehnikumi direktorist Herman Reierist. Tema perekond deponeeris muuseumile töökorras kinoprojektsiooni aparaadi kümmekonna Tallinnat ja Nõmmet tutvustava filmiga kahekümnendate aastate algusest.

Esimesel tegevusaastal anti välja Nõmme kultuurilooline kaart ning kogumik üleskutsele vastanud nõmmekate elulugudest. Koolimälestused loodetakse avaldada oma teiseks sünnipäevaks. 2004. aasta on pühendatud sugupuude koostamisele, väljapanek nendest on planeeritud linnaosa aastapäevaks novembrikuus. Kavas on trükivalmis seada erineva temaatikaga iga-aastane väljaanne Nõmme kultuuripärandi säilitamisest ja laiemast tutvustamisest.

Muuseum on korraldanud Nõmme Kevade raames kohalike elanike hulgas populaarseid kultuuriretki. Linnaosavalitsuse tellitud suure bussiga on sõidetud mööda kirjanduslikke paiku, Peeter Suure merekindlusega seotud objekte ning tutvutud kohaliku arhitektuuriga.

Õppekavadele sobivad ajaloo-, muusika- ja folklooritunnid toimuvad lasteaedadele ja koolidele. Filmiarhiivist tellitud vanad kaadrid kohalikest sündmustest

on lastele erilist huvi pakkunud. Populaarne on õpilaste hulgas ka kultuurilooli-sest kaardist koostatud pusle kokkupanek aja peale – vana tõde, et mängides õpitakse.

Muuseum on osalenud meie linnaosa mälestusauhinna väljatöötamisel ja suveniirikonkursil. Edaspidi saavad nõmmekad külastada salongiõhtuid, sest intiimse miljöö ja hea kõlaga ruumid on muusika nautimiseks otsekui loodud.

Taasavatud Nõmme muuseum on oma tee hakul ning teiste Eesti muuseumide seas kohta otsimas. Täname Eesti Ajaloomuuseumi, Tallinna Linnamuuseumi ning Teatri- ja Muusikamuuseumi võimaluse eest eksponeerida neile kuuluvaid esemeid.

Aukohal muuseumi seinal on Nõmme esimese suvila pildikoopia, mille kunagine Nõmme muuseum tellis kelleltki tundmatult kunstnikult. Originaal asub Tallinna Linnamuuseumis, kuhu see ja muudki eksponaadid 1940. aastal seoses Nõmme muuseumi likvideerimisega sattusid. Ehk jõuavad museaalid kunagi tagasi koju, kui tänane Nõmme muuseum jätkab oma eelkäija väärikat tegevust.

Jaama 18, Tallinn
Avatud teisipäevast reedeni 10–17, laupäeval 10–16

Piret Loide on Nõmme Muuseumi vanemspetsialist.

Foto Elina Parra

♦ **Nõmme Muuseumi väljapanek**
♦ **Exposition of the Nõmme Museum**
♦ **Экспозиция Нымметского музея**

In the years 1936–1940 a museum was operating in Nõmme Elementary School. The museum resumed its activities in February 2002, this time in the former railway station building. The museum is actually a local centre supporting education and culture.

В 1939–1940 г.г. в начальной школе Нымме действовал музей. Музей снова начал свою работу в феврале 2002 года, теперь уже в здании бывшего вокзала. По своей содержательности музей – это центр, поддерживающий местную культуру и образование.

Pilk bürgeri puhvetisse

Aime Kärner

Sellise pealkirja all valmis näitus Tartu Linnamuuseumi filiaali – 19. sajandi Tartu linnakodaniku muuseumi 10. aastapäevaks 2003. aasta augusti lõpul.

Portselaninäituse idee tekkis just linnamuuseumi uude majja kolimise järel. Keraamikat uutesse kappidesse süstematiseerides tuli mõte rohkem tähelepanu pöörata põhja all olevatele portselanimärkidele ja tööst kokkuvõtet tehes kogunes paraja näituse jagu huvitavat materjali. Kui selgus, et kohe-kohe on vaja näitust kodanikumajja, tuligi seda ette valmistama hakata.

Kogu portselani ajalugu katvat ainestikku meie muuseumi kogud ei sisalda. Pole meil hinnalist Hiina ega Lääne-Euroopa 18. sajandi portselanimanufaktuuride toodangut. Arvestades meie alade tihedat sidet Lääne-Euroopaga, võib arvata, et portselanesemed jõudsid siia küllalt kiiresti. V. Konsap mainib Amsterdamist Tallinna toodud portselantassi 1728. aastast. J. Kuuskemaa toob näiteid Meisseni portselanikildude leidudest Põltsamaal. 18. sajandil Euroopat haaranud portselani saladuse otsimise vaimustusest ei jäänud kõrvale ka Venemaa. Peeter I õppis oma reisidel tundma nii Hiina kui Meisseni portselani ning innustas vene teadlasigi. 1744 asutati Peterburis Keiserlik Portselanitehas, 1766 asutas Franz Gardner esimese portselani tootva eraettevõtte Moskva lähedal Verbilkis ning 1780 W. J. von Lauw portselanimanufaktuuri Põltsamaal.

18. sajandi Tartu oli aga muserdatud Põhjasõja tagajärgedest ja laastavatest tu-

Fotod Pearu Kuusk

♦ **Kannuke. Peterburi Keiserlik Portselanitehas, 1899.**
♦ **Little jug. St. Petersburg Imperial Porcelain Factory, 1899**
♦ **Кувшинчик. Императорский фарфоровый завод, Санкт-Петербург, 1899 г.**

lekahjudest ning siia sattunud portselan on säilinud vaid kildudena. Oleks tore, kui hoidlariiulil seisev soonelise pinnaga, siniste väikeste õite ja leheväätidega kaunistatud, kuid ilma põhja-aluse märgita tassike oleks Põltsamaa portselanimanufaktuuri toode.

Enamik linnamuuseumi keraamikakogu portselanesemeid kuulub19. sajandisse, mil arenev kapitalism sünnitas järjest uusi ettevõtteid. Kodanikumaja biidermeieri ajastut kajastav püsiekspositsioon määras näitusepinna suuruse ja selle, mis ajast pärit esemeid valiti näitusele.

112 eksponaadi hulgast moodustasid kandvama osa 19. sajandi Vene portselanitehaste valmistatud esemed, kuid esitasime näidised ka Lääne-Euroopa portselanitoodetest 19.–20. sajandi vahetuselt ja 1920.–30. aastatest. Tartus kasutatud portselani laialdast sortimenti ilmestasid näitusel mõningad huvitavad, kuid ilma meistrimärkideta tooted ning Jaapani eksportportselani näidised. Kuna muuseumi kogudes leidub ka Eestis maalitud portselani, oli sobiv juhus neid tutvustada.

Venemaa vanim, Peterburi Keiserlik Portselanitehas kasutas oma toodete märkimiseks hetkel Venemaa troonil oleva valitseja initsiaale. Näitusel esindasid seda ettevõtet tsaarikulliga kaunistatud taldrikud aastatest 1825 ja 1896 ning kaks kaunist helesinist valge lilledekooriga kannu 1899. aasta toodangust. Esemed kuuluvad Nikolai I ja Nikolai II valitsemisaega. Tartu Linnamuuseumisse sattusid need tehase töötaja järeltulijate kaudu.

Kui keiserlik portselanitehas teenis ainult tsaari õukonda, siis Gardner orienteerus oma toodanguga laiale turule. Linnamuuseum on ostudena oma kogusse muretsenud Gardneri Portselanimanufaktuuri märkidega kaks tassikest ja suure seinataldriku. Nii seinataldrik kui üks tassidest on kaunistatud lopsakate roosidega.

1835. aastal asutas V. M. Kornilov portselani tootva vabriku Peterburis. Sellelt ettevõttelt oli näitusele võimalik esitada ajavahemikus 1850–1860 toodetud kaunid kullatisega tassid ja pisifiguur "Karjus koeraga". See on meie kogudes ka ainuke eksemplar Venemaal nii armastatud ja massiliselt toodetud pisifiguuridest. Uusrokokooliku dekooriga liud

♦ **Tass alustassiga. Juuli Suits, 1910**
♦ **Cup and saucer. Juuli Suits, 1910**
♦ **Чашка с блюдцем. Юули Суйтс, 1910 г.**

♦ **Pesemisgarnituur. M. S. Kuznetsovi tehas Tveris, 1870–1900**
♦ **Washing set. M. S. Kuznetsov's porcelain factory in Tver, 1870–1900**
♦ **Туалетный сервиз. Фабрика М. С. Кузнецова, Тверь, 1870-1900 г.г.**

esindas sama tehase toodangut 1880.–1890. aastatest. Huvitav oli leida meie muuseumi kogudest akvarelse loodusvaatega kaunistatud tassikest, millel on Moskva kubermangus tegutsenud Ivan Gulini tehase märk. See väike tehas andis toodangut vaid aastatel 1860–1865.

19. sajandil Venemaal ridamisi tekkinud portselani ja fajanssi tootvatest ettevõtetest arenes kõige olulisemaks 1810. aastal Novo-Haritonovka külas Kuznetsovide asutatud väike portselanivabrik. Kuznetsovide portselanidünastia kõige mõjukamaks meheks kujunes Matvei Sidorovitš Kuznetsov. Ta võttis oma kontrolli alla järjest uusi ettevõtteid ning 1889. aastal ühendas need nime all "M. S. Kuznetsovi Vennaskond". Kuznetsovi triumfiks kujunes 1892. aastal Gardneri vabriku omandamine koos kogu sisseseade, meisterkonna ja seniste toodete vormidega. Ligi kümme aastat kasutati veel ka Gardneri firmamärki, mistõttu võib näitusel olev roosikaunistustega, veidi juugendliku joonega tass kuuluda ka sellesse perioodi. 1918. aastaks oli Kuznetsovi ettevõtetest kujunenud suurtööstuslik kontsern, mille ambitsioonid ulatusid kaugemale Venemaa siseturust.

Tartule oli kõige lähemal 1843. aastal asutatud Riia portselani- ja fajansivabrik, mis kuulus Kuznetsovidele 1945. aastani. Vabriku pikaajalise eksisteerimise jooksul kasutati ligi 30 erinevat portselanimärki. Meie kogudes leidub esemeid viie erineva tähistusega. Näitusele oli võimalik neist valida tasse, tee- ja kohvikanne ning supitirinaid. Mitmekesisuse mõttes lisasime veel kitsekujulise võitoosi, lõikelaua ja ööküünla. Tartu hotell Bellevue tellis Riia vabrikust hotelli logoga taldrikuid. Näitusel olnud taldrikute servale on kujundatud hotelli nimi venekeelsete tähtedega rohelises juugendlikus taimornamendis.

1870. aastal omandas M. S. Kuznetsov Tveri kubermangus Auerbachi fajansivabriku. Selle toodangust oli näitusel ilus sinikirjaline veekannust, pesukausist ja seebialustest koosnev pesemisgarnituur.

Vennaskonda ei kuulunud Ivan Jemeljanovitš Kuznetsovile kuulunud ettevõtted Novgorodi kubermangus. Näitusele

♦ **Maiustustetoos. Nikolai Langebrauni tööstuse eksporttoode, 1930. aastad**
♦ **Sweet bowl. Export article from Nikolai Langebraun's porcelain industry, 1930s**
♦ **Сахарница. Экспортная продукция производства Н. Лангебрауна, 1930-е г.**

saime valida lauanõusid 1878. aastal asutatud Volhovi tehase toodangust. Nendelt leidsime neli erinevat selles tehases kasutatud portselanimärki.

Linnamuuseumi portselanesemete hulgas on veel hulk ilma firmamärgita esemeid 19. sajandist, Saksa ja Tšehhi juugendkaunistustega serviise 20. sajandi algusest ning Jaapani eksportportselani. Näituse külastajates äratasid erilist tähelepanu kannikeste ja meelespealilledega kaunistatud tassidkannud, sest nii mõnegi pere puhvetis võib praegugi selliste serviiside osi leida. Tundub, et just meelespealilledega dekoreeritud serviisid olid erilises soosingus, sest sarnane muster esineb nii Saksa, Tšehhi kui Soome toodangus.

Ükski näitus pole täielik ilma meie omamaise toodanguta. Kodanikumaja söögituppa paigutasime neli väikest vitriini, kuhu mahtus valik 20. sajandi algul Eestis maalitud portselanesemeid.

2003. aastal õnnestus Tartu Linnamuuseumil Eesti Kultuurkapitali toel osta 20. sajandi alguse Eesti keraamiku Juuli Suitsu (1884–1957) loomingu näidisena tass alustassiga. Kunstihariduse omandas J. Suits, Gustav Suitsu õde, 1905. aastal Kristjan Raua juures, 1907–1910 täiendas ta end Helsingis ja 1911–1912 ning 1914–1918 Saksamaal. Ostetud tass on pärit tema Helsingi-perioodist. Peale Saksamaalt naasmist töötas J. Suits Tartus joonistamisõpetajana, olles samal ajal Tartu Naisseltsis energiline käsitöö edendaja. 1926. aastal luhtus tema lootus saada valituks Riigi Kunsttööstuskooli keraamika eriala õppejõuks, mistõttu loobus Suits keraamiku ametist ja tema töid on üsna vähe leida.

Riigi Kunsttööstuskoolis maalitud esemeid esindab stiliseeritud lillornamendiga kaunistatud taldrik 1920. aastatest. Tööstuslikult hakkas portselani maalimisega tegelema Nikolai Langebrauni 1928. aastal Tallinnas asutatud firma. Ilustamata portselanesemed osteti peamiselt Saksamaalt ja samas toimuvatelt näitustelt ja messidelt valiti ka mustrinäidiseid ning materjale. Meie näitusel olid esindatud esemed kolme firmamärgi variandiga. Haruldasem neist on eksporttoodetel kasutatud kilbikujuline, kahevärviline Langebrauni initsiaalidega märk. Selline tähis on näitusel olnud värvilise maalingu ja kullatisega rokokooliku maiustuste toosi põhja all.

Tartu Linnamuuseumil on tava aastas korraldada vähemalt üks esemekogusid tutvustav näitus, mis annab fonditöötajale võimaluse esemeid esitada uutes seostes.

Iga näitus on meeskonnatöö tulemus ja siinjuures on võimalik tänada näitusele kujunduse teinud Merike Kaunissaaret, erialase abi eest Kersti Kuldnat ja kõiki kolleege, kes nõu ja jõuga vajalikul hetkel abistasid.

Aime Kärner on Tartu Linnamuuseumi koguhoidja-teadur.

At the end of August of 2003, a branch of the Tartu City Museum called the 19th Century Tartu Citizen's Home Museum celebrated its 10th anniversary.

For that occasion, we prepared a small exhibition of porcelain items from the Museum's ceramics collection, with primary choice given to items of the Russian porcelain industry of the 19th century. The exhibition included items made at the St. Petersburg Imperial Porcelain Factory, businesses run by Gardner, Kornilov, Gulin, and several enterprises that belonged to the Kuznetsovs. At the beginning of the 20th century, the Tartu citizen's festive table was decorated with German and Czech coffee and dinner porcelain sets embellished with patterns of violets and forget-me-nots.

Domestic porcelain specimens are represented by a cup made by Juuli Suits in Helsinki in 1910 and items coloured at the State Industrial School of Arts and Nikolai Langebraun's industry in the 1920–1930-ies.

В конце августа 2003 года филиал Тартуского городского музея – Музей бюргера 19-века – отмечал 10-ю годовщину своего основания.

В честь этого события мы подготовили небольшую выставку фарфора из коллекции керамики нашего музея, сделав основной акцент на продукцию фарфоровой промышленности России 19 века. На выставке были представлены предметы, изготовленные на Петербургском Императорском фарфоровом заводе, на фабриках Гарднера, Корнилова, Гулина и на нескольких предприятиях, принадлежавших Кузнецовым. В начале 20 века на праздничном столе жителя Тарту появились немецкие и чешские кофейные и обеденные сервизы, украшенные узорами из фиалок и незабудок.

Отечественные фарфоровые изделия были представлены чашкой, изготовленной Юули Суйтс в 1910 году в Хельсинки, а также предметами, расписанными в 1920–1930-е годы в Государственном промышленном художественном училище и на производстве Николая Лангебрауна.

Rahvusvaheline suurnäitus Arhitektuurimuuseumis

Karin Hallas-Murula

"Architecture 1900: Stockholm, Helsinki, Tallinn, Riga, St. Petersburg"

2003. aasta suvel sai Rotermanni soolalaos teoks rahvusvaheline näitus "20. sajandi alguse arhitektuur: Stockholm, Helsingi, Tallinn, Riia, Peterburi". Tegemist oli Eesti, Soome, Läti ja Rootsi arhitektuurimuuseumi, Peterburi linnamuuseumi ja Gotlandi maavalitsuse 1999. aastal alanud koostööprojektiga, mille eesmärk oli uurida ja tutvustada Läänemeremaade pealinnade arhitektuurikontakte aastatel 1895–1915.

20. sajandi algus oli Läänemere-äärse regiooni jaoks erakordselt dünaamiline arenguperiood. Suurtööstuste rajamise ja urbaniseerumise tagajärjel kasvasid linnad kiiremini kui kunagi varem. Helsingi ja Tallinna elanike arv ületas 1913. aastal 100 000 piiri, Stockholmi elanike arv kasvas 400 000ni, Riias 500 000ni, Peterburis kahe miljonini. Elavnesid linnadevahelised kaubandussuhted. Tööstuse edusamme eksponeeriti suurtel kodumaistel ja rahvusvahelistel näitustel. Laienes erinevate erialade professionaalide suhtlemine: massiliselt loodi rahvusvahelisi organisatsioone, korraldati konverentse ja erialanäitusi. Kui alates 1693. aastast 1900. aastani oli maailmas loodud üldse 163 rahvusvahelist organisatsiooni, siis järgneva 14 aasta jooksul loodi neid lisaks 304. Üleüldise spetsialiseerumise taustal vajati endastmõistetavalt sidet sama ala kolleegidega mujalt maailmast.

19. sajandi lõpu ja 20. sajandi alguse arvukatel rahvusvahelistel arhitektuuri-ja planeerimiskongressidel kujunesid üldised arusaamad innovatiivsest arhitektuurist ning linnaehitusest, mida levitati rohketes uutes arhitektuuriajakirjades. Õppimine teiste kogemustest sai normiks. Tuntud urbanismiuurija Antony Sutcliffe on seda nimetanud "loovaks internatsionalismiks".

Ka Eesti jaoks oli oluline sellest protsessist mitte eemale jääda. Suund Euroopa poole polnud kaugeltki üksnes "Noor-Eesti" reibas loosung. "Kunsti ja iluduse poole püüdleb praegune aeg. Selles asjas peab meie kodulinn katsuma teistele kulturalinnadele järele jõuda," kirjutas Tallinna Teataja 1910. aastal. "Kulturalinnad" – need olid mõistagi eeskätt lähemad naaberlinnad – Helsingi, Peterburi, Hamburg, Stockholm. Järelejõudmine tähendas avatud meeltega maailmas toimuva haaramist: lugedes, uurides, reisides.

Eesti arhitektuuri euroopalikuks muutmise käepäraseim võimalus oli tellida arhitektuuri väljastpoolt Eestit. Rahvusvaheliste arhitektuurikonkursside rohkus Eestis 20. sajandi alguses näitab selget uuenemispüüdu, oleks võinud ju ka lihtsamalt läbi ajada, nagu varem – Riia Polütehnilise Instituudi professorite või Peterburi Kunstiakadeemia akadeemikutega. 20. sajandi alguse suurimaks arhitektuurikonkursiks oli Saksa teatri (Draamateater) konkurss 1906. aastal, kuhu laekus 61 tööd Saksamaalt, Austriast, Soomest ja Venemaalt. Konkursi korras projekteeriti Estonia teater, Tallinna Krediitpank (hoone, kus asub kultuuriministeerium), terve rida koolihooneid, Tallinna uus raekoda, mis teostamata jäi. Mitte ainult osalejad, vaid ka žürii liikmed olid välismaalased, kes oma otsustega omakorda siinset arhitektuuri mõjutasid.

Kohaliku ehitustööstuse vähene spetsialiseeritus tingis vajaduse tellida ka ehitustöid ning -materjale väljastpoolt, raudbetoonkonstruktsioonidest ja elektrisüsteemidest liftide ning ehisplastikani. Estonia raudbetoonist lae valas Rootsi-Soome firma Kreuger & Toll, kontserdisaali lae P. Kyrenius & Co Soome a/s Tampere Rauta betoni ja Sementivalino o/ü, kaunistustööd tegid Wuorio ja Slotte, ehitusjärelevalvet soome arhitekt Bertel Liljeqvist.

Tallinna esimese üldplaani konkurssi kavandades oli välismaistest kogemustest õppimine endastmõistetav: kõigepealt komandeeriti linnainsener Karl Jacoby kuueks nädalaks Saksamaale asja uurima. Tallinna üldplaani arhitektuurivõistluse

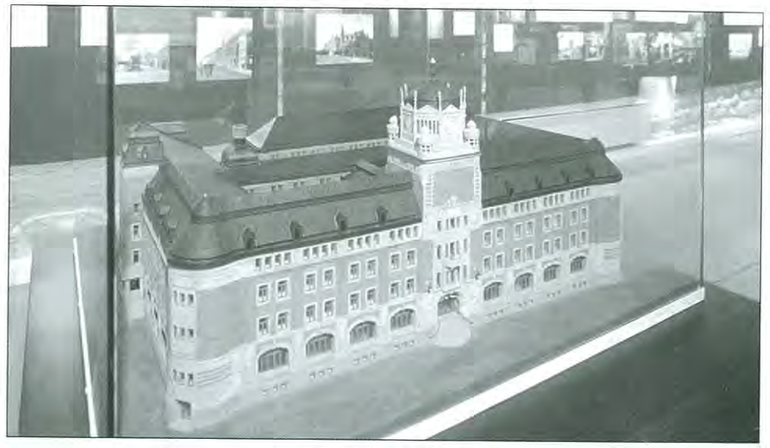

♦ Stockholmi peapostkontor (1904, Ferdinand Boberg) on Rootsi rahvusromantismi tippehitisi
♦ General Post Office in Stockholm (1904, Ferdinand Boberg) is one of the top examples of Swedish national-romantic style
♦ Центральная почтовая контора Стокгольма (1904, арх. Фердинанд Боберг) – пик строительного искусства шведского народного романтизма

kuulutus ilmus mitmes välismaises arhitektuuriajakirjas – *Der Städtebau* (Berliin), *Journal de Travaux publices* (Pariis), *Building News* (London), *Hufvudstadsbladet* (Helsingi), *Gorodskoje Delo* (Peterburi) ning nii telliti konkursitingimusi nii Helsingisse ja Stockholmi kui ka Norrasse, Inglismaale, Venemaale. Võitjaks osutus Eliel Saarinen, kuid ka rootslaste Cyrillus Johannseni ja Axel Ljunggreni projekt on säilinud ning uurimist väärt. Seegi on kõnesoleval arhitektuurinäitusel eksponeeritud, kõrvuti Soome arhitektide Geselliuse, Lindgreni ja Saarineni, Palmqvisti ja Sjöströmi ning Bertel Liljeqvisti, Peterburi arhitektide Nikolai Vassiljevi ja Alexei Bubõri, Riia arhitektide August Reinbergi ja Wilhelm Neumanni ning teiste projektide ja joonistega. Näituse jaoks valmis ka videofilm Tallinna 20. sajandi tähtsamatest ehitistest (režissöör Peeter Brambat). Lisaks rohkem kui 150 originaaljoonisele ja 300 fotole eksponeeriti näitusel mööbliesemeid ja üksikuid makette, 20. sajandi alguse arhitektuuriajakirju, akvarelle ning muuhulgas ka arhitekt Eliel Saarineni tehtud rahatähtede kujundusi.

Näituse kujundas Tea Tammelaan, kes kohandab ka uued variandid näituse edasiseks eksponeerimiseks teistes linnades. Kujundusel oli taotluslikult vanamoodsat (20. sajandi alguse) hõngu: projektid traditsioonilistes puitraamides, näituseseinad samuti puidust ja üsna massiivsed. Erinevalt mõnestki järgmisest paigast eksponeeriti Tallinnas kõige rohkem originaalprojekte. Siit liikus neist osa kohe muuseumihoidlatesse tagasi, originaalid asendati koopiatega. Tallinnast rändas näitus Peterburi, sealt edasi läheb see Riiga, 2004. aasta suvel toimub näitus Helsingis Soome Arhitektuurimuuseumis, sama aasta sügisel Stockholmis (selleks ajaks on taasavatud Rootsi Arhitektuurimuuseumi ja *Moderna Museet*'i uus maja). Stockholmis on kavas korraldada konverents ning välja anda pikemate artiklite kogumik. 2005. aasta suveks läheb näitus Gotlandile.

Viie riigi arhitektuurimuuseumide koostööprojekt sobinuks suurepäraselt rahastamiseks "Culture 2000" programmi raames, kuid seda ei õnnestunud teha, kuna Soome Arhitektuurimuuseum oli samal ajal seotud teise projektiga. Nii osutus finantseerimise pool küllaltki keeruliseks ning andis korraldajatele rohkelt uusi kogemusi. Näitust toetasid Rootsi Instituut, Põhjamaade Ministrite Nõukogu Kultuurifond, Eesti Vabariigi Kultuuriministeerium ja Eesti Kultuurkapital.

Väärib rõhutamist, et tegemist ei olnud sedalaadi koostööga, kus üks institutsioon näituse valmis teeb ning siis sellega edasi rändab, vaid viie muuseumi tõepoolest ühise projektiga, mida valmistati ette koos ning kus osaleti võrdsetel alustel. Tulemus oli mahukas näitus Helsingi, Stockholmi, Tallinna, Riia ja Peterburi arhitektuuriajaloolistest kontaktidest, milles jäid peegelduma tänased sidemed ning muuseumide valmisolek koostööks.

Karin Hallas-Murula on Eesti Arhitektuurimuuseumi direktor ja näituse "Architecture 1900" peakuraator ning Tallinna osa koostaja.

♦ Näitus "Arhitecture 1900: Stockholm, Helsinki, Tallinn, Riga, St Petersburg" Rotermanni soolalaos 2003. aasta suvel. Näituse kujundas Tea Tammelaan
♦ Exhibition "Architecture 1900: Stockholm, Helsinki, Tallinn, Riga, St Petersburg" in Rotermann's Salt Storage in the summer of 2003
♦ Выставка «Архитектура 1900: Стокгольм, Хельсинки, Таллинн, Рига, Санкт-Петербург» в выставочном зале Ротерманни соолаладу летом 2003 года

In the summer of 2003 an international exhibition "Architecture of the Early 20th Century: Stockholm, Helsinki, Tallinn, Riga, St. Petersburg" was opened. It was a joint project of the Estonian, Finnish, Latvian and Swedish Museums of Architecture, the St. Petersburg City Museum and Gothland County Government, which was launched in 1999 with the aim of investigating and introducing the architectural contacts in the years 1895–1915 of the countries situated on the coast of the Baltic Sea.

Летом 2003 года стала действительностью международная выставка «Архитектура начала 20 века: Стокгольм, Хельсинки, Таллинн, Рига, Петербург». Данная выставка – это итог начавшегося в 1999 году проекта сотрудничества архитектурных музеев Эстонии, Финляндии, Латвии, Швеции, Петербургского городского музея и местного правления Готланда, целью которого было исследовать и познакомить для посетителя архитектурные контакты столиц стран Балтийского моря в 1895–1915 г.г.

Ajaloomuuseumi uued museaalid

Eve Peets

Eesti Ajaloomuuseumi põhikogu on täienenud huvitavate ning väärtuslike esemetega. Taanis elava tuntud ajaloolase Vello Helki annetusena ja Eesti Välisministeeriumi vahendusel sai muuseum hõbedast sigarikarbi omanikuks. Kellele see varem kuulus ja kuidas uueks valdajaks sai Vello Helk, kirjutab annetaja ajakirjas Tuna ilmuvate mälestuste 10. osas, mis avaldatakse 2004. aasta detsembris. Siinkohal osundan Taanist elektronpostiga saadud kirjale. "1981. a. novembris sain väikese kingi, mis meenutas Eesti Vabariiki. Pidasin läbirääkimisi perekond Kampiga nende ulatusliku arhiivi Taani Riigiarhiivile loovutamise üle. Üks selle perekonna liige – Rasmus Kampp – oli 1928.–39. a. olnud Taani saatkonnasekretär ja ühtlasi *charge d'affaires* Tallinnas. Ta lõpetas oma karjääri peakonsulina Johannesburgis Lõuna-Aafrikas. Pärast tema surma 1972. a. oli ta vend, laialdaste huvidega pedagoog ja teadlane Aage H. Kampp hooldanud tema pärandust. Selle hulgas oli hõbedast sigarikarp, mille olid ta vennale Tallinnast lahkumise puhul kinkinud diplomaatilise korpuse liikmed – nende autogrammidega kaanel ja karbi külgedel. Selle karbi kinkis Aage H. Kampp mulle, kuna sellel oli side mu sünnimaaga. Saatsin selle mõned aastad hiljem Lundi muuseumi konservaator Fred Alliku kaudu ühele eesti kullaseppade tööde näitusele Lundis. Pärast näituse lõppu deponeerisin sigarikarbi Lundi muuseumi, kus selle säilimine on paremini kindlustatud."

♦ Taani diplomaadile Rasmus Kamppile kingitud sigarikarp
♦ Cigar box given as a present to Rasmus Kampp, a Danish diplomat
♦ Портсигар, подаренный датскому дипломату Расмусу Кампп

Foto: Andres Uueni

♦ Jaan Tõnissoni kingitus ajalehe Postimees korrektorile
♦ Present given by Jaan Tõnisson to the proofreader of the newspaper *Postimees*
♦ Подарок Яана Тыниссона корректору газеты «Постимеэс»

Sigarikarp on 875 prooviga hõbedast, sisekaanel on meistrimärk RL, kaanel Tallinna vapp ja graveeritud tekst: "A. M. RASMUS H. KAMPP, CHARGE D'AFFAIRES DE DANEMARK SOUVENIR AMICAL DE SES COLLEGUES DU CORPS DIPLOMATIQUE, TALLINN, MARS 1939".

Karbi kolmel küljel on kinkijate allkirjad – 14 nime, algselt suutsime Eesti 1938.–1939. aasta aadressiraamatu abil tuvastada 11 isikut. Kinkijad on (järjekord aadressiraamatu järgi): Põhja-Ameerika kindralkonsul, I sekretär Walter A. Leonard, Suurbritannia I sekretär Wilfred Hansford Gallienne, Itaalia saadik Vicenzo Cicconardi, Leedu saadik Bronius Dailide, NSVL erakorraline saadik ja täievoliline minister Kuzma Nikitin, Prantsuse saadik Jean Helleu, Püha Tooli prelaat Antonio Arata, Soome erakorraline saadik ja täievoliline minister Paavo Hynninen, Tšehhoslovakkia nõunik Jaroslav Šeinoha, Türgi erakorraline saadik ja täievoliline minister Nuri Batu ning Svante Hellstedt, kelle riiki ei õnnestunud tuvastada. Karp mõõtudega 12 × 20 × 5 cm on ideaalses korras.

Ursula Põks Keilast annetas muuseumile ilusa juugendstiilis lauakella. See on Jaan Tõnissoni kingitus Postimehe toimetuse korrektorile Meta Lindele. Väikest kasvu prl Linde hüüdnimi oli Tipa. Nii ongi kella korpusele graveeritud pühendus "Tipale. Chefilt. 4.VI 1908.". Meta Linde abiellus loomaarst Albert Kotkasega ja kolis Tallinna. Algul töötas ta Päevalehe toimetuses, hiljem oli aastaid Riigi Teataja toimetaja. Ursula Põks oli Meta Linde-Kotkase korterinaaber Tallinnas ligi 30 aastat kuni viimase surmani 1969. Mis sündmuse puhul kell kingiti, ei ole enam teada.

Eve Peets on Eesti Ajaloomuuseumi peavarahoidja.

The collection of the Estonian History Museum was supplemented by some valuable exhibits. Historian Vello Helk donated to the museum a cigar box with the names of fourteen diplomats engraved on its sides, which had belonged to Rasmus Kampp, a Danish diplomat. Mrs. Ursula Põks donated to the museum an art nouveau table clock, which Jaan Tõnisson had given as a present to Meta Linde, proofreader at the Postimees *editorial office.*

Фонды Эстонского исторического музея пополнились новыми ценными экспонатами. Историк Велло Хелк подарил музею портсигар дипломата Расмуса Кампп, на котором загравированы имена 14 дипломатов. Урсула Пыкс из Кейлы передала музею настольные часы в стиле модерн (конца 19 в.) – подарок Яана Тыниссона корректору редакции "Postimees" Мете Линде.

Viina vits Eesti Põllumajandusmuuseumis

Ruth Metsallik

Ma oskan oma ajuga paremat teha kui teda mürgitada.
Thomas Alva Edison (1847–1931)

2003. aasta juuli algusest kuni aasta lõpuni sai Eesti Põllumajandusmuuseumis vaadata näitust alkoholi tootmisest, tarbimisest ja selle vastu võitlemisest maailmas ning Eestis.

Sõna „alkohol" mõjub inimesele vastuoluliselt, kutsudes esile erinevaid reaktsioone. Enamik mõtleb meeldivatele olukordadele või pidudele, mis selle aine toimel veelgi rõõmsamaks muutuvad. Terve tööstusharu rõõmustab käibe üle, mis on saavutatav ainult rahva alkoholilembuse tõttu. Kahjuks on alkohol paljudele muutunud elu mõtteks – kuigi selline elu ei ole enamasti just eriti pikk. Keemia-, farmaatsia- ja arstiteaduses kasutatakse alkoholi lahustina. Argielus vabastab see vedelik inimeste häälepaelad. Erinevates religioonides kasutatakse seda tseremooniate „hingena". Ravimifirmades ja apteekides tarvitatakse alkoholi tinktuuride ja ekstraktide tootmiseks.

Mõiste „alkohol" tuletas õpetlane Paracelsus (1493–1541), kes araabiakeelsed silbid *al-co-hoe* kokku pani, tarvitades seda mõistet veinipiirituse kohta. Tegelikult tähendas see sõna vanadele egiptlastele peeneks jahvatatud läikpulbrit silmade värvimiseks. Alkoholi tarvitati selle juures vaid pulbri lahustina. On teada, et egiptlased tundsid alkoholi juba 4000 aastat eKr.

Euroopas sai piiritus tuntuks märksa hiljem. Mungad-alkeemikud jahutasid igavese nooruse eliksiiri otsinguil veini destilleerimiskatseid tehes tekkinud aure ning püüdsid kinni „veini hinge" – *spiritus vini*. Siit jõudiski paljudesse keeltesse sõna „piiritus".

1330. aastal sai viin tuntuks Saksamaal, 15. sajandi keskel Rootsis, 16. sajandil Venemaal. Piiritusest sai universaalne ravim katkuepideemia ajal. Piirituse anti nimeks *aqua vitae* – eluvesi, mis aitas igas hädas.

Esimesed kirjalikud ülestähendused viinast Eestis pärinevad 1485. aastast, mil Tallinna Suurgild andis välja seaduse, mis keelas linnalähedaste asulate elanikel linnas viina müüa. Müügiks võis viina olla vaid Suurgildi liikmetel, kaupmeestel ja nende leskedel. Aastat 1485 loetaksegi piirituse tootmise alguseks Eestis. Esmalt toodeti piiritust vaid kloostrites, apteekides ja kodustes tingimustes. 16.–17. sajandil kujunes Eestis välja üldine piirituse tootmise ja müügi kord. Piiritust valmistati vähe. Näiteks 17. sajandil Rootsi ajal vaid 600 pange (1 pang = 12 liitrit). 1765. aastal andis Jekaterina II välja ukaasi, millega said viinapõletamise õiguse vaid aadlikud. Seadus pani aluse viina tootmise kiirele kasvule, avanes ka Venemaa laialdane turg. 18. sajandi lõpuks oli 85%-l Eesti mõisatest oma viinaköök, mille toodang realiseeriti kohalikes kõrtsides ja Venemaal.

Üks suurematest viinatootjatest Karl von Liphart (1719–1792) Raadi mõisast valmistas näiteks 1786. aastal müügiks 12 400 pange viina. 1799. aasta kohta näitavad andmed, et Eestis oli 731 viinaköögi, mis tootis aastas 680 000 pange 50-kraadilist viina. Niisiis levis Eestis piirituse tootmine ja ühes sellega ka massiline tarbimine, mis aasta-aastalt suurenes.

Seepärast troonibki muuseumi alkoholinäitusel veinijumal Dionysos. Olulise osa näitusesaalist võtab enda alla külakõrts kõrtsileti, -laua, tünnide ja mõõdunõudega. Kõrtside pidamise õigus oli ainult mõisnikel. Tihti oli ühel mõisal

Foto Jaak Nilson

♦ **Näituse koostaja Ruth Metsallik tutvustab näitusel 1920. aastate salapiirituse vedu Eestist Soome**

♦ **Curator Ruth Metsallik intoduces the exhibition**

♦ **Куратор Рутх Метсаллик знакомит с выставкой о алкогола**

mitu kõrtsi, mis täitsid ka öömaja ja postijaama ülesannet. Maakõrtsides müüdud viin oli sogane, halva lõhna ja sageli kõrbenud maitsega nn talupojaviin.

Ainult vähestes mõisates peeti väljaõppinud viinapõletajaid, selle töö tegid ära kohalikud oskamatud talupojad koormiste korras. Alles 18.–19. sajandil hakati mõisates kasutama oskustega viinapõletajaid. Piiritust valmistati erinevatest teraviljadest. Alles 19. sajandi teisel poolel lisandusid kartul ja mais. Näitusel saab tutvuda nii piirituse toorainete kui ka valmistamisviisidega, samuti piiritusetööstuse arenguga kuni kaasajani välja.

Piiritusetööstuse arengust saab välja tuua huvitavaid fakte: 19. sajandil tegelesid mitmed tuntud keemikud ja füüsikud piirituse tootmise tehnoloogiate täiustamisega. Neis töödes osales ka Tartu Ülikooli esimene rektor Georg Friedrich Parrot (1767–1852), kes 1801. aastal leiutas piirituse täieliku destilleerimise. 1850. aastal valmistati Eestis esmakordselt puhast piiritust Raadi mõisa viinaköögis. „Guinessi rekordite raamatu" peatükis „Joogid ja narkootikumid" seisab kõige kangemate jookide nimekirjas esikohal Eesti Vabariigis (1918–1940) toodetud 98-protsendiline kartulipiiritus.

Kaasajal töötavad Eestis Moe ja Rakvere piiritusetehas, mis kuuluvad alates 1999. aastast firmale Onistar. Koostöös maailma suurimate alkoholimüüjate hulka kuuluva firmaga Bacardi-Martini Group toodab Onistar superpremiumi klassi kuuluvat Türi viina, mida turustatakse ainult Ameerikas ja mis on eksponeeritud ka näitusel.

Eraldi lõiguna toob „Viina vits" esile salapiirituse veo Eestist Soome, mida aitab ilmestada vana kaluripaat, piiritusevedaja-mannekeen plaskudega ja seinamaal Soome siirduvatest piiritusepaatidest. Näituse neljas osa tutvustab sotsialismiperioodi alkoholipoliitikat. 1950. aastaid muudab värvikamaks külapood, kus peale konservikarpide ja barankade on vaid viinakastid.

Näituse lõpetab perestroikaaegne 1980ndate keskpaiga töökabinet. Avalikult oli viina tarbimine keelatud, kuid salapudelid olid hoiul seifis. Mihhail Gorbatšovi range alkoholipoliitika tulemusena (1985. aastast alates) saavutati kahe aasta jooksul alkoholi tarbimise langus NSV Liidus 10,5 liitrilt 4,3 liitrile ühe elaniku kohta.

Niikaua, kui on eksisteerinud alkohol, on ka võideldud selle tarbimise vastu. Esimene tänapäevane karskusselts asutati 1789. aastal USAs, Eestis aga 1889. aastal Toris. 1922. aastal asutati Eesti Karskusliit. Stendid jutustavad värvikalt Eesti karskusliikumisest, sealhulgas ka Tartu legendaarsest täiskarsklasest Villem Ernitsast.

Erinevatel rahvastel on mitmeid vanasõnu alkoholi kohta. Eesti rahvatarkus ütleb: „Viina vits lööb valusasti". Kui valus see vits siis on?

Alkohol kahjustab südant, aju, närvisüsteemi – kogu organismi ja toob kaasa õnnetusi. Eestis on iga teine vigastussurm tingitud alkoholi kuritarvitamisest. 1840. aastal ütles Fr. R. Kreutzwald: „Joodikul ei ole loodusest muud järele jäänud kui inimese kuju ja nägu".

Näitusel on eksponeeritud alkoholi liigtarbimisse surnud inimeste maksad, mis on pärit Tartu Kohtuekspertiisi laboratooriumist. Stendidel antakse põhjalik ülevaade alkoholi kahjulikkusest.

Koostöös Tartu Terviseedenduse Keskuse, Tartu A-Kliiniku, Ühenduse Alkoholivaba Eesti juhatuse liikme neuroloog Enno Krossi ja Tartu Politsei pressiesindaja Peeter Rehemaga ning Hasartmängunõukogu rahalisel toel korraldatakse alkoholinäitusel põhikooli vanema astme õpilastele vestlusringe, kus selgitatakse alkoholi kahjulikkust inimesele ja ühiskonnale tervikuna ning pakutakse välja, kuidas elada ilma selle mõistuseröövlita. Vestlusringides kasutatakse nn šokiteraapiat, näidates tõsielufilmi sellest, kuidas purjus juhi süül hukkus Tartus liiklusõnnetuses kuus noort inimest. Dr E. Kross toob drastilisi näiteid alkoholi tõttu tekkinud vigastustest, mis tavaliselt lõpevad surmaga või jääb kannatanu kogu eluks ratastooli. Huvi vestlusringide vastu on olnud suur, mis näitab, et alkoholiprobleem puudutab teravalt kõiki. Kahjuks ei suuda muuseum kõiki huviliste rühmi vastu võtta.

Alkohol on olnud inimkonna lahutamatu kaaslane aastatuhandeid. Selle valmistamine on andnud suuri kasumeid tootjatele, ehkki inimesele on ta tõsine kahjutekitaja. Samas on aga püsinud usk piiritusviina tervistavasse mõjusse. Alkoholi tarbimist on püütud piirata nn kuiva seaduse, talongide ja isegi karistustega. Kõik algab aga inimesest, kes ise peab välja murdma sellest nõiaringist.

Ruth Metsallik on Eesti Põllumajandusmuuseumi giid.

The exhibition "The Rod of Vodka Whips Painfully" staged at the Estonian Agricultural Museum gives a survey of spirits industry in Estonia compared to other countries starting from estate distilleries and village inns in the 15th century to the smuggling of spirits from Estonia to Finland at the beginning of the 20th century, and also nowadays spirits industry. Also conversation circles are organised for schoolchildren about the destructiveness of alcohol to one's health.

Internetinäitus juutide ajaloost

Urmas Eelmäe

Harjumaa Muuseumis valmis sel sügisel internetinäitus „Juutide ajalugu ja holokaust". Näitus osales ka Narva muuseumide festivalil.

Ilmselt ajendas USA suursaadiku Joseph M. De Thomase artikkel holokaustist 28. mai 2002. aasta Postimehe veergudel muuseumis mõtlema selle üle, miks juute on aegade jooksul kiusatud ja kuidas neil õnnestus kahe tuhande diasporaa-aasta jooksul säilitada oma rahvustunne ja kultuur, samas küll muutudes ja teisenedes.

Mõtte arendusena valmis 2003. aasta jaanuaris ülevaatlik näitus, mis oli muuseumis üleval paar kuud ning ootab uusi eksponeerimisvõimalusi. Et näitusematerjal oli osalt juba koos ja hoog sees, võis teemat hõlpsalt edasi arendada.

Internetti jõudis täiendatud näitus eesti, inglise ning vene keeles tänu USA suursaatkonna demokraatia arendamise programmi *Democracy Commission Small Grants Program* toetusele, üsna suur osa tööd tehti ka heast tahtest. Näitus on alati avatud ja virtuaalselt kättesaadav üle maailma aadressil: http://www.muuseum.harju.ee/holokaust/.

Huviline saab hea ülevaate Euroopa ja Eesti juutide ajaloost. Üksikasjalikumalt käsitletakse Eesti osa, eriti 1941.–1944. aastal toimunut ja kurikuulsat Klooga laagrit, mille kohta on meil laagritest kõige enam andmeid, fotosid ja mälestusi.

Näitus täidab teatud tühimiku Eesti ajaloo vallas ja kasvatab külastaja tolerantsust. Toimunu teadvustamine aitab mõista sallivuse ja vastastikuse austuse väärtust. Saame võrrelda oma kultuuri ja kannatusi teise rahva omadega. Eestlastelgi on juutide püsimisest midagi õppida,

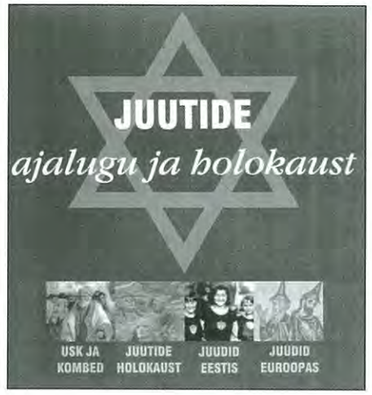

et mitte Euroopa Liitu ja maailma lahustuda. Juutidel aitas püsima jääda oma usust ja kultuurist kinni hoidmine. Tähtsal kohal on ka suhtumine perekonda – vagale juudile on perekond samasugune jumala tempel nagu sünagoogki, naise ja laste eest hoolitsemine elus esmatähtis.

Näitust tuleks ka edaspidi täiendada. Samasuguse väljapaneku võiks koostada ka Eesti mustlaste kohta, kellel on olnud juutidega sarnane saatus. Oleme väga tänulikud, kui inimesed saadaksid mälestusi, mõtteid ja tähelepanekuid juutidest ning mustlastest aadressil Linnuse 9, Keila 76608 või elektronpostiga aadressil muuseum@hmk.ee.

Urmas Eelmäe on Harjumaa Muuseumi vanemteadur.

Старинный нарвский колокол

Галина Синякова

В Нарвском музее находится церковный колокол, отлитый в Москве по заказу великого князя Василия III в 1518 году. Каждый из сохранившихся колоколов по-своему прекрасен, нарвский экспонат единственный и неповторимый в своём роде, он принадлежит к числу старейших. Самые ранние колокола кремлёвской коллекции в Москве датируются второй половиной XVI века.

Изготовил тот колокол известный литейный мастер, выходец из Германии Николаус Обракер (Niklwas Obraker), в русской транскрипции Николай Обракр.

В России колокола этого мастера не сохранились или ещё неизвестны. В августе 1518 года Николай Обракр отлил в Москве свой первый колокол, который хранится в Нарвском музее. На нём указаны имя и фамилия мастера – Николай Обракр. Фамилия литейного мастера (Обракр) до недавнего времени была неизвестна. В научный оборот она введена только в 1993 году благодаря исследованию, проведённому московскими архитекторами-реставраторами М. Б. Чернышевым и В. В. Кавельмахером после того, как они обнаружили неизвестный колокол в Нарве.

Колокол, отлитый в 1518 году по государеву заказу, предназначался для псковского Свято-Троицкого собора. В том же году его доставили во Псков в качестве дара от московского государя взамен двух псковских колоколов (старинного благовестного по имени "Красный" и вечевого корсунского), снятых с этого храма и вывезенных в 1510 году. Лишение вечевого колокола означало для Пскова потерю независимости, было знаком беды и скорби. Так Василий III решил судьбу древнего вольного города. В свою очередь, ко-

локол, отлитый позже в Москве и посланный во Псков (государев колокол), символизировал примирение московского государя с непокорными псковичами.

Какими судьбами этот колокол оказался в Нарве, неизвестно. Можно предположить, что он был доставлен из Пскова в 1558 году, когда делегация православного духовенства, направленная Иваном IV, приезжала для участия в городских торжествах по поводу взятия Нарвы русскими войсками. По данным Н. М. Карамзина, в завоёванном городе государь приказал очистить место "от веры Латинской и Лютеровой" и построить два православных храма. Зная нужду в колоколах для вновь освящаемых нарвских церквей, псковичи один привезли с собой. Такова одна из версий появления колокола в Нарве. Однако, по какой причине колокол такого значения (дар великого князя Пскову) был отправлен в Нарву, непонятно. Логичнее было бы передать сюда один из колоколов, отлитых во Пскове. По мнению исследователя В. В. Кавельмахера, колокол был доставлен повреждённым (без ушей). Возможно, его списали. Списанный во Пскове колокол отремонтировали и установили в Нарве на колокольне православного храма, только неизвестно точно, какого именно: построенного в Старом городе или на территории Ивангородской крепости. Можно также предположить, что в православную была преобразована единственная в городе лютеранская церковь, принадлежавшая немецкому приходу, и колокол повесили в ней. Итак, до настоящего времени не установлено, какому нарвскому храму и в какие годы колокол принадлежал и как долго служил церковным.

Существующие документальные данные об этом колоколе скудны. Первые достоверные сведения о времени, местонахождении и служении колокола в Нарве относятся к середине XIX века. Они содержатся в рукописи Г. Ганзена "Известия о греко-российских церквах в городе Нарве", написанной в 1861 году, и в "Приложении к заседанию Археологического общества г. Нарвы от 13 октября 1865 года". Оба исследования основаны на документах, хранившихся в архиве старейшей городской церкви (первоначально принадлежавшей немецкому приходу и освящённой во имя Святого Иоанна Иерусалимского, а в 1708 году переосвящённой в православный Спасо-Преображенский собор), позже утраченных.

В ночь с 13 на 14 июня 1781 года молния ударила в колокольню церкви. От неё загорелась верхняя деревянная часть башни, которая обрушилась. После пожара колокол был обследован. В акт осмотра 23 августа 1783 года нашли колокол в хорошем состоянии и годным к дальнейшему употреблению. 23 августа 1833 года он был вновь исследован. Колокол был лишён языка и по этой причине для звона не использовался. Он вместе с другими колоколами поврежденными пожаром сохранились на хорах в церкви как памятники старины. Наконец они были проданы. Их приобрёл директор Кренгольмской мануфактуры Ю. Андре и передал в дом-музей Петра I.

В 1944 году Спасо-Преображенский собор был разрушен в ходе военных действий под Нарвой. Из 9 колоколов, находившихся на колокольне храма, до настоящего времени сохранилось два. В 1954 году они поступили в музей при сносе руин Старого города. Один из них – колокол 1518 года.

Форма колокола – типичная для русских колоколов первой половины XVI века. Для его отливки использовался колокольный сплав, содержащий 80% меди, 20% олова и 1–2% примесей. Вес составляет примерно 40 пудов.

В колокол звонили, раскачивая его при свободном положении языка. Такой древний способ звона издревле преобладал на Псковщине. Данный колокол принадлежал к типу "очапных" или "очепных" колоколов, то есть качающихся. В наше время такой способ звона можно наблюдать в Псково-Печерском монастыре. В Нарве псковский колокол служил не только для благовеста, со второй половины XVII века он стал часовым. Здесь использовался совершенно другой способ звона: по колоколу ударял молот, движимый механическим приводом.

Согласно традиции, колокол украшен надписью, которая является главным элементом декора. Она идёт в одну сторону, потому что форма колокола располагала к поясной, ярусной декорировке. Разделителями между словами служат розетки, по рисунку напоминающие турецкие золотые и серебряные запоны, и фигурки зверей (лев, олень, лань). Буквы рельефные, утолщённые, одинаковые по высоте. Надпись расположена в верхней и нижней частях тулова колокола тремя ровными поясами. Второй пояс сопровождается лентой орнамента, образуя небольшой фриз. Фризовое расположение декора сочетает надпись и орнамент.

♦ Narva Muuseumis asuv kirikukell, valmistatud 1518. aastal Moskvas

♦ Church bell preserved in the Narva Museum, made in Moscow in 1518

♦ Колокол 1518 года

Этот колокол – уникальный памятник истории и культуры России, единственный из дошедших до нас из числа тех, которые посылались московскими государями в завоёванные ими города в качестве дара, для того, чтобы умилостивить покорённое население. Уцелевший колокол представляет огромный интерес как памятник исторический, культовый и как памятник монументально-художественного литья того времени.

Пространный текст, характерный для русских колоколов, в отличие от западноевропейских, служит историческим источником. Он выполнен уставным шрифтом, присутствует много выносных букв. Многие слова сокращены, на что указывает знак сокращения "титло" в виде условного значка – изогнутой черты, который ставился над словом. Начало надписи отмечено разделителем – изображением оленя, конец надписи – изображением лани.

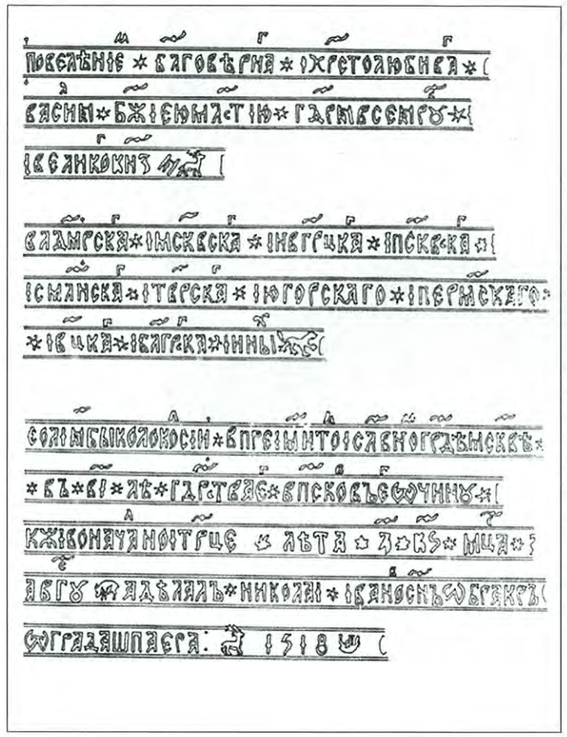

♦ Kiri kellal. Restaureeris 1997. aastal M. B. Tšernõšev

♦ Inscription on the bell. Restored by M. Chernyshev in 1997

♦ Надпись на колоколе. Выполнена московским архитектором-реставратором М. Б. Чернышевым в 1997 году

Верхняя строка надписи:
(Олень) ПОВЕЛЕНИЕМ БЛАГОВЕРНАГО И ХРИСТОЛЮБИВАГО ВАСИЛИЯ БОЖИЕЮ МИЛОСТИЮ ГОСУДАРЯ ВСЕЯ РУСИ И ВЕЛИКОГО КНЯЗЯ

Заказчик колокола – великий князь Василий III.

Вторая строка:
ВЛАДИМИРСКАГО И МОСКОВСКАГО И НОВГОРОЦКАГО И ПСКОВСКАГО И СМОЛЕНСКАГО И ТВЕРСКАГО И ЮГОРСКАГО И ПЕРМСКАГО И ВЯЦКАГО И БОЛГАРСКАГО И ИНЫХ (Лев)

Указан полный княжеский титул.

Нижняя строка:
СОЛИЯН БЫСТЬ КОЛОКОЛ СИЙ В ПРЕИМЕНИТОМ И СЛАВНОМ ГРАДЕ МОСКВЕ В 12 ЛЕТО ГОСУДАРСТВА ЕГО В ПСКОВ ВЪ ЕГО ОТЧИНУ К ЖИВОНАЧАЛНОЙ ТРОИЦЕ ЛЕТА 7026 МЕСЯЦА АВГУСТА (Лань) А ДЕЛАЛ НИКОЛАЙ ИВАНОВ СЫН ОБРАКРЪ ОТ ГРАДА ШПАЕРА: (Олень) 1518 (Лань вверх ногами).

Нижняя строка является своеобразным автографом мастера, сообщаются также: место изготовления, предназначение колокола, дата отливки. В тексте присутствует двойное летоисчисление: от сотворения мира – 7026 и от Рождества Христова – 1518. Это говорит о том, что обе хронологии употреблялись ещё в допетровской Руси, т.е. до официального введения Петром I нового летоисчисления в 1700 году.

Galina Sinjakova on Narva Muuseumi teadur.

Artikkel tutvustab Narva muuseumi kogudes olevat unikaalset kirikukella, mille on valanud saksa päritolu meister Niklwas Obraker 1518. aastal Moskvas Pihkva peakiriku jaoks. Huvipakkuvad on versioonid selle kella jõudmisest Narva. Säilinud kirikukell pakub suurt huvi 16. sajandi alguse ajaloolis-kultuurilise objektina ja tolleaegse monumentaalkunsti metallivalu muistisena.

The article gives a survey of an old church bell, which was made in Moscow in 1518 and is currently preserved at the Narva Muuseum.

Uus fotonäitus Kiek in de Kökis

Maruta Varrak

11. detsembrist 2003 11. jaanuarini 2004 oli Kiek in de Kökis avatud Harald Leppiksoni fotode näitus.

Harald Leppikson on sündinud 11. novembril 1933. Tema emal ja isal oli Kullamaa vallas kena häärber ja 22-hektariline eeskujuliku aiaga talu. Harald aga läks sealt 16-aastase poisina ära Tallinna õppima – kolhoosiajal noor inimene maale pühenduda ei tahtnud. Fotograafia ei olnud tal küll esimene tegevusala, kuid jäi Haraldi ellu väga pikaks ajaks.

Elukutseline fotokorrespondent sai Harald Leppiksonist 1978. aastal, mil ta kutsuti tööle ajalehte Rahva Hääl. Seal töötas ta umbes 15 aastat. Selle aja jooksul tuli pildistada tõepoolest läbilõiget Eesti elust – tublisid tööinimesi kaevuritest ja tehasetöölistest kokkade ja kultuuritegelasteni välja. Kokku kogunes kaadreid 300 000 ringis ja suur osa negatiividest on siiani alles. Osa H. Leppiksoni töödest säilitatakse Tallinna Linnamuuseumis, osa Riigiarhiivis, aga enamik on ta enda käes.

Harald Leppikson on teinud 20 isikunäitust. Tema looming on leidnud äramärkimist mitmete liitude ja organisatsiooni-

♦ Harald Leppikson näituse avamisel

♦ Harald Leppikson at the opening of his photographic exhibition

♦ Харальд Леппиксон на открытии своей выставки

de poolt. Alates 2003. aastast kannab ta ka AFIAP-i (Rahvusvaheline Fotokunsti Föderatsioon) kunstniku tiitlit.

Käesolev väljapanek "Fotod läbi aastate" on ülevaatenäitus juubeli puhuks. Eksponeeritud on 50 fotot, nende hulgas ka sellised pärlid nagu "Veel üks maja", "Autode ajastu ","Ühe brigaadi mehed", "Leib", "Pidulik hetk".

Fotonäitusi eksponeeritakse Kiek in de Kökis 1972. aastast alates. Kokku on selle aja jooksul olnud ligi 400 väljapanekut.

Maruta Varrak on Tallinna Linnamuuseumi direktor.

♦ Foto näituselt

♦ Photograph from the exhibition

♦ Фотография с выставки

Elamuslik muuseum

Mariann Raisma

Saksa muuseumipedagoogide konverents Bonnis

9.–11. oktoobril 2003 Bonnis toimunud Saksa muuseumipedagoogide konverents oli suurejooneline: saksapäraselt perfektne korraldus, mitmekesine programm ning sajad pedagoogid üle Saksamaa ja kaugemaltki. Allakirjutanul oli au esindada Eestit ja tõestada, et siingi on muuseumipedagoogika tasemel. Tänu headele pedagoogikaalastele programmidele EKM Väliskunsti Muuseumist usun, et mul see ka õnnestus.

Bonni sümfoonia

Üritus oli meeldejääv mitmest aspektist. Kõigepealt Bonn ise. *Bonn – Beethovenstadt* – nii hõikasid välja kõik vähegi võimalikud turismiallikad. Bonni ühes populaarsemas *bierstube*'s, kus Beethoven oli korra tantsu keerutanud, saab tänaselgi päeval tellida kolmekäigulist Beethoveni menüüd. Pärast Saksamaa pealinna staatuse kadumist meelitab seegi loodetavalt paljusid turiste sellesse Reini oru romantilisse linna. Vaid metroojaamade marmortrepid ja hiigelsuured muuseumid meenutavad paiga äsjast pealinlikku hiilgust.

Bonni muuseumid on kontsentreeritud *Museummeile*'le ehk muuseumide miilile. Linna pärandiinstitutsioonide esinduslikema osa paigutamine poliitilise elu lähedusse on läbi aegade olnud omane saksa kultuuriideoloogiale. Kuid muuseumimiil pakkus tõesti hämmastavalt hõrke maitseelamusi. Lausa haiglases vaikuses hulpis Bonni moodne lumivalge kunstimuuseum, mille külastajad jõudsid vaid imeheade kookidega restorani. Samas oli kõrval asuv Kunsti- ja Näitusehall rahvast niivõrd täis, et tundus uskumatu, et mujalegi veel kultuurihuvilist publikut jätkus. Meganäitused asteekidest ja jaapani kultuurist panid külastajaid vaimustuma kõigest, mil polnud euroopalikku maitset juures.

See kõik oli suurepärane vahepala muuseumipedagoogide üritusele, mis toimus järgmises hoones, nimelt ühes parimas lähiajaloo muuseumis, Saksa Liitvabariigi Ajaloo Majas (*Haus der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland*). Muuseum hõlmab üht kõige keerulisemat teemat, mida üks muuseum ihaldada võiks – kahe Saksa riigi ajaloo ülevaadet aastatel 1945–1995. Haarav ekspositsioon on saksalikult dünaamiline, kogemuslik, ekspressiivne, isegi brutaalne. Sakslased on mihklid kujutama möödunud sajandi karmust ja valu.

Lisaks mainituile avati novembris Bonni südalinnas ka uus Reini maakonna muuseum. Muuseum võlub eelkõige oma arhitektuurse lahendusega. Samavõrra ootamatu on ka uus muuseumi kontseptsioon, mis selmet alustada korralikult arheoloogilisest algusest ja jõuda välja kaasaega, on üles ehitatud suurte teemade kaupa, mis igaüks kõneleb oma Reinimaaga seotud lugu, näiteks "Saladused", "Jumalatest jumalani", "Võim ja vägi", "Reinimaa ja maailm", "Ellujäämisest ilusa eluni" jmt. Eksponeeritakse peamiselt kaht tüüpi asju: igapäevaelus kasutatavaid standardobjekte ning väga haruldasi esemeid. Teemade puhul on olulisim just sisuline aspekt. Seega – kuidas atraktiivselt selgitada, mis on dendrokronoloogia.

Elamuspedagoogika

Muuseumipedagoogide kolmepäevase konverentsi keskmes oli muuseumi elamus ning selle saavutamise erinevad vormid. Kuigi ettekanded tegelesid vägagi erinevate aspektidega, on üürituse õnnestumiseks siiski vajalik, et ühe kindla konverentsi teemaga tehakse ka tõsiselt tööd. Läbivaks ideeks oli tõdemus, et muuseumipedagoogika ongi suures osas elamuspedagoogika. Et pedagoogiliste programmide ettevalmistamine on suur teaduslik töö. Et oluline on minevik, mitte niivõrd ajalugu. Kokku oli üheksa pikemat ettekannet. Viimase päeva pärastlõuna oli planeeritud üritusele nimega „Ideede turg", mis oma lahenduselt sobiks Eestissegi. „Ideede turg" oli presentatsioonide pärastlõuna, kus kõik soovijad said umbes kümne minuti jooksul esitada oma muuseumi puudutava projekti või haridusprogrammi. Ja nii 20 korda järjest. Väga efektiivne vorm ideede jagamiseks ja inspiratsiooni kogumiseks.

Üks peaesinejatest oli Victoria ja Alberti muuseumi haridus- ja interpretatsiooniosakonna juht David Anderson, kes kõneles värvikalt ühe suurima muuseumi kasvuraskustest ja uuest tõusust, mis toimus tänu Briti galeriide avamisele ka muuseumi kommunikatsioonis. Pedagoogilise tegevuse planeerimise eesmärk oli "muuseum kui tunnetus, mitte teadmiste koht". Muuseum peab julgustama olema loominguline. Viimane väljendub ka Victoria ja Alberti muuseumi tunnuslauses: "V&A – koht inimestele". Seda toetab ka ekspositsiooni ülesehitus, mis ei põhine enam niivõrd puhtal kunststiilil, vaid argielul ning ajastul toimunud uuendustel.

Muuseumi püsiekspositsiooni kujundades töötasid kuraatorid, pedagoogid ja kujundajad välja täiesti uue süsteemi: käsitletavad pedagoogilised esemed ja teemad planeeriti kohe püsiekspositsiooni sisse, luues nn avastamise areaalid. Oluline on tõik, et ka (tarbe)kunstimuuseum on jõudnud interaktiivsuseni. Loodetavalt valmistab ka Eesti kunstimuuseum juba praegu ette sarnaseid "piirkondi" ja ideed sünnivad sama atraktiivsed, nagu seda saab näha V&A Briti galeriides.

Õppimisest elamusmaailmas kõneles Bielefeldi ülikooli professor Wolfgang Nahrstedt. Tänapäevases ühiskonnas on palju nn elamusele orienteeritud kohti: peamiselt õppimisele keskenduvad haridusasutused, elamusele rõhuvad erinevad vabaaja keskused, teemapargid, loomaaiad, tarbimisele kontsentreeruvad kaubamajad ja ostukeskused. Kuid kõiki neid ühendab elamuse produtseerimise soov. Just elamust pakkudes saavad nad oma klienti kinni hoida. See on põhi, millel kasvavad õppimine ja tarbimine. Seetõttu on elamuse tootmine muutunud järjest olulisemaks. Selle arengu tähistajateks, mil pea igal Lääne-Euroopa riigis leidub põnevaid teemaparke (näiteks mini-Euroopa, Asterixi park, Disney-maailm jt), on kaks mõjukat institutsiooni: Kopenhaageni Tivoli, mis asutati 1843. aastal, ja 1955. aastal loodud Disneyland. Järjest enam on taoliste teemaparkide ja ka vabaõhumuuseumide eesmärk "õppida meelelahutuse kaudu ja koos tarbimisega".

Minnesota Ajaloomuuseumi külastajasõbralikkusest kõneles sealne kommunikatsioonijuht Carol Schreider. Olulisim on kõigepealt muuseumil endal küsida, millist tüüpi elamust me soovime külastajale pakkuda – ning sellest lähtuvalt kavandada oma alljärgnev tegevusplaan. Minnesotas on näiteks valvurite asemel haridustöötajad-interpreteerijad, kelle esmaseks tööks on inimestega suhtlemine. Muuseum on üles ehitatud isiklikule avastusele, st kaasa antakse "teejuhid", ent giididega nn maja-ringkäike ei toimu. Rõhuasetus on pööratud individuaalse tähenduse leidmisele, emotsionaalsele reaktsioonile ning ajaloo selgitamisele üksikisikute lugude kaudu.

Ameeriklasele kohaselt lõpetas ka Carol Schreider ettekande õpetussõnadega, kui mitte öelda muuseumipedagoogide 11 käsuga, millega oleks sobiv lõpetada seegi lugu. Ja mõelda järgi, kas neid mõtteteri tasub nokkida või mitte.

Külastajate õiguste reglement

Mugavus – tunne mu peamisi vajadusi.
Orientatsioon – muuda mu teekond lihtsaks.
Kuuluvus – pane mind tundma end oodatuna.
Nauding – ma tahan, et mul oleks lõbus.
Sotsialiseerumine – ma tulin siia aega veetma oma perekonna ja sõpradega.
Austus – aktsepteeri mind sellisena, nagu ma olen ja mida ma tean.
Suhtlus – aita mul aru saada ja lase ka mul rääkida.
Õppimine – ma tahan õppida midagi uut.
Valik ja kontroll – lase mul valida, anna mulle teatud võim.
Väljakutse ja enesekindlus – anna mulle väljakutse, millega ma tean, et suudan toime tulla.
Puhkus – aita mind lahkuda puhanuna ja emotsionaalselt taastununa.

Tänan Tiina-Mall Kreemi ja Eesti Kultuurkapitali.

Mariann Raisma on museoloog.

Kuidas suurendada publikuhuvi?

Külli Valk

Tartu Ülikooli Kunstimuuseumi huvitunnid

Muuseumipedagoogika kujunemisest TÜ Kunstimuuseumis

90ndate teisel poolel võis täheldada muuseumi giiditöös üleminekut tavaliselt ekskursioonivormilt külastajate spetsiifilisemat huvi arvestavale ekspositsiooni tutvustusele. Kindlate sihtgruppide eristumine üldisest ekskursantide massist ja tellija teadlikkuse tõus tingisid ekspositsiooni tavaülevaate muutumise kreeka kultuuri käsitluseks, millel on kindel temaatilise rõhuasetus. Näiteks TÜ filosoofiateaduskonna esmakursuslastele muuseumi tutvustades tõin esile kreeka kultuuri ja antiikfilosoofia seoseid, arstiteaduskonna tudengitele otsisin kunstist antiikmeditsiini jälgi jm.

Õpilasekskursioonide eristumine üldisest külastajaskonnast kindlapiirilise sihtgrupina püstitas järgmised küsimused.
1. Kuidas aja- ja eakohastada 19. sajandi ülikooli vajadusteks õppe- ja teaduskoguna komplekteeritud kollektsiooni väljapanekut?
2. Kuidas edastada informatsiooni noorenenud publikule mõistetavamalt?
3. Kuidas säilitada lapse huvi muuseumitunni lõpuni ning õpilasi muuseumisse toova õpetaja jätkuv huvi aastast aastasse?

Muudatused ekspositsioonis (aja- ja eakohastamine)

Võrreldes 19. sajandiga, on tänapäevaks TÜ Kunstimuuseumi jäljendite kollektsioonil põhineva püsiekspositsiooni osakaal ülikooli teadus- ja õppetöös langenud. Kasvanud on emotsioone või antiigi algõpet taotleva publiku osakaal.

2001. aasta remondi järel jäi skulptuurikogu väljapaneku uue kontseptsiooni järgi saalidesse vähem kui kolmandik endisest ekspositsioonist. Atraktiivsust suurendasid uuesti mõjule pääsenud, aastakümneid valgete kipsjäljendite silueti eristumiseks tumeda taustana tundunud Pompeji stiilis seinamaalingud. Saalide üldvaade on seetõttu emotsionaalselt muljetavaldavam turistidele, tekitades tunde 19. sajandi antiigivaimustusest, mis sisekujunduse moe-eelistuste muutudes on mujal maailmas hävitatud. Õppe-eesmärgiga sihtrühmadele saab anda mõningast ettekujutust antiikmaalikunstist arhitektuuris.

Vähenes visuaalselt saadava (liigse) info hulk. Hõredamalt asetatud skulptuurid on paremini vaadeldavamad, võimaldades süvenenumat keskendumist üksikutele Kreeka kunsti parimatele näidetele (st rakendada õpiprintsiipi – lihtsamalt keerulisemale või üksikult üldise suunas).

Antiigi süvaõpet saavatel huvigruppidel on võimalik ettetellimisel külastada avakogu, et saada põhjalikku näideterohket ülevaadet Kreeka kunsti erinevatest arenguetappidest.

Kuigi tudengitel on võrreldes õpilastega suuremad reisivõimalused õppimaks antiikkultuuri tundma originaalide põhjal, ei suudaks nad korraga haarata sellist mahtu ja järjepidevust, kui võimaldab oma koduülikoolis olev 19. sajandil kunstiteaduslikult komplekteeritud jäljendite kollektsioon. Mõnetunnine süvaõpe muuseumis võrdub elukestva õppega originaalide põhjal, mis asuvad erinevate Euroopa maade muuseumides laiali. Samuti ei saa internetipõhine õpe konkureerida kunstiteose tundmaõppimisel originaalsuuruses ruumiliste jäljenditega.

Kuidas edastada informatsiooni mõistetavamalt?

Endine tihe väljapanek tingis ekskursioonide inforohke loenguvormi, mis eeldas juba **teadmisi omava kuulaja täiskasvanulikku vastuvõtuvõimet.**

Aastast aastasse on muuseumi õppebaasina kasutav publik noorenenud. Lastega tegelemine on museoloogile hoopis raskem.

Vajalikuks osutuvad:

- didaktilised eelteadmised,
- laste ealiste iseärasuste ja psühholoogia tundmine,
- emotsionaalne suhtlemisvõime, avatus, pedagoogiline kogemus,
- erinevas eas laste silmaringi, teadmiste taseme, sõnavara tundmine jpm.

Kui suudad end lähendada vastava vanuseastme tasemele, siis saad käsikäes lastega astuda edasi kõrgemale teadmiste tasemele. Mida noorem kuulaja, seda enam tuleb avada õpetatavat väikese inimese elu ja tunnete kaudu. Mida väiksem laps, seda avatumad on kõik meeled (nende erinevate meelte koostöö on lahutamatu). Mida vanemad, seda võimelisemad ollakse kontsentreeritumalt kasutama korraga ühte meeleorganit (nt kuulamine).

Kuidas võita ja säilitada õpilaste ning õpetajate huvi muuseumis

Jagan oma kogemusi, mis põhinevad tööl põhikooli 6. klassi lastega. Muuseumipedagoogi ülesanne on ju esmapilgul sama mis kooliõpetajal. Kui õpetajal on aega kujundada lapses huvi 12 aastat, siis meie peame toime tulema vaid tunni või mõne korraga. Ometi just see ainus kord võib saatuslikult mõjutada lapse hilisemaid valikuid. Seega on muuseumipedagoogi vastutus mitteformaalse õppe vahendajana eriti suur.

Toon esile mõned nüansid, mis lähtuvad muuseumi ja kooli õpikeskkonna erinevustest. Olles teadvustanud muuseumi eeliseid võrreldes õppega koolis, saame neid trumpe muuseumipedagoogilises töös laste huvides paremini ära kasutada.

Koolis omandatakse teadmisi peamiselt kuulates õpetaja monoloogi, lugedes õpiku teksti, vastates (st õpilase monoloogi), töövihikus pikki lünki täites ja kontrolltöid kirjutades. Sellistest õppemeetoditest on lapsed küllastunud. Samu meetodeid kasutavas muuseumitunnis lapse tähelepanu väsib ja ta "suleb" end edastatava informatsiooni suhtes. Mis liig, see liig.

Koolis on õpilased pinges. Laste mõistus on blokeeritud hirmust õpetaja eelarvamusliku suhtumise või õppeaine ees, ülekoormusest, kooliga kaasnevatest negatiivsetest emotsioonidest, vägivallast jne. Õpilaselt oodatakse aine hindamisel teadmisi, mida on edastanud õpetaja või mis saadud õpikust.

Siin tulevadki välja muuseumides pakutava alternatiivõppe eelised.

Muuseumi eriline keskkond on lapsele inspireeriv, vabastav vaimsest blokeeringust, soodustades vahetut suhtlemist (eriti põhikooli vanuseastmes).

Juhtides vestlust muuseumis, on oluline laste kogemuste, arvamuste ärakuulamine ja suunavate küsimustega õige vastuseni juhtimine. Siin ei oodata õpikust pähe tuubitud vastuseid. Igas lapse mõttes peitub tõde, vaid lähenemisnurk on teine. Kui üks vastus ei rahuldanud, saab küsida teiste arvamusi lisaks ("Mõelge veel!", "Mis teie arvate?", "Kas see võiks olla nii?" jne).

Positiivse, tunnustava suhtumisega kujundame usaldusliku vahekorra, mis tagab laste aktiivsema kaasamõtlemise muuseumitunnis. Tundes, et temaga arvestatakse, julgeb laps oma mõtteid väljendada. Seega soodustab alternatiivõpe muuseumis laste mõttemaailma arengut.

Muuseumi esemeline keskkond äratab paratamatult uudishimu. Mida väiksem laps, seda loomulikum on ta soov esitada küsimusi. Seega jäägu muuseumitunni vestluses alati aega laste küsimustele vastamiseks, et lapsed lahkuksid muuseumist rahuldatud uudishimuga. Uudishimu on aga vabatahtliku õppe alus.

Esemete keskel tärkab laste huvi kergemini. Õpihuvi stimuleerib tunne, et on palju asju, mida laps veel ei tea.

Muuseumi keskkond on soodne vabatahtliku, sisemise õpimotivatsiooni kujundamiseks. Põhikooli lõpuks kaob laste küsimisjulgus, mis on arutluse ja dialoogi arendamise eeldus. Õpetaja monoloogi kuulates tunnetab laps sundust. Kõik sunniviisiline tekitab vastumeelsust. Julgustades lapsi esitama küsimusi ja arutlema, saame arvestada nende kestva huviga. Ühtlasi tagame aktiivsema osalemise huvitunnis ja materjali põhjalikuma omandamise. Laste küsimused loovad silla nende teadmiste taseme ja muuseumi spetsialisti edastatava informatsiooni vahele, andes tagasisidemena meile aimu õpilaste teadmiste tasandist.

Koolis jääb puudu visuaalsest näitlikustamisest. Raskustes on need õpilased, kellel on rohkem arenenud nägemismälu.

Muuseumis on illustratiivsus 100%-line. Tänapäevane elukeskkond (sümbolite keel arvutis, märkide keel linnakeskkonnas, tempokad filmid ja arvuti- ning telerimängud) soodustab laste visuaalse vastuvõtuvõime väljaarenemist. See loob positiivsed eeldused tööks lastega muuseumi esemekeskkonnas.

Informatsiooni hankimine algab eksponaati uurides. TÜ Kunstimuuseumi huvitunnis on esmatähtis skulptuuri vaatlus (juba antiikne õpimeetod). Olemasolev kunstiteos "avastatakse" vaatluse, arutluse kaudu, seejärel kinnistub ajaloost lisatud informatsioon paremini, meenub koolis õpitu. Teksti lugemine on aeganõudev, mitte kõik ei suuda loetu põhjal pilti silme ette kujutada. Tekkinud kujutluspildi õigsust ei saa kontrollida. Samuti on raske

meelde jätta pikka seletust (näiteks, milline on "egiptuse poos" kreeka kunstis). Muuseumi illustratiivsus välistab vale kujutluspildi tekkimise. Üks pilk reljeefile ja asi selge. Nägemismäluga laps saab seejärel oma teadmisi reprodutseerida mälupildi järgi.

On õpilasi, kellele jääb kuuldu hästi meelde ja kelle jaoks on teksti mõistmine lihtne, kuid kes ei suuda eset vaadeldes sellest midagi arvata – nad ei näe, mida nad näevad. Seega aitab muuseumi huvitund kompenseerida lünka, arendades vaatlusoskust ja õpetades ammutama informatsiooni esemest enesest paljude meelte koostöös.

Silmi aitab avada tunnetamine keha kaudu. Kui rollimängu rakendatakse ka koolis, siis tunnetamine omal nahal on kunstimuuseumis üks lisavõimalus avardada vaadeldava objekti mõistmist. Näiteks kreeka kunsti arengus toimunud edusammude selgitamisel kogeme, mis tunne on olla arhailise aja Apolloni jäigas poosis; vasak jalg ees, käed külgedele surutud. Seejärel matkides hoogsalt liikuva kettaheitja poosi klassikalise aja saalis, saadakse paremini aru kunstis toimunud arengust.

Koolitunnis hoitakse laste emotsioone vaos. Muuseumis saab just emotsioonide esilekutsumist kasutada, et jätkuvat huvi ülal hoida. Näiteks aitab müüdi jutustus mõista antiikautori loodud kunstiteose sõnumit, kutsudes lastes esile samu tundeid, mida kunstnik on kujutanud.

Huvi aitab säilitada üllatus. Tasub juhtida tähelepanu eriskummalistele asjaoludele (näiteks profiilis näos on kujutatud silm otsevaates).

Taaskülastuse huvides saab tagasiteel läbi saalide viidata mõnele huvitavale eksponaadile, millele varem tähelepanu ei pööratud. Võite lootust anda: "Neid uurime järgmisel korral, kui muuseumisse tulete."

Tuupimise asemel praktika

Muuseumis saab laps rakendada oma teadmisi, arvata ja oletada. Kui koolis ei saada aru, milleks on vaja kõike õppida, siis muuseumis kogeb laps vastupidist: "Ahjaa, ma tean, koolis õppisime ju seda." Teadmiste kasutamise kogemine reaalses olukorras stimuleerib õpihuvi.

Koolis hindab õpetaja last vaid nõutud teadmiste seisukohalt. Muuseumi huvitunnis avaldub lapse varjatud intelligentsus – esile saab tulla tavalisest suurem lugemus, laiem silmaring, elukogemus, filosoofiline mõttelaad või eakaaslastest arenenum vaatlusoskus. Need on tunnustust väärivad omadused, mida õpetajal koolis pole alati võimalik märgata. Tihti näen üllatust õpetaja ja tunnustust kaasõpilaste silmis.

See, kuidas muuseumipedagoog tegeleb huvitunnis õpilastega, aitab ülal hoida saatjaõpetaja huvi aastast aastasse. Sama eesmärki täidab muuseumi huvitund kui kooli aineprogrammidest lähtuv alternatiivõpe.

Kuidas serveerida teaduskollektsiooni nii, et see tundub aineõpetajale asendamatu abivahendina ja koolivälise õppebaasina? Lahenduseks on spetsiaalselt konkreetsele vanuseastmele kohandatud huvitunnid.

TÜ Kunstimuuseumis on juba kuus aastat edukalt toiminud põhikooli 6. klassile mõeldud huvitund "Müüt kunstis".

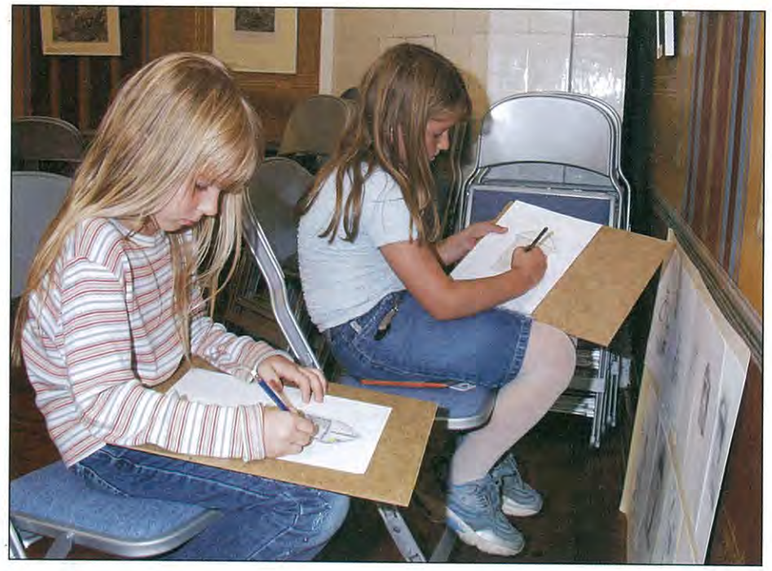

Fotod Andres Tennus

♦ Huvitund Tartu Ülikooli Kunstimuuseumi näitusel "Madalmaade lood" septembris 2003. Ülemisel fotol artikli autor

♦ After-school class at the exhibition "Stories from the Netherlands" in the Art Museum of Tartu University in September 2003. Author of the article in the photograph above

♦ Музейный урок на выставке «Истории Нидерландов» в Художественном музее Тартуского Университета в сентябре 2003. На верхнем фотографии автор статьи

Selle väljatöötamisel lähtusin ajaloo aineprogrammist, pidades silmas järgmist:
1) Selleks, et aineõppe raames meelitada õpetajaid ja lapsi muuseumi, peab huvitunni sisu vastama õpetaja ootusele (st huvitund peaks võimaluste piires illustreerima koolis õpetatud materjali ja oskuslikult seostama seda uue huvitava teabega ekspositsiooni kohta). Uurisin aineprogrammi ja õpikut:
♦ et näha, mida õpilased veel ei tea (muuseumipedagoogi pakutavad uued teadmised peaks haakuma olemasolevatega),
♦ et korrata põhimõisteid,
♦ et näitlikustada õpitut ja pakkuda uut informatsiooni.

2) Rakendasin erinevate õppeainete integratsiooni printsiipi (ajalugu, kirjandus, kujutav kunst võimaldavad käsitleda Vana-Kreeka kultuuri ühtse tervikuna).

Kutsuv peab olema ka huvitunni nimi. "Müüt kunstis" arvestab eakohasusega. Just muinasjutueast välja sirgumas lastele sobib lähenemine kunstiteadusele kirjanduse, st müüdi käsitluse kaudu.

3) Huvi äratamine ja pidev ülalhoidmine toimub emotsionaalse sideme loomise kaudu üleelusuuruste kujudega. Järgneb "pildi sisse minek" – kunstiteoselt vastavate tegelaskujude otsimine (kes on kes?) ja analüüs, tunnetuslik rollimäng (milline ja miks?). Jätkuvat huvi saab turgutada mõtlemapanevate probleemide püstitamisega, näiteks "Kas siin saalis on kujutatud jumalikke inimesi või inimlikke jumalaid?". Ette teatatakse ristsõna lahendamise võistlusest (vastused kõigile küsimustele saadakse muuseumitunnist).

4) Eakohasuse printsiibi rakendamine:
♦ mõistetavus: lihtne sõnavara, loogiline esitlus, küsimustele vastamine
♦ muinasjutulisus, mängulisus, mõistatamine, otsimine, võistlusmomendi kasutamine,
♦ seoste leidmine tänapäevaga (näiteks antiigi mõju leiab arvutimängudest, mängufilmidest, eakohasest kirjandusest jne)

5) Üks teadmiste vahendamise viise, mis koolist erineb, on mitte töö-, vaid rõõmulehtede täitmine. Lahendusviisid olgu erinevad, mängulised ja huvitavad, kuid tugevat mõttetööd eeldavad. Vältida tuleks pikki vastuseid nõudvaid küsimusi.

Töölehest teeb rõõmulehe ülesande formuleering: mitte käsk, vaid meelitavas, ahvatlevas vormis sõnastus.

6) Teadmiste kinnistamine

Huvitunni lõpul toimub ristsõna lahendamise võistlus. Selleks on antiikne mõistatus. Vastuseid saab otsida ekspositsioonist. Ristsõna vastus "inimene" on Vana-Kreeka kultuuri mõistmise võtmesõna, mis aitab kokku võtta kogu käsitletud teema. Õpetaja saab hindega premeerida parimaid lahendajaid. Kiituse saavad ka aktiivsemad muuseumitunnis osalejad.

Kõige lõpuks on oluline vastuste kontroll, et kinnistuksid õiged teadmised ja õpilased näeksid ise oma taset.

7) Töösuuna arendamise seisukohast on oluline osa tagasisidel. Selle tarvis täidab õpetaja huvitunni lõpul küsitluslehe. Kuid tihti hindab õpetaja muuseumipedagoogi tööd oma teadmiste aspektist suutmata asetada end laste teadmiste tasemele ja nende seisukohale.

Kuigi lapsed on igal aastal uued, võib sama programm tekitada õpetajas mitme aasta järel tüdimust, eriti juhul, kui alternatiivõpe muuseumis on tihedalt seotud õppeaine programmidega, materjaliga, mida ta niigi teab.

Selleks, et õpetaja tooks õpilasi samasse muuseumitundi ka neljandal ja viiendal aastal, pean oluliseks:
♦ õpetaja tunnustamist,
♦ töölehtede muutmist,
♦ uute huvitavate nüansside lisamist materjalikäsitlusse,
♦ interaktiivsete eksponaatide loomist (nt arvutis templi mudel),
♦ põhimõte, et "unustatud vana on jälle uus" jm.

Huviprogrammi "Müüt kunstis" populaarsus tõestas nii koolivälise alternatiivõppe vajalikkust kui ka sihtgrupi eripära arvestava muuseumipedagoogika arendamise vajalikkust.

TÜ Kunstimuuseumi nišši publiku juurdevõitmisel ja suurema huvi äratamisel näen **töös muukeelse elanikkonnaga**.

Nii valmis TÜ Kunstimuuseumil 2002. aastal EL PHARE programmi toetusel venekeelne huviprogramm koos trükitud töövihikuga. Töövihik
♦ on rakendatav antiigiõppes 6.–11. klassini,
♦ käsitleb integratiivselt ajalugu, kunsti, kirjandust ning lisaks riigikeele õpet,
♦ seostab aineõpet tihedalt muuseumi väljapanekuga,
♦ esitab õppematerjali rohkelt illustreeritud fotodega muuseumi eksponaatidest,
♦ õpetab ammutama teadmisi ekspositsioonist,
♦ on integreeriv Eesti ja Euroopa ühiskonda, toob seoseid tänapäevaga,
♦ toetab rahvuslikku identiteeti,
♦ annab ülesannete erinevaid lahendusviise on kergesti teostatavad, ülesande tekst on püstitatud soovituslikult, huvi äratavalt,
♦ sisaldab põhimõistete lihtsaid seletusi,
♦ sisaldab uut huvitavat informatsiooni kodus lugemiseks,
♦ äratab huvi, sest võimalikult palju on kasutatud õppimist mängu kaudu,
♦ annab ülesandeid lahendamiseks kodus või koolis.

Rekordarvu külastajaid tõi muuseumisse näitus "Püha Pilt – vene ikoone 18.–20. sajandist". See saavutati muukeelsele elanikkonnale huvipakkuva teema ja erinevatele sihtgruppidele orienteeritud huvitegevusega (vt artiklit "Ikoonist moodsalt ja vanamoodsalt" ajakirjas Muuseum, nr 1 (14) 2003, lk 8–10).

Näituse "Madalmaade lood" huvitunde külastasid õppetöö raames 2003. aasta sügisel erinevad vanuseastmed: 2., 4., 5., 8., 9. ja 11. klass.

Gümnaasiumi huvitunnid, mis lähtusid kunstiõpetuse ainekavast, koosnesid kolmest osast:
1) **graafikatehnikate tutvustus** (söövitus- ja kuivnõela tehnikas trükiplaatide ja töövahendite uurimine, nende tööprotsesside kirjeldamine, ofordi, metsotinto, kuivnõela, akvatinta tehnikas näitusetööde uurimine) loenguvormis, laste küsimustele vastamine;
2) **teema sisuline analüüs** – ülevaade 17. sajandi hollandi ja flaami graafika olustikust ja selle filosoofilisest sõnumist (viis meelt, elukutsed, pahed, mängud, vanasõnad jne), avastuslik vestlus ja lisateave kunstiajaloo aspektist;
3) **praktiline osa** – joonistamine, mis võimaldas muuseumipedagoogil individuaalselt läheneda igale õpilasele eraldi, lähtudes konkreetse lapse võimetest.

Õpilased võisid näituselt valida kõige enam huvi pakkunud gravüüri, mida joonistamise käigus uurida. Selline "pildi sisse mineku" viis ehk õpilase isiklik suhestumine kunstiteosega toimis üllatavalt hästi. Originaali looja mõtete järgimine aitas sisse elada tolleaegsesse olustikku ning luua oma mulje Madalmaade loost. Kuulsate kunstnike mustvalge kunsti uurimine (valgus ja vari, materjali edasiandmine, meeleolu tabamine, ruumiperspektiiv, joonte rütm jne) arendas õpilaste joonistusoskust. Tulemused olid üllatuseks kõigile osalistele: õpilastele, õpetajatele, muuseumile.

Kui Euroopa algusaegade, Vana-Kreeka kultuuritraditsioon väärtustas vaatlusoskust, inimese ilu ja hinge harmooniat, siis sellele järgnenud kristlik ja ateistlik kultuuritraditsioon on vorminud aastasadu kuulmist ja kuuletumist. Aeg on minna edasi, avastada uusi võtteid, kuidas edastada mineviku esemete sõnumit tuleviku põlvkonnale!

Külli Valk on Tartu Ülikooli Kunstimuuseumi koguhoidja-pedagoog.

Artikli aluseks on ettekanne Tartu Ülikooli Kunstimuuseumi seminaril "Muuseum ja teadus – kuidas eksponeerida atraktiivselt?" 10. oktoobril 2003.

1. In 2001 the collection of plaster casts of Greek sculptures, which had been established as a scientific collection, was brought up to date and made suitable for certain age groups.

2. To pass on knowledge in a more comprehensible way, classes are held in the museum. These museum classes that are created for certain age groups are based on the official curriculum.

In a class for the 6th grade "Myth in Art" the principle of integration of different subjects (history, literature, visual arts) is used. For non-Estonian speaking children, a workbook and museum programs in Russian have been prepared with the support of the PHARE program. This workbook "Culture of Ancient Greece" enables multi-level teaching from the 6th to the 11th grade.
♦ It closely ties the official teaching (history, art, literature and Estonian language) to the exhibition in the museum.
♦ It teaches how to acquire information from the exhibition.
♦ It supports the national identity and is integratable into Estonian and European society.
♦ The workbook is well illustrated.
♦ The tasks are easy to complete and vary to a great extent.
♦ Each page gives new information under the heading "Did you know?"
♦ It includes tasks to be completed in the museum, at school and at home in order to fixate the new information.
♦ Learning through games: puzzles, crosswords, and a labyrinth.

3. To attract more visitors to the museum, workshops and classes have taken place in connection with the temporary exhibitions: "Making Plaster Casts", "Stories of the Netherlands", restoring and painting of holy icons, and lectures on iconography "Holy Pictures", "Minotaur of Today".

4. Maintaining the students' interest during museum classes, maintaining the teachers' interest over the years through:
♦ observing full-sized exhibits – discovering the exhibit through "from within the picture"-method;
♦ creating an emotional connection with the exhibit (telling myths);
♦ pointing out surprising aspects;
♦ role-play – imitating the pose of the sculptures;
♦ posing problems in conversation, riddles;
♦ fixating the acquired knowledge in a contest of solving crossword puzzles;
♦ using "fun-sheets" and games instead of working (according to the age);
♦ creating connections with the child's life, interests and knowledge.

The content of museum classes must be in accordance with the teacher's expectations, help to illustrate the official curriculum, give recognition to the teacher, help (the teacher) find new nuances about the topics (teachers want to learn too), use new interactive exhibits (3D digital model of the temple), reincorporate attractive exhibits into the main exhibition, etc.

Soome muuseumitöö uudiseid

Merja Herranen

Riikliku muuseumiameti reorganiseerimine

2000. aastal ilmus trükist Soome muuseumide reformimise programm "Museo 2000". Soome haridusministeerium moodustas ettevalmistava komisjoni Muuseumiameti[1] reorganiseerimiseks ning tema ehituspärandi- ja muinsuskaitsealaste kohustuste ümbermuutmiseks. Töösse kaasati Muuseumiameti, Riikliku Kunstimuuseumi[2], maakonnamuuseumide, piirkondlike kunstimuuseumide ja haridusministeeriumi esindajad.

Muuseumiamet muudetakse muuseumide arenduskeskuseks ja lahutatakse sellest Soome Rahvusmuuseum. Eesmärgiks on seatud ka Soome meremuuseumi väljaarendamine lähiaastatel ning selle üleviimine Kotka linna. Mõned osakonnad ja kogud, sh merearheoloogiasse puutuvad, jäävad ilmselt Helsingisse Muuseumiameti juurde.

Ehituspärandi ning muinsuskaitsega seotud ülesanded ja vastutus jäävad kas Muuseumiameti piirkondlike asutuste või maakonnamuuseumide (neid on 20) kanda. Suur osa maakonnamuuseumidest ongi valmis kohustused üle võtma, sest see tähendaks neile ka lisaressursse. Muuseumiameti piirkondlike asutuste väljaarendamiseks ei ole 2004. aastaks raha, kuid arutelu selle üle jätkub.

2004. aastal jätkub ka Myytti-projekt. Selle projekti rahadega on juba aastaid digitaliseeritud muuseumide kogusid ning töösse on kaasatud kümneid inimesi. Raha aga oleks vaja senisest enam: tänaseni on digitaliseeritud kõigest 30% Soome muuseumide kogudest.

Soome muuseume rahastab osaliselt riik, rahastamise aluseks on arvestuslik inimtööaasta (ehk täistöökohaga inimese aastane töö). Praegu maksab riik ligikaudu 35 000 eurot ühe inimtööaasta kohta. Tegelikult on töötajate arv aga suurem (umbes 450 võrra) kui inimtööaastate arv. Puudujääk on kasvanud sadadeks inimtööaastateks, sest igal aastal on lisandunud vaid mõni inimtööaasta. Nüüd tunneme suurt rõõmu selle üle, et juurde on an-

[1] Muuseumiamet on Soome muuseumide juhtorgan, mis juhib ja jälgib kogu maa muuseumialast tööd. Muuseumiameti koosseisu kuuluvad erinevad osakonnad, nt arheoloogiaosakond, ehitusajaloo osakond, ning neile kuuluvad erinevad muuseumid, sh lossid ja mõisad. Muuseumiameti valdkond on ka muinsuskaitse küsimused.

[2] Riikliku Kunstimuuseumi moodustavad soome kunsti muuseum Ateneum, väliskunsti muuseum Sinebrychoff, nüüdiskunsti muuseum Kiasma ja Kujutava Kunsti Keskarhiiv.

tud 44 inimtööaastat, s.o umbes 10% senisest puudujäägist. See tähendab ühtlasi ka alaliste töökohtade lisandumist.

Palgasüsteemi uuendamine

1990. aastate lõpus alustati riigiametites palgasüsteemi ümberkorraldamisega ning see puudutas ka Riiklikku Kunstimuuseumi ja Muuseumiametit. Loodi uued palgaraamid, mis pandi paika tööle esitatavate nõudmiste ja vastutuse järgi ning töö iseloomu ja isikliku tööpanuse põhjal. Selle nn palgakaalu süsteemi põhjal tõusis kõikide töötajate palgatase tunduvalt. Töökokkuleppes sisaldub punkt palga-alase järelvalve kohta, sel kombel tagatakse palga jätkuv kasv.

Palgatase riiklikus sektoris ja valdades on jäänud muudest aladest maha umbes 10%. Vallad oma palkadega ei suuda võistelda pädeva tööjõu pärast. Valdades kehtib palgasüsteemi, mis lähtub töö keerukusest. Nüüd on aga vallad koostanud viieaastase programmi, mille põhjal tõstetakse palku igal aastal.

Muuseumitöötajate küsitlus 2003. aastal

Soome muuseumiliit viis kevadel muuseumitöötajate seas läbi küsitluse, milles uuriti võimalikku pensionile siirdumist, koolituse ja töö vastavust, tähtajalisi töölepinguid ning töökeskkonda ja tööväsimust. Selgitati, kas muuseumides on vabanemas töökohti noorematele, sest tähtajalised töölepingud on muuseumitöös suur probleem – üle 40%-l töötajatest ei ole püsivat tööd. Muuseumitöötaja saab alalise ameti alles 40-aastasena ning see asjaolu põhjustab sotsiaalseid ja majanduslikke probleeme. Ulatuslikumat pensionile siirdumist ei ole lähiajal oodata, sest museoloogia-alaseid töökohti on 1990. aastatel lisandunud vähe ning peale selle on Soome muuseumides kõige rohkem 30–50-aastaseid töötajaid.

♦ Soome muuseumide ametiühingu tegevjuht Ulla Mätto (vasakult), esimees Merja Herranen (artikli autor) ja aseesimees Pirjo Porkka

♦ Ulla Mätto, Chief Executive of the trade union of Finnish museums (on the left), Merja Herranen, Chairperson (author of the article), and Pirjo Porkka, Vice-Chairperson

♦ Действующий руководитель Профсоюза финских музеев Улла Мятто (слева), председатель Мерья Херронен (автор статьи) и заместитель председателя Пирьо Поркка

♦ Soome muuseumide ametiühingu liikmed Eesti ekskursioonil Aino Kallase kodu ees Kassaril

♦ Members of the trade union of Finnish museums on an excursion in Estonia, in front of Aino Kallas's home in Kassari

♦ Члены профсоюза финских музеев перед домом Айно Каллас в Кассари во время эстонской экскурсии

Soome muuseumides töötab üha rohkem naisi ning võib küsida, kas see takistab palgatõusu, kuna peaasjalikult naistööjõuga täidetud töökohtades on palgatase selgelt maha jäänud. Akava[3] ja AEK[4], muuseumitöötajaid esindavad ametiühinguorganisatsioonid, on käivitanud programmi tõstmaks kõrgharidusega töötajate palka. Lisaks muuseumitöötajatele on alamakstud ka kultuuri-, raamatukogunduse, sotsiaal-, ravi- ja koolitusalal töötavad kõrgharidusega inimesed.

Muuseumide napid rahalised vahendid, tööhulga kasv ja üha laienev tööpõld on põhjustanud muuseumitöötajate väsimise ja läbipõlemise. Väsimuse vastu aitavad võidelda tööalased ümberkorraldused, paindlik tööaeg. Arvatakse, et Soome tööealisest elanikkonnast töötavad peaaegu pooled praegu paindliku tööajaga[5]. See annab tunnistust pingelisest tööst. Osalise tööajaga töötavate pensionäride kasutamine on viimastel aastatel selgesti hoogustunud.

[3] Akava on kõrgharidusega töötajate ja kõrgkoolides õppijate ametiühinguorganisatsioon.

[4] AEK on haldus-, kultuuri- ja ärialade spetsialistide ja juhtide ametiühinguorganisatsioon. Muuseumide ametiühing kuulub AEKisse ja on selles suuruselt kuues ametiliit.

Muuseumide akrediteerimine – muuseumide võimalus end laiemalt tutvustada

Soome muuseumiseaduses on loetletud muuseumide ülesanded. Muuseumides tehtav uurimistöö, kogude teaduslik inventeerimine ja nende näitustel kasutamine eeldavad ametialast koolitust. Muuseumisse oodatakse enamasti kõrgharidusega töötajaid. Arenduskavade, majanduse, informaatika ning keskkonna ja kultuuri probleemide nägemine-lahendamine eeldab ainestiku valdamist ja koolitatust. Soomes käib arutelu muuseumide akrediteerimise üle, mis sisuliselt tähendab muuseumide ja muuseumitöö senisest täpsemat määratlemist ja neile esitatavate kriteeriumide välja toomist. Akrediteerimise eeskujusid leiab muuseas Inglismaalt ja Hollandist, sealseid programme saaks rakendada Soomeski. Muuseumide akrediteerimise tulemusena peaksid üldsuse teadmised muuseumitööst tunduvalt paranema, mis omakorda väärtustaks muuseume ühiskonnas senisest enam, mille tulemusena hinnatakse muuseumitööd ka rahaliselt senisest kõrgemalt.

[5] Siinkohal tähendab paindlik tööaeg töökohasisest kokkulepet, mille järgi töötaja võib valida töö algus- ja lõpuaja.

Uued ametitesse nimetamised

Helsingi ülikoolis on loodud museoloogia lektori ametikoht. Sellele on nimetatud filosoofiadoktor Marja-Liisa Rönkkö, Riikliku Kunstimuuseumi endine peadirektor ja staažikas muuseumitöötaja.

Muuseumiameti peadirektoriks ehk riigiarheoloogiks on valitud Paula Purhonen, kes astus ametisse 1. novembril 2003. Filosoofiadoktor Paula Purhonen on Muuseumiametis töötanud aastakümneid, viimased paar aastat on ta olnud arheoloogia osakonna juhataja.

Merja Herranen on Porvoo muuseumi varahoidja ja Soome muuseumide ametiühingu esinaine.

Merja Herranen gives a short survey of the problems related to the reorganisation of the Museum Board, the leading organ of Finnish museums, as well as the issues of financing museums and rearrangements of the wage system. She also briefly introduces the results of the survey conducted among the Finnish museum workers in 2003 and discusses the accrediting of museums.

Мерья Херранен коротко рассматривает проблемы, связанные с реорганизацией основного органа музеев Финляндии – Музейного общества, а также вопросы финансирования музеев и переустройства системы зарплаты. Автор коротко знакомит с итогами опроса, проведенного в 2003 году среди финских музейных сотрудников, и размышляет над проблемами аккредитирования музеев.

Muuseumist ja giiditööst ühe maakonnamuuseumi töötaja pilguga

Tiiu Saarist

Pärast 23. septembril 2003 Tallinnas Meriton Grand Hotellis toimunud seminari "Muuseum kui magnet" jäid hinge kripeldama mitmed mõtted. Ja päris hea, et ajakirja poolt tuli ettepanek mõtete virvarr enda jaoks selgeks teha ning ka paberile panna.

Iga muuseum peab eelkõige olema teaduspõhine infoallikas, loomulikult tegema maksimaalselt koostööd teiste ettevõtetega, end löövalt ja tõeselt reklaamima, olema külastaja suhtes paindlik, suutma vajadusel läheneda ka individuaalselt. Loomulik on seegi, et muuseum peab olema parasjagu üllataja ning suutma aasta ringi aktiivselt ja loovalt tegutseda.

Kui külastaja tuleb muuseumi, näeb ta kindlate reeglite järgi vaatamiseks pandud asju ehk siis museaale. Kõik see, kuidas, mida arvestades ja milliste vahenditega näitus tehti, jätab külastaja lihtsalt külmaks. Tema on ostnud kaasaegse arusaama järgi teenuse ehk muuseumi pääsme ja tahab selle väärtuse eest saada ka maksimumi.

Siit algavadki minu arusaamist mööda muuseumides esimesed probleemid. Kas väljapanek on mõistetav igale külastajale, kas on osatud ka näiliselt igav teema harivalt ja huvitavalt mõtestada või jätab see vaataja ükskõikseks? Või läheb külastaja ära sooviga taas tagasi tulla? Muuseumitöötaja ei tohi hetkekski unustada, et muuseumi koostatud väljapanek peab olema teaduspõhine ja õpetav, huvi tekitav ja meeldejääv.

Meenub üks arutelu, kus oli juttu ühe ajaloolise objekti, küll mitte muuseumi atraktiivsemaks muutmisest. Rahakoti valdajad ütlesid selge sõnaga, et muuseumi teaduspõhise näituse koostamise jutuga võite teadagi kuhu suunduda, et ajaloolist tõde pole kellelegi vaja, sest see on igav. Ja mis sellest, et Maarjamaal pole kunagi midagi sellist toimunud – kelle asi see on, meie loome uue legendi... Tüüpiliselt iseloomulik tänasele, kukru paksust mõõtvale ja ajalugu taasväänavale perioodile. Miks peab kõike määrama rahakott? Kuhu jääb tõde?

Üks päästeventiil sellistes olukordades on teaduspõhine piirkondade tutvustamine just maakonnamuuseumides. Sest ühe maakonnamuuseumi roll ongi nendest *"showdest"* mööda minna või nende tegemist täiendada. Teisisõnu – suruda õpetlik ja teaduslik suund meelelahutust nägeva rahakoti valdaja külje alla. Hea üldnäitus ja sellega kaasnev emotsionaalne ja kvaliteetne giidtöö – see oleks minu arvamust mööda ühe hea maakonnamuuseumi trump.

Seega on muuseumiga seotud probleemidest üks ka giiditöö. Olen tegutsenud giidina üle kolme aastakümne, saanud lisakoolituse tolleaegses Tartu Ülikoolis ja TPedI juures korraldatud kursustel, koostanud matkamarsruute ning päris palju reklaamimaterjale nii messidele kui turismifirmadele.

Alles hiljuti ütles üks maakonna turismitootega (oh, milline uhke otsetõlke sõna!) tegelevaid spetsialiste – mida meil siis Paides pakkudaon? Pool tundi ja kogu linn on nähtud. Noh, käib see turist

Foto Tiiu Saarist

♦ **14. märtsil 2003 oli Järvamaa Muuseumis looduse toas giidiks metsamees Hendrik Relve**

♦ **On March 14, 2003, Henrik Relve acted as a guide at the Järvamaa Museum**

♦ **14 марта 2003 г. годом в лесной комнате Ярвамааского музея лесник Хендрик Релве**

ära Vallitornis, muuseumist jookseb ka läbi... Kurb tunne tuli.

Olen aastate jooksul kuulanud ja kohanud päris paljude giidide etteasteid, paar korda kohalike giidide eksameidki vastu võtnud. Ja kurb on, kui giid, kelle teadmised päris head, ei suuda neid edasi anda. Kui ta omaette pobisedes midagi monotoonselt ja teaduslikult jutustab ja siis on ääretult solvunud, kui grupp laiali läheb ja omapäi ringi vaadata igatseb.

Ma ei taha kedagi solvata, aga kui end tuntud *incoming* turismifirma Eestimaa giid-saatjana tutvustav proua ei tea, kus asub Järvamaal Tammsaare Muuseum, on vist natuke liiast. Ja kui seesama giid ajab segamini vana Tallinn-Tartu ehk Piibe maantee ja Mäo risti läbiva Tallinn- Tartu maantee, on lood giidide koolituse ja atesteerimisega Eestimaal kurjast küll.

Juba Euroopa Liitu pürgiva Eesti ajal saabus Paidesse eestlaste grupp, kes muu hulgas soovis ka Järvamaa Muuseumi ja Paide Vallitorni külastada. Tookord alustasime siis Vallimäelt. Kõik oli ääretult kena. Saabuti kokkulepitud ajal (see on muide ääretult harv juhus!), grupp hästi teadmistehimuline ja tore. Ei osanud ma ka nende kahe nooremapoolse rühmaga kaasas olnud asjamehe puhul kahtlustada midagi ebaeetilist. Vallimäel ja tornis käidud, tulime muuseumi. Nagu tavaliselt, kogusin selle pundikese tee peal kokku ja paar sõna põnevamate asjade kohta tuli rääkida ka teel muuseumi. Vaatasin küll, et üks neist daamidest püüab kogu aeg üsna minu kõrval olla, aga eks pakub huvi, arvasin ise. Ja mis selgus? See daamike oli kogu minu jutu salaja lindistanud! Palusin tal diktofon minu kätte anda. Pannud selle salvestatut kustutama, jätkasin muuseumis juhendamist. Loomulikult ei olnud sel daamil enam jutu vastu mitte mingit huvi ja lahkus hoopiski. Kui lõpetasin, saatsin grupi korralikult majast välja ja andsin diktofoni koos tühja kassetiga tagasi. Ja muuhulgas kuulsin ka sõnu – see vanamoor nägi ja võttis ära. Nüüd peab järgmise grupiga ikkagi giidi võtma...

Lugu lõppes sellega, et teavitasin firmat juhtunust. Tänati, aga kas ka meetmeid tarvitusele võeti, pole teada. Igal juhul on firma meil edasi käinud, neid "giide" pole enam kohanud...

Vahel kuulan n-ö tavakodanikuna neid giide, kes püüavad Paidest rääkida. On vana tõde, et suurt ajalooliste faktide hulka pole mõtet tavarändurile ette laduda, tihti aitab sajandist või tema kodumaal sel perioodil toimunuga sidumisest. Kuid sajandi võiks ikka õige öelda. Olen kuulnud tõe pähe sedagi, et Paide Vallitorn on 80 meetrit kõrge (arvatavasti kusagil kirjas olnud 30 m on raskesti loetav olnud), et Paide linn on saanud linnaõigused 18. sajandil (tegelikult 1291 ehk siis 13. sajandil), et Paides on õppinud ja töötanud kirjanik Hermann Hesse (tegelikult oli kirjaniku vanaisa Järvamaa esimene kreisiarst ja lapselaps vaid Paides külas olnud) jne. Kurioosumite rida võiks jätkata. Miks näited Paide linnast, eks ikka sellepärast, et aastatega on selgeks saanud – Järvamaa Muuseumit tutvustavad ainult oma töötajad või meilt koolitust saanud. Turismifirmadega kaasas olijad saavad vajadusel sõna vaid tõlkijana.

Need on pahupoole jutud. Aga tegelikult on olemas päris palju toredaid giide ja reisisaatjaid, kellega on aastate jooksul soojad suhted kujunenud. Olen neile soovi korral lisamaterjale andnud, käinud Järvamaast rääkimas jne. Hea on teha koostööd mõistvate ja asjalike Eestimaa tutvustajatega. Eriti luuakse selliseid mõnusaid sidemeid turismimessidel.

On ääretult oluline, et muuseum osaleks turismimessidel vaatamata sellele, et teinekord kipub osalustasu kõri kinni nöörima. Ja kui oled vaid üks väike osa suurest maakonna materjalide hunnikust, võib tõepoolest juhtuda, et hotellid ja toitlustajad värviliste reklaamidega suuremat tähelepanu pälvivad. Et muuseumide osatähtsust suurendada, valmis hiljuti Järvamaa kõiki muuseume tutvustav veimevakakujuline värvitrükis teatmik. Helsingis Matka 2003-l oli raamatukesel menu, Lätimaaltki käidi suvel Paides, raamatuke näpus, ja otsiti Järvamaa muuseume.

Giid peab vajadusel olema ka psühholoog. Meenub lõbus lugu ühe põhja poolt tulnud rühmaga. Tõsine seminaripäev ja öö olid Paides veedetud ning nüüd sooviti hommikutundidel ka linna kohta teavet saada. Tabasin kohe – siin pole mõtet kuigi palju infot jagada. Aga üsna selge peaga ülemus soovis põhjaliku ekskursiooni. Rääkisin siis ajaloost, vahele vürtsikaid lugusid Paide inimestest ja Järvamaaga seonduvast. Tõele au andes püüdis see paarikümneline seltskond ise igal hetkel omapoolset vürtsi lisada. Eks nad siis oma tahtmist ka said... Kui palju neile Paidest meelde jäi, ei tea, aga nädala pärast tuli Soomest pikk ja tänusõnadest tulvil kiri hunnitu hulga allkirjadega meeldiva ja mõistva ekskursiooni eest. Vahel tuleb ka selliseid gruppe juhendada. Aga mälus on see kui mõnus ja naljakas rühm.

Tänavu sügisel toimunud ühest soomlaste ekskursioonist tahaksin küll rääkida. Telliti see Matka 2003 ajal jaanuaris ja Paidesse saabuti septembri keskel. Juba ette hoiatati, et saabujaid võib olla palju. Teada saanud, et tulijaid on 150 inimese ringis, oli paar päeva aega kõik paika panna. Mind "päästis" ka see, et Paide toitlustuskohad nii suurt massi korraga vastu võtta ei saanud. Kaks ringi järjest sama juttu muuseumi ja linna kohta ning lahkudes ütles üks grupi saatjatest, kel oli rinnas Soome giiditunnus: sellist sujuvat ja meeldivat juhendamist oleks vaja olnud näha nende noortel giididel, kel oleks siit olnud päris palju õppida. Ja mõni nädal hiljem saabus samalt giidilt kiri – üks Soome turismifirma soovib meiega järgmisel aastal koostööd tegema hakata. Millist suuremat tunnustust üks muuseum ja tavagiid vajaksidki!

Siit veel üks mõte. Vanasti oli giidil tööl rinnas märk ja see andis ka turvatunde – tegu on ikka "õige" giid-saatjaga. Soomlastel on giidimärk au sees ja see kohustab neid paljukski. Millal meil süsteem taastub? Muuseumitöötajatel on omad eraldusmärgid ja nende kandmine rühmaga töötades on kohustuslik.

Ja midagi olulist peaks veel meelde jätma. Soovitud tutvustusajast peab giid kinni pidama. Mis sellest, et teinekord vaid paarkümmend lubatud minutit utoopiliselt lühikestena tunduvad. Siis räägidki kõige-kõige olulisemast, lõpetad isegi paar minutit varem, et jääks aega küsimustele vastata. Ja see aeg, mis sellele kulub, pole enam giidi probleem.

Muidugi peavad muuseumid kogu aeg midagi uut pakkuma, eriti need, kust suur turistide vool läbi ei traavi. Ja keskmistes maakonnakeskustes tuleb ka pidevalt midagi uut välja mõelda, et tõepoolest meelelahutusasutustega võrdne olla. Ilma koostööta kohaliku raamatukogu, kultuurimaja ja koolidega pole ka muuseumil praegu edu loota.

Nõnda siis – rohkem koostööd ja oskust näha enda kõrval nii teist muuseumi kui ettevõtet hea koostööpartnerina, mitte konkurendina. Kuidas selleni jõuda, sõltub juba igaühe oskustest, ennekõike aga muuseumi kui teaduspõhise haridusasutuse mõiste päralejõudmisest ja seda mitte ainult muuseumitöötajateni.

Tiiu Saarist on Järvamaa Muuseumi direktor ja Järvamaa giid.

The author of the article, Director of the Järvmaa Museum, shares her experience of a long-term guide work and also tells the reader about the problems related to this work. A guide has to have good knowledge of museums and should also co-operate with other institutions. They have to give good publicity to the museum's values as well as culture on the widest scale.

Автор статьи, директор Музея Ярвамаа, делится своим долгострочным опытом работы гида, а также рассказывает о проблемах в работе музейного экскурсовода. Гид должен хорошо знать музеи и сотрудничать с другими организациями. Необходимо серьезно рекламировать музейные ценности и культуру в самом широком плане.

Eesti Rahva Muuseumi kogude komplekteerimisest ja uuest hoidlast

Aleksei Peterson

Eesti Rahva Muuseum asutati möödunud sajandi algul, 1909. aastal. Toimus entusiastlik kogumistöö ja kohe kavatseti ka oma maja ehitama hakata. Kõigepealt asuti korjama rahalisi annetusi. Sellele aktiivsele tegevusele tegi lõpu 1914. aastal alanud I maailmasõda. Eesti Vabariik andis 1922. aastal muuseumi käsutusse Raadi lossi. Direktor Ilmari Mannineni esmatööks oli lossi remont ja ruumide kohaldamine eelkõige kogude säilitamiseks ning väljapanekuks. Samas käis mitmekülgne kogumistöö.

Tolleaegsele direktorile heideti ette asjade massilist kogumist. Tal tuli ajalehe veergudel sageli selgitust anda, et üks õllekann või tööriist ei anna õiget teavet rahvakultuuri esemete topograafilisest levikust ja ka nende kasutusviisidest. 1930. aastatel kogumistöö aeglustus tõsiselt.

Põhjalikud muutused muuseumitöös tulid koos okupatsioonidega 1940. aastast. Esialgu anti muuseumile isegi rahalist toetust ja suurendati koosseisu ning tundus, et muuseumi majanduslik olukord paraneb. Aga okupatsioonid vaheldusid ja 1944. aasta augustis pommitasid taganevad sakslased Raadi mõisahoone põlema. Tänu muuseumitöötajatele suudeti kogud evakueerida. Järgnevalt sai ERM endale Veski tänava kohtuhoone, mis on muuseumi peahoone tänini.

Esimesed sõjajärgsed aastad olid muuseumile rasked. Korraldati küll näitusi jms, kuid kogude korraldus ja komplekteerimine pidurdusid. Asi paranes 1950. aastate teisel poolel, kui muuseumitööd asusid juhtima eriharidusega töötajad. Suure hoole ja teadusliku järjepidevusega hakati kogusid täiendama. Vaadati olemasolevad muuseumiväärtused kihelkonniti läbi ja sellest lähtudes hakati plaanipäraselt välitöid korraldama. Töötati välja kogude komplekteerimise-täiendamise plaanid aastate lõikes lünkade täitmiseks. Enne välitöid õppisid teadurid tundma olemasolevaid kogusid, koostati puuduvate esemete nimekirjad jms. Esile tuleb tõsta 1960. aastate algul korraldatud taluhoonestike joonestamist ja fotografeerimist. 3–4 aastaga mõõdeti üle 2600 taluhoone, nende hulgas ligi 800 vana hävivat rehielamut. Eesti taluarhitektuurist on muuseumis põhjalik ülevaade. Hea kokkuvõte ERMi kogude komplekterimise kohta ilmus Ülo Siimetsalt ajakirja Muuseum 11. numbris. Siinkohal polekski vaja rõhutada ERMi viljakat ja tulemusrikast kogumistööd 1960.–80. aastatel, sest tolleaegsed aruanded ja sisulised analüüsid ilmusid perioodiliselt aastaraamatu aruannetes ja ülevaadetes. ERMi kogude komplekteerimist ja kasvu tunnustasid muuseumitöö tuntud spetsialistid nii Eestis kui välismaal.

1980. aastate lõpul asuti Poola restaraatorite abil taastama Raadi mõisakompleksi, ometi otsustasid 1992. aastal tollane kultuuriminister Märt Kubo ja ERMi direktor Tõnis Lukas ehitada muuseumihoone hoopiski Liivi ja Veski tänava vahelisele krundile. Möödus palju aastaid, enne kui jõuti uuesti arusaamisele, et ERM tuleb Raadile tagasi. Seda kinnitas kultuuriminister Urmas Paet 2003. aasta septembri otsuses.

Oluline roll oli Pauluse ja Püha Aleksandri kirikul, kus asusid ERMi hoidlad ja kes nõudsid kogudustele ruumide tagastamist. See kiirendas hoidlate rajamist Raadile. 1996. aastal võeti Raadi mõisa-

Foto Anu Ansu ja Arp Karm

♦ **Raadi hoidla sisevaade**
♦ **A look into the depository at Raadi**
♦ **Взгляд на хранилище на Раади**

kompleks muinsuskaitse alla ja nüüd nõuti, et mõisa majandushoonete varemetele hoiuruume ehitades tuleb silmas pidada muinsuskaitse nõudeid. See takistas paljuski hoiuruumide planeerimist. Hoidlateks pidi ümber ehitama aegunud ja muuseumile ebasobivaid ruume. 2002. aasta oktoobris avati pidulikult Raadi hoidla. Eesti Rahva Muuseum vabastas EAÕK Püha Aleksandri kiriku ruumid ja seal hoitavad ligi 8500 puueset paigutati uutesse, tänapäeva hoiutingimustele vastavatesse hoidlatesse. Raadile said ruumid mitte ainult esemed, vaid ka restauraatorid, säilitajad, koguhoidjad.

Kogude ümberpaigutamiselt ja esemete korrastamiselt lähevad mõtted tahtmatult ajale, kui toimus nende kogumine ja arvelevõtt. 1990. aastatel ilmus peamiselt Heiki Pärdi sulest muuseumi kogude komplekteerimise kohta asjatundmatuid kirjutisi, näiteks artikleid ERMi 40. (1994) ja 43. (1999) aastaraamatus. Kirjutaja teeneks on üsna erapooletult esitatud ülevaated kogude arvulisest komplekteerimiseset, tabelid ja topograafilised levikukaardid esemete kohta muuseumi kogudes. Kahjuks olid autori kokkuvõtvad teoreetilised postulaadid vigased. Pärdi esitab arvamusi, nagu oleks Eesti Rahva Muuseumi omaaegne kogumistöö olnud juhuslik, kogude komplekteerimine allutatud nn lauskogumise põhimõttele, asju toodi lihtsalt kogutud esemete arvu suurendamiseks, puudusid põhjendatud kogumisprintsiibid jne. Eriti vaevab kirjutajat esemete rohkus mõnede liikide seas, mistõttu võiks tema arvates osa asju kogudest välja arvata. On tõsi, et osa esemetest nagu rehad, linaropsimõõgad, ikked jm on ühelaadilised ja neid on palju. Ometi ei saa unustada Ilmari Mannineni õpetussõnu, et tarbeesemed peavad andma igati põhjendatud ülevaate topograafilisest levikust ja see põhjustab mõnede esemeliikide ühelaadilisuse. Muide, mitte ainult möödunud sajandi viimastel kümnenditel ei kogutud "liigseid asju". Mitmeid esemeliike on rohkearvuliselt kogunud just Manninen. Asjakohased ülevaated on esitatud muuseumi aastaraamatute aruannetes ja kogude komplekteerimisest on kirjutatud vajalikul määral. Kahjuks ei vaevunud Heiki Pärdi tutvuma kogumistöö dünaamikaga aastate lõikes.

Tõsiseks etteheiteks peab Heiki Pärdi, et tolleaegsetel kogutud esemetel pole vajalikku dokumentatsiooni. Niimoodi võib küll arvata, kuid kogumistöö üks olulisemaid nõudeid välitöödel oli iga eksponaadi kohta andmete hankimine ja kogumisraamatusse kirja panemine. Lisaks sellele nõuti ka kohapeal asjade fotografeerimist, sest teaduritel oli kaasas ka fotoaparaat.

ERMi 40. aastaraamatu artiklis "Eesti Rahva Muuseumi kodumaised esemekogud. 'Ethnographica' paikkondlik päritolu" (1994) kirjutab Heiki Pärdi kaasaja dokumenteerimisest. Ta väidab, et omal ajal ei pööratud tähelepanu kaasaja dokumenteerimisele. 1960. aastate algul koguti kaasaja kohta ulatuslik aines Võru rajoonist, 1970. aastatel töötasid suured ekspeditsioonid mitme aasta jooksul Viljandi rajoonis, 1980. aastate alguses oli vaatluse all Aravete küla. Hiljem koguti kompleksselt ainest väikelinna Jõgeva kohta. Kritiseerija pole kõike seda arvesse võtnud, kuigi oli ise nendel aastatel ekspeditsiooni liige.

H. Pärdi seab ERMile eeskujuks Rootsi muuseumide koostöövormi SAMDOK, eriti kaasaja dokumenteerimisel. Kahjuks ei saa Rootsi muuseumide kogumistöö mudelit meile lihtsalt üle kanda liialt erinevate struktuuride, muuseumide tegevuse, ajaloolise tagapõhja jms tõttu.Lisaks sellele ei pidanud kaprof Gustav Ränk juba 1980. aastatel SAMDOKi tegevust õnnestunuks. Ta leidis, et esemete kogumine on Rootsi muuseumides üsna pealiskaudne ja ebaefektiivne. Kahtlemata on Rootsi keskmuuseumidest õppida ja SAMDOKi paremaid tulemusi tasuks meilgi ellu viia. Heiki Pärdi on ise pidevalt muuseumides töötanud, aga oma õpetussõnu pole ta siiani muuseumitöö tegelikkuses ellu rakendanud. Samas tekib küsimus, miks ERMi kogumismetoodikat maha tehes pole ta huvi tundnud siinkirjutaja tööde vastu. Tuletan ainult meelde, et olen kirjutanud kandidaaditöö kogude komplekteerimise printsiipidest ja selle kohta ka doktoritöö kaitsnud.

Kokkuvõtteks võib öelda, et ERMi kogumistöö oli läbimõeldult korraldatud ja osutus viljakaks. Ei saa unustada, et väga suure juurdekasvu juures suudeti kogutud esemed igal aastal kataloogida museaale säilitati korralikes tingimustes ajani, kui alustati ajakohaste hoidlate ehitamist. Osa esemetest on juba uude hoidlasse paigutatud. Sobilikud hoiutingimused saavad juba lähemas tulevikus ka Pauluse kirikus jm säilitatavad esemed.

Готовы первый, второй и третий этапы строительства фондохранилища на Раади. Переселение фондов музея началось с 2002 году с перевоза предметов с хранилища на ул. Сыбра. Это было знаменательное событие в истории музея, когда наши культурологические предметы получили помещения, отвечающие всем требования хранения. В связи с реэвакуацией фондов, автор коротко пишет о комплектовании собраний в последнем десятилетии прошлого века, когда фонды музея выросли более чем в три раза.

JUUBEL

Vaike Lapp - 75

13. detsembril on juubelisünnipäev Oskar Lutsu Palamuse Kihelkonnakoolimuuseumi kunagisel direktoril ja praegusel giidil Vaike Lapil.

Oskar Lutsu loominguga puutus Vaike Lapp, nagu enamik eestlasi, kokku juba lapsepõlves, mil ema ette loetud "Kevade" lood talle kustumatu mulje jätsid. Erinevalt paljudest teistest õnnestus Vaike Lapil aga hiljem tuttavaks saada ka Lutsu endaga. Pärast Tartu Arve- ja Plaanindustehnikumi lõpetamist asus ta tööle Tartu hoiukassasse ehk, nagu tollal nimetati, tsentraalkassasse nr 6733, kuhu kirjastus kandis üle Oskar Lutsu honorare ning kuhu kirjanikul koos abikaasa Valentinaga seetõttu aeg-ajalt asja oli. Argistest toimingutest alguse saanud kontakt kasvas tihedamaks läbikäimiseks.

Tõsisemalt tuli Vaike Lapil Lutsu elu- ja loomingulukku süvenema hakata aga aastaid hiljem, kui ta Palamusele kultuuritööle oli asunud: kuigi muuseumi tollal veel polnud, käis rahvas juba aktiivselt Palamusel "Kevade" tegelaste "jälgi" otsimas ja esimene koht, kust aru pärima tuldi, oli kultuurimaja. Kui Palamuse kool 1974. aastal uue hoone sai ja vana nn Tootsi koolimaja tühjaks jäi, hakkas Vaike Lapp ellu viima Palamuse lähedalt pärit kodu-uurija Johannes Paju ideed rajada sellesse majja Lutsu elu ja loomingut ning vanemat kooliajalugu tutvustav muuseum.

Tühjast ja kehvas seisukorras majast tänapäevast muuseumi luua oli vähemasti tollal, seitsme- ja kaheksakümnendatel, suur vaev. Vaike Lapp käis innukalt teiste muuseumidega tutvumas, mööda Eestimaa külasid sobivaid eksponaate otsimas ning kui vaja ka ehitusmeestega metsas piisava jämedusega palgipuid otsimas. Selleks ajaks, kui muuseum 1987. aastal Lutsu sajandijuubeli ajal pidulikult uksed avas, oli Vaike Lapp küll direktorikohalt juba taandunud, ent kõige suuremad teened muuseumi rajamisel olid siiski temal.

Muuseumiga seotuks on ta jäänud tänini. Ta on Palamuse ja vististi kogu Jõgevamaa tuntuim ja populaarseim giid, sest tema jutustus Lutsust, "Kevade" tegelastest ja nende prototüüpidest pole mingi kiretu aruanne, vaid värvikas etendus. Loodetavasti jätkub tal veel kauaks jaksu nii koolilapsi kui täiskasvanuid mööda "Kevade" radu juhatada. Selleks talle õnne ja tervist!

KOLLEEGID PALAMUSE
KIHELKONNAKOOLIMUUSEUMIST

Ildike Jaagosild - 70

Augustikuu ilusal suvepäeval tähistas Ildike Jaagosild Eesti Põllumajandusmuuseumis oma 70. sünnipäeva. Kuigi igapäevatööst muuseumis loobus ta 1992. aastal, on ta juba aastaid tegev kõigi vabariigi muuseumide tegevuse tutvustamisel ja edendamisel. Nimelt 1995. aastal algas töö ajakirja Muuseum tegevtoimetajana.

Ildike Jaagosild lõpetas Tartu Ülikooli etnograafina. Eesti Rahva Muuseumi asus ta tööle 1957. aastal, algul vanemteadurina, seejärel peavarahoidja ja direktori asetäitjana teadustöö alal. Uurimisretkedel paljudesse kihelkondadesse (eriti saartele seoses karjanduse uurimisteemaga) 1950. aastate lõpul ja 1960. aastatel kogus ta suulist traditsiooni ja esemeid, tegi pildistusi. Järgnesid artiklid, levikukaartide koostamine, aastaraamatu toimetamine.

1973. aastal sidus Ildike Jaagosild oma uurimis- ja organiseerimistöö Eesti Põllumajandusmuuseumiga, kus ta töötas vanemteadurina, peavarahoidjana (direktori asetäitja kogude alal). Ees ootasid olulised ülesanded – luua esimene püsiekspositsioon, pärast põlemist see taaastada, samuti juhendada kogumistööd. Väga palju huvilisi tõid muuseumi tema algatatud pulmaseltskondade vastuvõtud.

Ildike Jaagosild oli tegev samuti Alatskivi vallas Juhan Liivi sünnikohas tema muuseumi asutamisel ja selle töö käivitamisel. Mainigem, et Ildike Jaagosild on Jakob Liivi lapselaps.

Nüüd on aga juba aastaid Ildike Jaagosild kõigi muuseumitöötajate rõõmuks võtnud vabatahtlikult oma tööks ajakirja Muuseum toimetamise. Koostöös peatoimetaja Aleksei Petersoniga ilmub perioodiliselt professionaalne erialaajakiri. Ildike Jaagosilla tõsine huvi muuseumides toimuva vastu, kaastöö tegijate innustamine, visadus artiklite saamisel ja nende toimetamisel on tunnustust vääriv. Kolleegid valisid seetõttu Ildike Jaagosilla Eesti Muuseumiühingu auliikmeks.

Heivi Pullerits - 65

1961–1966 – Teatri- ja Muusikamuuseumi teadur
1966–1976 – Tartu Linnamuuseumi teaduslik töötaja
1975. aastast filoloogiakandidaat
1976–1979 Tartu Linnamuuseumi filiaali, O. Lutsu Majamuuseumi juhataja
1979–2002 Tartu Linnamuuseumi direktor
2002–2003 Tartu Linnamuuseumi juhtivteadur
1997. aastast Eesti Muuseumiühingu juhatuse esinaine
2002. aastast osaleb Eesti Vabariigi Muuseuminõukogu töös

Suve soojad tuuled tõid Sulle taas sünnipäevatervitusi – 25. augustil täitus Sul 65. aastaring. Õnnitleme Sind siin ajakirja veergudel kogu Eesti muuseumipere poolt.

Su nimi ei vaja pikemalt tutvustamist. Muuseumiühingu juhina oled üks Eesti muuseumielu korraldajatest ja sihtide seadjatest. Armastus oma töö vastu ja lai silmaring on Sinust teinud muuseumispetsialisti, kelle sõnal on tuuma ja kaalu. Ometi on autoritaarsus Sulle võõras. Sa hindad üksmeeles tehtud meeskonnatööd, sest ka ühistes arutlustes ja vaidlustes selginenud loovad ideed ja probleemide lahendused mõjutavad muuseumide käekäiku. On inimesi, kes on Eesti muuseumimaastiku tuhmumatu kuld. Ei ole liialdus öelda, et ka Sina kuulud nende hulka.

Meeldiva ja targa suhtlejana leiad Sa inimestega kergesti kontakti. Sulle on omane soe ja sõbralik suhtumine nii kolleegidesse kui ka muuseumitööpõllul alles oma esimesi samme tegevatesse noortesse, kellega oled alati valmis jagama oma teadmisi ja kogemusi.

Oled tuntud oma museoloogia-alaste esinemiste ja sõnavõttude poolest nii muuseumitöötajate ees kui ajaleheveergudel; meelsasti jagad ka kodust kaugemal nähtud-kogetud näituste ja konverentside muljeid. Aeg-ajalt käib Su uuriv vaim puhkamas arhiivides – selle tulemuseks on olnud artiklid Tartu ajaloosündmuste ja isikute kohta.

Juhtides aastatepikku Tartu Linnamuuseumi ja tegelnud kõikvõimalike, nii majanduslike kui teadusalaste probleemidega, oled saanud tunda muuseumitöö kogu võlu ja vaeva. Seda on krooninud 2000. aasta sügisel muuseumi üleviimine kaunisse ja väärikasse 18. sajandi aadlielamusse, nn Katariina majja. See hetk on olnud Sinu suur rõõm ja uhkus. Ja on üsna loomulik, et see maja – üks vanadest Tartu kesklinna ehituspärlitest – on tekitanud paljudes teiste muuseumide töötajates rõõmsat positiivset kadedust. Annaks Jumal ning linna- ja maavalitsused teistelegi muuseumidele selliseid võimalusi!

Sind on vorminud Eesti rasked ja keerulised ajad. Elukogemus on Sind pannud hoidma ja hindama inimesi enda ümber. See hoiak on kandunud ka Sinu korraldatud näitustesse: neis oled vaadelnud eelkõige inimest omas ajas ja lahti mõtestanud olnu tähendust tänapäevas.

Sa kuulud nende õnnelike inimeste hulka, kellele tema töö on ühtlasi hobi. Kuid ka Su huvid on üsna laialdased, üks Su lemmikutest on koorimuusika. Et oled ise pikka aega laulnud TÜ Akadeemilises Naiskooris ja hiljem juba selle vilistlaskooris, siis on saanud Sinu lahedat lauluhäält nautida paljud tartlased. Ka Vanemuise seltsi tööst võtad Sa jätkuvalt osa.

Praegu koostad Sa Tartu ajaloo teemalist teatmeteost, mis valmib Tartus 2005. aastal toimuvate rahvusvaheliste hansapäevade ajaks.

Jätkuvat mõtteerksust ja naeratust palgele! Tervist ja jaksu!

SINU KOLLEEGID

Eevi Astel - 65

Eevi Astel on Eesti Rahva Muuseumi üks kauaaegsemaid töötajaid, noore etnograafina asus ta muuseumisse tööle üle neljakümne aasta tagasi. Kõik need aastad on tema töö kõige otsesemalt olnud seotud ERMi kogudega, kuna ta on töötanud nii fondide osakonna juhatajana, peavarahoidjana kui vanemkoguhoidjana.

Oma tööalase korrektsuse ja põhimõttekindluse poolest võib teda julgelt teistele eeskujuks seada. Ta on alati seisnud selle eest, et tehtaks tööd kogude täiendamise nimel ja ka selle eest, et juba olemasolevatele kogudele luua paremaid hoiutingimusi. Tänu pikaajalisele töökogemusele oskab ta alati noorematele kolleegidele nõu anda ja neid ettetulevate küsimuste lahendamisel aidata. Olgu selleks siis mingi arhiivimaterjali või kindlat valdkonda puudutava eseme otsimine või hoopiski kogemus muuseumikogude varasemast kolimisest.

Uurimistöös on tema peamiseks huviobjektiks olnud naiste käsitöö, eriti vööd. 1998. aastal ilmus selle töö tulemusena ka rikkalike illustratsioonidega album "Eesti vööd".

Viimastel aastatel osaleb Eevi aktiivselt ERMi uute hoidlate planeerimisel, sisutamisel ja esemete kolimisel. Tema käe all saavad vajalikke teadmisi noored kogude osakonna töötajad.

6. detsembril tähistas Eevi 65. juubelit. Soovime palju õnne ja head vastupidamist!

KOLLEEGID EESTI RAHVA MUUSEUMIST

Tiiu Pukk - 60

Häädemeeste muuseumi rajaja Tiiu Pukk tähistas 30. novembril oma 60. sünnipäeva.

Kaheksakümnendate aastate lõpul loodi Häädemeestele muuseumi. Ruumid leiti vanuritemaja keldrikorruselt. Muuseumi perenaise kohta pakuti Tiiule, kes veidi kõhkles, aga võttis pakutud ameti vastu. Alustada tuli nullist – ruume oli vaja remontida, puudusid kapid, lauad, vitriinid. Nüüd on muuseum tegutsenud 12 aastat. Praegu ikka veel keldriruumides, aga Häädemeeste vallavalitsus remondib 1902. aastal kõrtsiks ehitatud maja, kus peaaegu 50 aastat tegutses kool. Kevadeks saab muuseum enda käsutusse pool seest majast.

Põhirõhk muuseumitöös on museaalide kogumisel, säilitamisel ja eksponeerimisel. Igal aastal korraldab Tiiu Pukk kümmekond näitust. Muuseumis töötab ta üksinda, tema ametikoht on koristajast juhatajani. Kõike seda teeb ta õhtuti ja nädalavahetustel, sest päeval töötab ta Häädemeeste Keskkoolis huvijuhina.

Tiiu huvi koduloo vastu tekkis ammu, kui ta juhendas õpilasi kodu-uurimuslike tööde koostamisel. 11 neist töödest on hinnatud vabariiklikel kodu-uurimuslikel konverentsidel headeks või väga headeks. Kogumikes "Õpilaste kodu-uurimistöid" on avaldatud "8. klassi matkarada Häädemeestelt Heinasteni" (1990), "Häädemeeste kalmistud" (1996), "Konstantin Päts ja meie kodukoht" (1994).

Valla tutvustamiseks on Tiiu Pukk koostanud kaks voldikut. Tiiu on aidanud läbi viia iga-aastasi Häädemeeste kodukandipäevi ja olnud organiseerimiskomitees alates 1986. aastal. Ta on esinenud ettekannetega külade ajaloost külapäevadel. 1999. aastast on ta Eesti Kodu-uurimise Seltsi liige.

Neli aastat on Tiiu Pukk olnud eestvedaja Häädemeeste valla ja Ainaži linna kodu-uurijate ühistel õppepäevadel-reisidel. Muuseumis on ligi 300 uurimustööd Häädemeeste valla elust, loodusest, ajaloost, inimestest. 2000. aastal ilmus "Maalehe Raamatukogu" sarjas Tiiu Puki koostatud raamat "Ikla, Häädemeeste, Uulu". Ta on koostanud valla turismikaardi vaatamisväärsuste kirjelduse ja kirjutanud valla ajalehele artikleid rubriigis "Muuseuminirk pajatab". Teda võib näha matkal koduvalda tutvustamas või fotoaparaadiga kauneid kohti otsimas. Tiiul on kolm täiskasvanud last ja ta on viiekordne vanaema. Jõudu ja tervist edaspidiseks!

HÄÄDEMEESTE KODU-UURIJAD

IN MEMORIAM

Maija-Liisa Heikinmäki

9.10.1931 - 20.11.2003

Üks Eestis tuntuimaid soome etnolooge, filosoofiadoktor, ülemintendant Maija-Liisa Heikinmäki suri Helsingis 20. novembril 2003.

Maija-Liisa Heikinmäki sündis Lõuna-Pohjanmaal 9. oktoobril 1931. Ta õppis Helsingi ülikoolis soome-ugri rahvateadust ja soome keelt. Magistrikraadi kaitses ta 1956. aastal, filosoofiadoktori kraadi 1971. aastal. Tööd alustas Heikinmäki Soome Muinasteaduse komisjoni (hiljem Muuseumiamet) rahvateaduse osakonnas juba 1954. aastal. 1959–1972 töötas Heikinmäki Soome Akadeemias akadeemik Kustaa Vilkuna assistendina, 1973–1976 akadeemia humanitaarkomisjoni nooremteadurina. Professor Ilmar Talve kutsus Heikinmäki Turu ülikooli, kus ta sai 1972. aastal rahvateaduse dotsendiks ja osales aktiivselt etnoloogia instituudi tegevuses. Aastal 1973 oli ta professor Talve asetäitja. 1976 nimetati Heikinmäki Soome Akadeemia humanitaarkomisjoni vanemteaduriks ja veel samal aastal ka Muuseumiameti etnoloogiabüroo juhatajaks. Sellel kohal töötas ta ligi 18 aastat kuni pensionile jäämiseni 1994. aastal. Oma põhitöö kõrvalt toimetas ta üle 30 aasta ajakirja Kotiseutu (1961–1993).

M.-L. Heikinmäki uurimistöö oli seotud soome-ugri rõivastuse ja kommetega. Ta avaldas pulmakommetest väitekirja „Die Gaben der Braut bei den Finnen und Esten I–II" ning mitmeid artikleid rõivastest ja kombestikust. Heikinmäki teadlasteel on oma osa olnud akadeemik Kustaa Vilkunal ja professor Ilmar Talvel. Viimane andis Heikinmäki kasutada oma pulmakombealase materjali. Selle põhjal avaldas Heikinmäki raamatu „Suomalaiset häätavat" (1981).

1966. aasta kevadel käis Maija-Liisa Heikinmäki õppereisil Tallinna ja Tartu arhiivides ja muuseumides, kus ta kogus materjali oma väitekirja jaoks, ning avaldas ka artikli „Kansatieteellinen tutkimus Neuvosto-Virossa" (1966). Ta külastas sageli Eestit, kus tal oli rahvateadlaste seas palju sõpru.

Heikinmäki tegeles ka soome keele uurimisega, töötades 1950-ndail professor Martti Rapola assistendina vana kirjakeele sõnaraamatu toimetuses. Samuti võttis osa ta akadeemik Kustaa Vilkuna bibliograafia „Maa painaa parrelleen" (1962) toimetamisest. Maija-Liisa Heikinmäki oli rahvateadlane, kes pani suurt rõhku välitöödele ja osales neil 40 aasta jooksul.

Heikinmäki teadustöödest väärib esiletoomist uurimus „Mitä hameiden alla. Naisten alushousujen käyttöön tulo Suomessa" (1967) ning etnoloogiline osa Lõuna-Pohjanmaa ajalooteose V köites „Etelä-Pohjanmaan kansankulttuuria. Kansatieteellinen tutkimus aineellisesta kulttuurista" (1988). Tema viimaste tööaastate suur projekt oli „Pohjoispohjalainen talonpoikaistalo 1980-luvulla", mille jaoks ta kogus välitöödel materjali umbes kümne aasta jooksul. Selle käsikiri jäi kahjuks pooleli.

Maija-Liisa Heikinmäki täitis mitmeid auülesandeid Soome Kirjanduse Seltsi rahvustraditsiooni komisjonis, Seurasaari fondi juhatuses, Talurahvakultuuri fondi juhatuses jm.

Veel pensioniaastatel jätkas ta oma uurimusi, aga raske haigus katkestas need. Maija-Liisa Heikinmäki kolleegid Muuseumiametist ja ülikoolidest ning tema õpilased Turust 1970. aastatest mäletavad teda sõbraliku ja heatahtlikku inimesena. Rahvateadus ja kõik sellega seonduv oli tema elu sisu.

ANTTI METSÄNKYLÄ

Eesti Muuseumiühingu juhatuse koosolekul 28. augustil 2003 jagati liikmete vahel tööülesanded:

Heivi Pullerits – juhatuse esimees. Tel tööl 07 461 900; 051 07 649; e-post: Heivi.Pullerits@katarina.ee

Helgi Põllo – aseesimees, koolituse koordinaator. Tel tööl 046 32 091; 052 84 401; e-post: helgi@hmm.hiiumaa.ee

Ülle Kruus – aseesimees, kutsekvalifikatsiooni küsimused. Tel tööl 06 445 838; 055 616 570; e-post: adamson-eric@ekm.ee

Piret Õunapuu – ekspositsioonialased küsimused. Tel tööl 07 421 279; 052 77 854; e-post: piret@erm.ee

Virve Tuubel – muuseumipedagoogika. Tel tööl 07 421 311; 056 204 979; e-post: virve@erm.ee, Virve.Tuubel@mail.ee

Herki Helves – infotehnoloogia, ühingu kodulehekülg. Tel 043 33 664; 056 907 334; e-post: herki.helves@muuseum.viljandimaa.ee

Katrin Sepalaan – kultuuritöö, ekskursioonid. Tel 06 411 410; 055 60 147, e-post: katrin@meremuuseum.ee

Kaie Jeeser – koolitus ja nõustamine KVISi osas. Tel tööl 07 300 760; 051 05 018; e-post: jeeser@spordimuuseum.ee

Hellel Avila – laekur. Tel tööl 06 014 535; kodus 06 415 236; e-post: helle@eam.ee

Arthur Ruusmaa – trükised, tel tööl 078 21 939; 056 616 860; e-post: artur356@hot.ee

Mall Siniveer – ühingu personaliküsimused. Tel tööl 06 782 051; 053 407 152; e-post: muuseum@hmk.ee

Tähelepanuks autorile

- *Toimetus ei retsenseeri ega tagasta toimetusele saadetud artikleid. Toimetus jätab endale õiguse tekste lühendada.*
- *Esitatud tekst peab olema korrektselt vormistatud, soovitavalt arvutil. Soovitav on tekst esitada disketil või saata elektronpostiga. Artikli juurde kuuluvad autori pilt (muuseumitöös), samuti artikli sisu lahtimõtestavad fotod, fotoallkirjad, fotograafi nimi, pildistamise aasta.*
- *Kirjutada võib kõigest, mis on seotud muuseumide ja muuseumitööga. Teretulnud on museoloogilis-teoreetilised kirjutised, mis tõstataksid uusi mõtted, ärataksid diskussioone.*
- *Artikli pikkus on soovitavalt umbes 4 lk, lisada resümee nii inglise kui vene keeles.*
- *Artiklid avaldatakse eesti keeles. Peale nende avaldatakse vene keeles pikemaid kirjutisi Venemaal asuvatest soome-ugri muuseumidest. Artikleid võib avaldada ka inglise keeles.*
- *Toimetusele saadetud pildid tagastatakse.*
- *Lisada autori lühiandmed – kus ja kellena töötab, teaduslik kraad, osalemine erialastes seltsides jm.*
- *Kui esitate artikli juurde kuuluvad fotod ja joonised elektrooniliselt, tuleb nende skaneerimisel valida resolutsiooniks 300 dpi.*
- *Kaastöö saata aadressil* ***Veski 32, 51014 Tartu*** *või elektronpostiga* ***peterson@erm.ee***

Tagakaane siseküljel:
Narva muuseumide festival 2003. aastal
Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumi, Eesti Meremuuseumi ja Eesti Vabaõhumuuseumi näitused. Fotod Anu Järs

Inside of back cover:
Narva museums festival in 2003.
Exhibitions of the Estonian Theatre and Music Museum, the Estonian Maritime Museum and the Estonian Open Air Museum

На внутренней стороне задней обложки:
Музейный фестиваль в Нарве 2003 г.
Выставки Эстонского музея театра и музыки, Эстонского морского музея и Эстонского музея под открытым небом

Tagakaanel:
29. oktoobrist kuni 11. novembrini 2003 oli Eesti Spordimuuseumis Tiibeti kunsti näitus, mis valmis spordimuuseumi ja Hiina Suursaatkonna koostöös. Fotod Aldo Luud

Värviliste kivikestega kaunistatud pronksstuupa. Tiibeti stiilis punasest vasest ja messingist valatud *bodhi dagoba*, mille põhiosa on kaetud kullatud kujunditega ning kaunistatud türkiiside, korallide ja ahhaatidega. Stuupas hoitakse asukohakloostri väljapaistvate munkade pühi säilmeid. Üle stuupa ripuvad värvilised *hada* sallid, mis sümboliseerivad viit *dhvani*-buda ja viit liiki budade tarkust

Hetk näituse avamiselt. Mikrofoniga Eesti Spordimuuseumi direktor Mati Tolmoff, tema kõrval Tartu abilinnapea Laine Jänes ja Hiina Rahvavabariigi suursaadik hr Hong Jiuyin

Tiibeti maskid. Kujutavad erinevaid jumalaid ja deemoneid, kelle ülesandeks on inimesi hoiatada ja kaitsta nii vaenlaste kui ka iseenda eest

Vaade näitusesaali. Tagaplaanil peamine budistlik sümbol pronksist Dharma ratas ja hirved, mida kasutatakse kloostrite võlvkäikude ja saalide katuseosa kaunistamiseks

Pikad sarved. Pikka sarve (tiibeti keeles *tongqen*) kasutatakse budistlikes rituaalides. Selle sügav hääl meenutab elevandi oma

On the back cover:
China Tibetan Arts Exhibition took place in the Estonian Sports Museum from 29 October to 11 November 2003 in the cooperation of the Estonian Sports Museum and the Embassy of People's Republic of China in the Republic of Estonia

Bronze holy stupa inlaid with colourful stones

Moment from the opening of the exhibition. Director of the Estonian Sports Museum Mati Tolmoff (with microphone), deputy mayor of Tartu Laine Jänes and ambassador of the People's Republic of China H.E. Mr. Hong Jiuyin

Tibetan masks

View to the exhibition hall. In the background: the main Buddhist symbol bronze Dharma wheel and sheep used to adorn monastery archways and hall roofs

Long horns

На задней обложке:
С 29 октября по 11 ноября 2003 года в Эстонском музее спорта показывалась выставка тибетского искусства, подготовленная музеем спорта в сотрудничестве с Посольством Китая в Эстонии

Бронзовая ступа, украшенная цветными камнями

Момент с открытия выставки. Директор Эстонского музея спорта Мати Толмофф с микрофоном в руке, рядом с ним помощник мэра города Тарту Лайне Янес и Посол Китайской Республики Hong Jiuyin

Тибетские маски

Вид на выставочный зал. На дальнем плане основной буддистский символ – бронзовое колесо дхармы и газель, используемый в оформлении сводчатых дверей и потолка буддийских храмов

Длинные рога